

**T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**MÜLTECİLERİN GÖÇ DURUMU VE STK'LARIN BU DURUMA
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde DOĞAN

165310102

Danışman: Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER

İstanbul, 2018

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**MÜLTECİLERİN GÖÇ DURUMU VE STK'LARIN BU
DURUMA ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **Gözde DOĞAN**

KABUL VE ONAY

Gözde DOĞAN tarafından hazırlanan “Mültecilerin Göç Durumu ve STK’ların Bu Duruma Etkisi” başlıklı bu çalışma, .../.../... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Teziolarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER

Üye : [Unvanı, Adı ve SOYADI]

Üye : [Unvanı, Adı ve SOYADI]

Üye : [Unvanı, Adı ve SOYADI]

Üye : [Unvanı, Adı ve SOYADI]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

[İmza]

[Unvanı, Adı ve SOYADI]

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum MÜLTECİLERİN GÖÇ DURUMU VE STK'LARIN BU DURUMA ETKİSİ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

[Tarih ve İmza]
Gözde DOĞAN

ONAY

Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum.Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]
Gözde DOĞAN

ÖZET
MÜLTECİLERİN GÖÇ DURUMU VE STK'LARIN BU DURUMA
ETKİSİ

Gözde DOĞAN

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER

Ocak, 2018 - 119 Sayfa

Dünya üzerindeki mültecilerin varlığı ve yaşam koşulları ele alınması gereken en insani konulardan biridir. Tüm dünya mültecilerin sorunlarının çözümü için tam verimli olarak çalışsa çözülemeyecek hiçbir sorun olmadığı da aşikârdır. Ulus devletlerin çizdiği sınırların yurttaşlık kavramını oluşturması sonucu insanların kendi ülkelerinin sınırları içerisinde farklı haklara sahip olmasına neden olmuştur. Küreselleşme ile insanların yaşam biçimleri değişmiş, bu nedenle farklı baskılara farklı tepkiler verir olmuşlardır. Rahatsızlıkları nedeniyle yaşadıkları yerlerden vazgeçen bu insanlar bilinmezliğe doğru yol almaktadırlar.

İşte bu noktada bu insanların refahını yükseltebilmek için ne gibi çalışmalar yapılması gerektiği açıktır. Bu nedenle bu çalışmada mülteci kavramı derinlemesine incelenerek mültecilerin sorunlarının çözümünde en büyü etken olması beklenen STK'ların durumu ve etkileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Göç, Sivil Toplum, Egemenlik

ABSTRACT
MÜLTECİLERİN GÖÇ DURUMU VE STK'LARIN BU DURUMA
ETKİSİ

Gözde DOĞAN

Master of Science (MSc) Thesis, Political Science and Public
Administration Department

Supervisor: Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER

January, 2018 - 119 Page

The existence of the refugees on the earth and their living conditions are among the most humanitarian issues to be addressed. It is obvious that there is no problem that can not be solved if the refugees of all worlds work in full efficiency to solve their problems. The fact that the borders drawn by the nation states constitute the concept of citizenship has led the end-users to have different rights within the borders of their own countries. With globalization, people's lifestyles have changed, so different pressures have given different reactions. These people, who give up their places of living because of their discomfort, are heading towards the unknown.

At this point it is obvious what kind of work should be done to raise the prosperity of these people. For this reason, in this study, the concept of refugee will be examined in depth and the situation and effects of NGOs expected to be the most magical factor in the solution of the problems of refugees will be discussed.

Key words: Refugee, Migration, Civil Society, Sovereignty

ÖNSÖZ

Bu çalışmada çalışmaları arasında zamanını ayırarak bana yol gösteren ve yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER'e ilgi ve desteğinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma boyunca bana destek olan aileme ve arkadaşlarıma yardımlarından ötürü sonsuz teşekkür ederim.

Bu çalışma ile mültecilerin zorlu yaşam şartlarına karşı duyarlılığın artmasına katkıda bulunmayı amaçlıyorum. Sadece insan olmanın önemseneceği, hiçbir ayırımın olmayacağı dünya düzenine kavuşmak için çalışmaya devam edeceğim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET-----	iv
SUMMARY-----	v
ÖNSÖZ-----	vi
İÇİNDEKİLER-----	vii
KISALTMALAR LİSTESİ-----	ix
TABLolar -----	x
ŞEKİLLER-----	xi
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ-----	xii
PROBLEMİN DURUMU-----	xii
ARAŞTIRMANIN AMACI-----	xii
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ-----	xiii
YÖNTEM-----	xiii
GİRİŞ-----	1

1. BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU VE TARİHSEL VE KURAMSAL GELİŞİMİ

1.1. Göç Olgusu	5
1.1.1. Yasal ve Yasa Dışı Göç	7
1.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı	8
1.3. Vatansızlar	11
1.4. Ülke İçinde Yerinden Edilmişler	12
1.5. Yerinde Mülteciler	13
1.6. 1951 Yılında Yapılan Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkındaki Sözleşme	13
1.7. 1967 Yılında Gerçekleştirilen Mültecilerin Statüsü İle İlgili Protokol	14
1.8. Uluslararası Platformda Mültecilerin ve Sığınmacıların	15

Korunmasına Yönelik Haklar

1.8.1. Din ve Vicdan Özgürlüğü	16
1.8.2. Düşünce Özgürlüğü	
17	
1.8.3. Ayrımcılık Yapılmaması	18
1.8.4. Sosyal Güvenlik Hakkı	18
1.8.5. Yasa Önünde Birey Olarak Tanınma	20
1.8.6. Yaşama Hakkı	21
1.8.7. Toplumun Sosyal Hayatına Katılma Hakkı	22
1.8.8. Kölelik Altında Bulundurulmama Hakkı	23
1.8.9. İşkence ve Zulüm Görmeme Hakkı	24
1.8.10. Zulüm Riski Olan Yere Geri Gönderilmeme İlkesi	24

2. BÖLÜM

GÖÇ VE KÜRESELLEŞME: DEVLETİN EGEMENLİK ALANININ DÖNÜŞÜMÜ

2.1. Egemenlik Kavramı	26
2.1.1. Mutlak Monarşi	28
2.1.1.1. Thomas Hobbes	29
2.1.1.2. Jean Bodin	32
2.1.2. Egemenlik ve Uygulama Sorunları	33
2.1.2.1. J.J. Rousseau	33
2.2. Küreselleşme Kavramı	35
2.3. Küreselleşmenin Egemenlik ve Demokrasi Kavramına Etkisi	38
2.4. Küreselleşen Demokrasinin Sivil Toplum Bakışı	41
2.4.1. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Aşamaları	43
2.4.1.1. Sivil Toplum ve Demokrasi	46
1.4.2. Türkiye’de Sivil Toplum	46
2.5. Demokratikleşme ve STK’ların Göç Süreçlerine Etkisi	52

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GÖÇ VE STK'LARIN ETKİSİ

3.1. Türkiye'nin Göç Geçmişi ve Güncel Durumu, Göçün Boyutları	56
3.2. Türkiye'deki Mültecilerin Sorunları	66
3.3. Türkiye'de Mülteciler İle İlgili Çalışan STK'ların Konumu ve Yaklaşımları	73

SONUÇ	91
KAYNAKÇA	95
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABÖ	:Afrika Birliği Örgütü
AİHS	:Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BMMYK	:Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ESKHS	:Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
İHEB	:İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
MSB	:Mülteci Statüsünün Belirlenmesi
MSHS	:Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
STK	:Sivil Toplum Kuruluşları
UNHCR	:Office of the United Nations High Commissioner for Refugees

TABLÖLAR

Tablo 1. 2017 Yılında Türkiye'ye Giriş Yapanların Milletleri	60
Tablo 2. Yıllara göre İkamet İzni ile Türkiye'de bulunan yabancıların dağılımı	61
Tablo 3. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Durumu	62
Tablo 4. Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler	63
Tablo 5. Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu	63
Tablo 6. Akdeniz'deki En Son Göçmen/Mülteci Varış ve Ölüm Sayıları	64
Tablo 7. Düzensiz Göç İstatistikleri	65
Tablo 8. AB ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği/The European Free Trade Association (EFTA) Üye Ülkelerinde 2015 Yılında Sığınma Başvurusu Kabul Edilen Yabancıların Sayıları	66
Tablo 9. Bölgelere Göre Dernek Sayıları	74
Tablo 10. Türkiye'de Faaliyet Alanlarına Göre Dernek Sayıları	75

ŞEKİLLER

Şekil 1. 2017 yılında aktif olarak Türkiye’de ikamet eden yabancıların uyruklarına göre dağılımı

62

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

PROBLEMİN DURUMU

İnsanlık tarihinin başlamasından bu yana göç durumu varlığını sürdürmektedir. Özellikle mülkiyet kavramının oluşmasıyla birlikte insanlar sınırları belirlenmiş birbirinden ayrılan toprak parçalarında yaşamaya başlamışlardır. Hükmedenin gücü altında sınırları belirlenmiş bölgenin kurallarına uyararak yaşaması gereken insanlar, din, ırk, görüş gibi farklı konularda baskı görür hale geldiklerinde kendi yaşadıkları ülkelerini terk edip kendilerine göre daha iyi ve daha özgür bir yerde yaşama isteği içerisine girerler.

Küreselleşmenin hızla artması nedeniyle gün geçtikçe göç eden ve/veya göç etmek zorunda kalan insanların sayısı da artmaktadır. Bu noktada dünya üzerindeki insanların yaşamlarını planlayabilmesi, yaşamlarına sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için belirli iş birliklerinin gerçekleştirilmesi gereklidir.

Dünya devletleri mülteciler konusunda gereken duyarlılığı göstermediklerinden kaynaklı bu düzenin başka düzenlemeler ile sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle sivil toplumun varlığı ve sivil toplum kuruluşlarının yaklaşımları etki alanı olarak büyük önem taşır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma ile egemenlik, güç, hükümet gibi kavramların nereden geldiği; sivil toplum kavramı, sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ve Türkiye'deki sivil toplumun çehresi tanımlanarak mültecilerin durumuna projeksiyon tutulacaktır.

Dünya üzerindeki, mülteciler ile ilgili tarih boyunca gerçekleşen çalışmalar, hazırlanan yasal düzenlemeler ve şu an yürürlükte olanları ile; sivil toplum kuruluşlarının güncel çalışmalarını inceleyerek, mültecilerin yaşam düzenlerini yeniden kurabilmeleri için ne gibi ihtiyaçların olduğu göz önüne konulmaya çalışılacaktır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışma sayesinde mültecilerin tarih boyunca yaşam kavgalarına, mevcut durumdaki yaşama şartlarına ve aslında devletlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarıyla nasıl daha iyi durumda yaşayacaklarına dair yorumlar getirilebilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada literatür taraması yapılarak ilgili pek çok kaynak incelenmiştir. Ayrıca konu ile ilgili düzenlenmiş dünya ve Türkiye'deki mevzuatların içerikleri de incelenerek problemin ana maddesi olan mültecilerin mevcut durumu ve ideal durumları ile ilgili yorum getirilmiştir.

GİRİŞ

Mülteciler yaşadıkları ülkelerden ırk, din, insan haklarına olan yaklaşımın özgürlüklerini tehdit edici olması nedeniyle ayrılıp başka bir ülkeye göçmek zorunda kalmış insan topluluklarıdır. Mültecilerin ülkelerine geri dönmek zorunda olma ve döndükleri durumda çok kötü davranışlara maruz kalacakları konusunda korkuları yüksektir.

Mültecilerin durumu incelenirken pek çok farklı alanın yaklaşımlarını inceleyebilmek gerekir. Sosyoloji, hukuk, psikoloji, uluslararası ilişkiler, siyasal bilgiler gibi alanların yanısıra ekonomi ve antropoloji alanı ile ilgili de bilgi birikiminin olması gereklidir.

Günümüzde mülteciler gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların tahmin edemeyecekleri kadar kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Ülkelerin iç hukuklarının ve uluslararası hukukun getirdiği düzenlemeler bu insanların refahı için yeterli olmamaktadır.

Siyaset, ekonomi, kültürlerin etkileşimi, toplumların yapısı küreselleşme nedeniyle değişikliğe uğramaya devam etmektedir. Bu nedenle devletlerin zaman zaman gücünü ve etkisini yitirdiği noktalarda sivil toplum bu alanlarda görüşlerini ifade eder duruma gelmiştir. Karar alma süreçlerinde sözü olan sivil toplumun varlığı yeni nesil demokrasi anlayışının yansımasıdır denebilir. Ulus-devlet ikilisinin düzgün işlemeyen noktalarda beklentileri karşılayamayan bir durumun oluştuğu söylenebilir.

İnsanoğlunun mülkiyet kavramı ile tanışması ile yaşamlarını düzenleyen kurallar doğmaya başlamıştır. Belirlenen sınırlar ve kurallar herkesin kendi tasarrufundaki gibi bir yaşam yaşayabilmesini engeller olmuştur. Bu süreç mültecilerin var olmasına sebebiyet vermiştir. Mülteciler de insanlığın var olduğundan beri vardır ve günümüzde her geçen gün sayıları artmaktadır.

Göç olgusunun değişmesiyle birlikte mültecilik kavramı oluşmuştur. İnsanlığın ilk zamanlarından bugüne var olan göç olgusu zorunluluklar sonucunda oluşmaya başlamıştır. İnsanlar göç etme kararlarını başka bir değişken nedeniyle almaya başlamıştır. Savaşlar, siyasal baskılar, çatışmalar pek çok insanın başka yere göç etme isteğine neden olmaktadır. 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi sayesinde oluşan bugünkü mülteci tanımı, 1967 yılında oluşturulan protokol ile son şeklini almıştır.

Sayıları artan göçmenlerin yeni hayatlarını kurmaya çalıştıkları yerlerde oluşan gereksinimlerinin karşılanması; halk ile temasa geçebilmesi, geride bıraktıkları ile yeni sahip oldukları arasında dengenin sağlanabilmesi için farklı süreçlere ihtiyaç vardır. Göç eden insanlar, yeni buldukları toplumun da yapısını etkiler. Bu sayede kültürler birbiri ile etkileşime girerek tarih boyunca yeni medeniyetleri veya kültürleri oluşturmuştur. Kısacası göçten etkilenmeyen hiçbir topluluk yoktur denebilir.

Zorunluluk nedeniyle göç etmiş insanlar yani sığınmacılar ve mülteciler için göç süreçlerinin sancılı olduğunu söyleyebiliriz. Özgürlükleri, yaşama hakları, güvenlikleri tehlikeye giren insanlar yaşadıkları ülkelerinden ayrılarak yeni bir hayat kurmak için mücadelelerine başlarlar. Bu amaç ile pek çok sıkıntıya göz yummak zorunda kalırlar. Dünya üzerindeki devletlerin de bu konu ile ilgili yaklaşımları insanları tatmin eder düzeyde değildir. Pek çok devlet bu üzüntülü konu için sessizliğini korumaya devam etmektedir. Sivil toplumların da etki alanına tamamına göre az sayıda insan girebilmektedir.

Ayrıca mülteciler çıktıkları hayat yolculuğunda çok sayıda kaza geçirmektedir. Çok zorlu ve güvenli olmayan yollar ile ülke sınırlarını aşmaya çalışan mülteciler ile ilgili toplumlar maalesef öldüklerinde haber duymaktadırlar. Kamuoyunun bu büyük dramla ilgili çok fazla bilgisinin olmaması duyarlılık adına üzücüdür. İnsan haklarının farkındalığının yüksek olması gereken bu bilgi çağında mülteciler ne yazık ki pek çok olumsuz yaklaşımla karşılaşmaktadır. Kaçtıkları ülkelere geri gönderilme çekincesi nedeniyle mülteciler, ülkenin güvenlik kuvvetlerinden de yardım

isteyememektedirler. Bu noktada pek çok kötü amacı olan suç örgütleri tarafından kullanılabilirler.

Türkiye’de mülteci denilince göç kavramı da anımsanır. Kültürün temellerinde olan göç tecrübesi mültecilere karşı daha farklı bir yaklaşımla insanların davranışlarını etkiler. Bu çalışma ile mülteciler konusunun ele alınmasının en önemli nedenlerinden biri Türkiye’nin mülteci politikasıdır.

Devletlerin var oluşundan bu yana ulus devlet formuna ulaşmaları sınırları bu da yurttaşlık kavramını doğurmuştur. Yurttaşlık kavramı yurttaşlık haklarının var olmasına neden olmuştur. Farklı sınırlar içerisinde farklı yurttaşlık yaklaşımları insan haklarına karşı devletlerin bakış açısını da farklılaştırmıştır. Egemenliğin etki alanı ile ulus devletler kendi karakteristik yapıları ile şekillenmiştir.

İnsan hakları kavramının içinin ne şekilde doldurulduğu mültecilerin durumu için çok önemlidir. Bu nedenle devlet, hukuk, yurttaşlık ve egemenlik kavramlarının birbiri ile uyumlu bir şekilde algılanmalıdır. Bunun için ulus devletlerin tek elinde olmayan kuruluşlar, dernekler, topluluklar oluşturulmalıdır.

Bu nedenlerden ötürü bu çalışmada egemenlik, küreselleşme, yurttaşlık, sivil toplum, mülteci ve göç kavramları üzerinde çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde egemenlik kavramının doğduğu ilk andan günümüze kadar geçirdiği süreç ve değişimleri incelenecektir. Bunun etkisiyle birlikte küreselleşmenin hızlanması sonucunda oluşan sınırlar ve iletişimin farklılıkları insanların yaşantılarında farklılıklar oluşturmuştur. Bu nedenle bu bölümde küreselleşme üzerine de çalışılacaktır. Daha sonra ise sivil toplum ve sivil toplumun Türkiye’deki durumuna bakılacaktır.

İkinci bölümde göç kavramı derinlemesine incelenecektir. Mülteciler ile ilişkili kavramların tanımlarına bakılacaktır. Tarihteki mülteciler ile ilgili ulusal ve uluslararası hukuk kuralları incelenecektir. Mültecilerin ve sığınmacıların insan hakları uyarınca sahip olduğu haklardan söz edilecektir.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye'deki mültecilerin durumu incelenecek, mültecilerinin sorunlarının boyutuna bakılacaktır. Sonrasında ise STK'ların mültecilerin durumuna etkisi üzerinde çalışılacaktır.

1. BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU VE TARİHSEL VE KURAMSAL GELİŞİMİ

1.1. Göç Olgusu

Göç tarihini insanlık tarihi ile birlikte başlatmak mümkündür ve göçle ilgili çalışan bazı sosyal bilimciler, içinde olduğumuz zamanları "göç çağı" olarak tanımlayabileceğimizi söylüyorlar (Castles ve Miller, 2008). Tüm yaklaşımların temelinde göç durumunun tüm dünyayı etkileyecek boyutlarda uluslararası ilişkileri, ekonomik ve sosyal durumları daha önce olmadığı kadar etkin olması mevcuttur (Castles ve Miller, 2008: xvii-xviii). Bu iddiaların kanıtlanması oldukça zor görünüyor. Ancak bunları günümüz ile karşılaştırmak için bile yeterli veri yok.

Bu durum bugünkü göç hareketlerinin değerini azaltmaz ve önemini gizlemez. Günümüz göç hareketleri aynı zamanda ulus devletlerin denetimine karşı koyacak yeni siyasi birimler üretme potansiyeline sahip olduğundan, son iki yüzyılda dünyaya yaymakta olduğumuz süreçler çok zor ve hatta kanlı süreçler olabilir (Castles ve Miller, 2008: 5).

Yoksulluk, çatışma ve göç, bugünün koşullarını anlayabilmek için aralarında çok keskin bağlantıları olan üç kelime olarak bize yol gösteriyor. Yoksulluk hem çatışmanın nedeni hem de sonucudur. Yoksulluğun yoksulluğa ve çatışmaya yol açtığı iyi bilinmektedir. Aynı zamanda, çatışma hem göçün sebebi hem de sonucudur.

Künbetoğlu'ya göre, küresel göçün temelini oluşturan faktör ekonomik faktörler olmakla birlikte, ekonomik koşullar da mülteci ve göçmenlerin ortaya çıkmasına yol açan çatışma ortamlarının temelini oluşturuyor(Künbetoğlu, 2001: 276).

Ayrıca çatışan çevrelerden kaçanlar, geldikleri ülkelerde veya sığındıkları ülkelerinde yeni çatışmalara girerler ve genel olarak kültürel çatışma yaşayabilmektedirler. Bununla birlikte, yeni bir hayat umuduyla göç

eden yüzbinlerce insanın yoksulluğunun da onlarla birlikte göç ettiği bir zamanı yaşıyoruz. İnsanlar ülkelerinden dışarı çıktığında yoksullukları sürüyor. Kısacası yoksulluk ve çatışma bugünkü göç kavramını anlamak için iki önemli faktördür.

Unutulmamalıdır ki bugün dünyada göçmen etkileri ve dağılımında eşit olmayan bir dağılım vardır. Göçmenlerin ve özellikle de mültecilerin dağılımında düşünüldüğünün aksine, gelişmiş ülkelerin aleyhine bir durum söz konusu değildir. Bugün birçok göç genel olarak yasadışı olmakta ve ülkeye yasadışı göçmen olarak girenler bu ülkede yasadışı kalmayı tercih ediyor. Yasal göçün neredeyse imkânsız olduğu gerçeği büyük bir etkidir. Yasal göç kanallarının çok sınırlı ve teşvikler açısından yetersiz olduğu gerçeği yasadışı göçü teşvik etmiştir ve sonuç olarak hemen hemen tüm göç hareketleri yasadışı hale gelmiştir.

Yasadışı bölgeye göç durumuna ABD'de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarının önemli bir etkisi olmuştur. Birleşik Devletler'de 11 Eylül saldırılarından sonra, genel olarak yabancılar, özellikle de göçmenlere karşı öfketoplumda artmış ve sosyal açıdan göçmenleri olumsuz etkiler duruma gelmiştir (Güneş-Ayata, 2008: 19).

Hükümetler ayrıca göçmenlere karşı önlem almaya ve bir anlamda ülkelerini göçmenlere karşı korumaya başlamışlardır. Tutuklanan yasadışı göçmenlerin sınırda kalmasına izin verilmiyor. Batı, gökyüzüne karşı istikrarlı bir şekilde yükselen bir politikaya geçti.Örneğin, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan bir göç raporunda, 11 Eylül'den sonra yabancılar kanunları Avrupa'da sertleşti ve kötüye gitti ve göçmenlerin yarısı suç olarak nitelendirildi(www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=16226, 08.10.2017).

1.1.1. Yasal ve Yasa Dışı Göç

Göç, kanunla bağlantılı olarak yasal ve yasadışı olarak ikiye ayrılır. Yasal göçü, 'insanların başka ülkelerde kendi ülkelerinden herhangi bir amaçla dışarı çıkararak hayatta kalabilmek için yaptıkları yasal hareketler' olarak ifade edebiliriz. Yasal göç kavramında en önemli husus, kanunlara uyma ilkesidir. Bu tür göç hareketlerine konu olan kişiler, ülkenin kanunlarına göre ülkeye giren ve amaçlarına uygun olarak gerekli izinleri aldıktan sonra yerleşme süreçleri son bulan kişidir; izin, ikamet, çalışma ve çalışma gibi izinler verir ve yabancılara yasal çerçevede çeşitli haklar verir. Bu haklar uluslararası hukukun bir gereğidir, ancak temelde ulusal tasarruflardır.

Yasa dışı göç; yasal yollardan ülkeye gelmek yerine izin alınmaksızın, girilen ülkenin veya konutun yasal girişi ve çıkışı için gerekli şartları yerine getirmeksizin sınırı geçmek olarak tanımlanır (Asar, 2004: 248). Bu tanımdan anlaşılacağı gibi yasadışı göç; bir kişinin kanuni izni olmaksızın uzunca bir süre yaşaması ve / veya çalışması, ülkeyi kanunen var olduğu ve yasa dışı olarak başka bir ülkeye girdiği yerden terk etmesi veya ülkeyi ülkeye girdikten sonra yasal süre içinde terk etmesi gerekiyor.

Avrupa ülkelerinde göçmenlere ihtiyaç duyulmasına rağmen yasadışı geçişleri engelleme arzusunun asıl nedeni, ülkesine kalifiye olmayan yabancıların girmesini engellemek ve onlara daha net bir ifade ile yararlanamamaktır. Bugün Avrupa Birliği içinde, göçmenlerin kabulü değil, "kontrollü ve seçici kabul" gerçeği mevcuttur (Şen, 2006, s. 26).

Birçok ülke, özellikle Birleşik Devletler, Avrupa Birliği üye ülkeleri gibi kontrollü ve seçici bir kabul etme politikası uygular. Yoğun güvenlik önlemlerinin alındığı sınırlar sadece yasadışı göçmenlerle değil, hayatta kalmak için uğraş alan sığınmacıların ulaşamayacağı kadar ulaşılması da zordur.

1.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı

Sığınmacı, göçmen ve mülteci kavramlarına bakıldığında, aralarında net olarak farklı tanımlamalar yapılmadığı için genellikle aynı şeyleri tanımlamak için kullanıldıkları gözlemlenir. Bu kavramlar incelendiğinde, farklı hukuki terimlerle ifade edilen daha sosyolojik bir benzerlik vardır. İngilizce "migrant" kavramına tekabül eden göçmen, ekonomik ve kültürel nedenlerle ülkesini daha iyi bir yaşam süresi ile terk ederek başka bir ülkeye yerleşen bir kişidir. Birleşmiş Milletlerin tanımına göre; göç koşulları, söz konusu dile göre, mültecilerin hayatlarını maddi olarak iyileştirmek için kendi ülkelerini terk edenlere atıfta bulunmaktadır. Ekonomik göçmenler mülteci statüsü kriterleri kapsamında değildir ve bu nedenle mülteciler gibi uluslararası koruma alma hakları yoktur. (<http://multeci.net/?p=15>). Yalnızca kendi ülkelerinin vatandaşı olma hakları da vardır. Göç politikaları her ülkenin iç hukukunun bir parçasıdır ve bu ülkelerin temel insan haklarının sorumlulukları yoktur. Yasadışı göçmenler yaşadıkları ülkenin yasal prosedürünün dışında yaşayan göçmenlerdir.

Mülteci, Devletler Hukuku Enstitüsünce 1936 yılında, “vatandaşı olduğu ülkede ortaya çıkan siyasi olayların sonucunda bu ülkeyi isteğiyle veya zorla terk etmiş, yeni bir vatandaşlık elde etmemiş ve herhangi bir devletin diplomatik korumasında olmayan kişi” olarak tanımlanmıştır (BMMYK, 1998). BMMYK mevzuatına göre: İkinci Dünya Savaşından önce kabul edilen uluslararası düzenlemeler kapsamına giren, Birleşmiş Milletler Örgütü Anayasası altında mülteci olarak tanınan, Milletler Cemiyeti döneminde kabul edilen ve dışarıda kalanlar 1 Ocak 1951'den önce gerçekleşen ve ırk, din, milliyet ve siyasi görüşleri olan olaylar sonucunda ülke, tehlike korkusu olan kişilerin mülteci olarak kabul edileceği belirtilmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesine göre, yaşadığı ülkenin korunmasından yararlanmayan veya milliyet, din, milliyet, belirli bir sosyal grup üyeliği nedeniyle baskı gören, zulüm korkusu nedeniyle, ya da yaşadığı ikametgâhın dışında olan, orada bulunmayan ya da korku nedeniyle geri dönmek istemeyen kişi mültecidir.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, mültecilerin uluslararası düzeyde yasal haklara sahip olmasına izin veren önemli tarihsel gelişmelerin bir sonucudur. Sözleşme; Mültecilerin tanımı, mültecilerin haklarını ve sorumluluklarını belirleyen en temel yasal belgedir (<http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2017/05/Turkiye-de-Iltica-Sureci.pdf>).Komiser 1951 Sözleşmesi'nden daha geniş bir tanım yapmıştır. Bunun sebebi, Komiserliğin 1951 Sözleşmesi'nde olduğu gibi coğrafi veya tarihi bir sınırla bağlı olmamasıdır. Mülteci ve göçmen kavramları bazen göçü başlatan olayların nedenine müdahale ederler ve ekonomik sebeplerden ötürü göç edenler göç eden ülkenin sınırlarını aşmak için siyasi sığınma başvuruları bulabilir. Uzun yıllar başka bir ülkede mülteci olarak yaşayan ve o ülkenin vatandaşlığına kavuşanlar, o ülke yerine uzun yıllar sonra göçmen olarak da adlandırılabilirler.(Kümbetoğlu, 1997: 271).

Ayrıca mülteci hareketlerini diğer göç hareketlerinden ayıran hususlar, mültecilerin gönüllü olarak yaşadıkları yerden ayrılmamalarıdır. Uluslararası koruma ve yardıma ihtiyaç duyuyorlar; onları ülkeden uzaklaştıran sorunların çözüleceği ve ülkelerine geri dönecekleri inancına sahip olacaklar (Kirişçi, 1991: 511).

İltica, sığınma hakkı, yani bir kimsenin kendi vatandaşı olduğu ülkesi dışındaki bir ülkenin makamlarına, mültecilere ilişkin iş ve işlemleri yapan veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine sığınma hakkı veren kurumlara yapılan bir başvuruya denir. İltica; siyasal, dini, etnik, vb. Kişinin, çatışmaların tetiklediği nedenlerden dolayı ortaya çıkan baskı ve zulüm nedeniyle yaşadığı yerin terk edilmesi ve buralara geri dönüşü yaşamı için ciddi bir risk oluşturmaktadır. İltica, mültecilik için başvuran bir kişinin başvurusunun kabul edilmesine izin veren bir haktır. Mülteci statüsü, mülteci tanıma ve iltica yasal statüsündedir (Pehlivan, 2004: 49).

Ayrıca iltica ve sığınma hakkı birbirinden tamamen farklıdır. Odman'a (1995: 189) göre, sığınma hakkı ve müteakip mülteci; sığınma hakkı ve iltica hakkı, mültecilerin gerçek ve yerinden edilmiş ülkelerin kanunlarından yasal

bir statü kazanmak yerine kullanılmasını öngörmeyen, kısa vadeli bir sığınma durumu anlamına gelir.

Kirişçi mülteci kavramını; ülkesine, ırkı, dini, toplumsal düşünceleri, kendi ülkesindeki siyasi düşüncelerinden dolayı rahatsız ve özgür hissetmediğinden ve kendi ülkesinin korumasından başka bir ülkenin korunması yararına başvuran kişi olarak tanımlar. Ülkesinin "tarafsız davranma kabiliyetini kaybettiği" düşüncesindedir (Kirişçi, 1996: 8). Mülteciler bir ülkedeki yabancıların bir parçasını oluşturur ve kendi ülkelerinin koruması altında olmayan kişilerdir (Altuğ, 1967: 1).

Sığınmacı, sığınma prosedüründeki mülteci başvurusuna cevap beklediğinden, mülteci korumanın temel ilkeleri olan "geri göndermeme" ilkesinden ve insan muayene standartlarından yararlanmak gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Göç Terimleri sözlüğüne göre sığınmacı; "muhtemel sığınma ülkesi tarafından sığınma talebi veya başvurusu henüz nihai karara bağlanmamış kişi" olarak tanımlanır. Bununla birlikte, prosedür ilgili kişinin mülteci kriterlerine uygun olduğu sonucuna varırsa, en başından itibaren mülteci kabul edilecektir.

Buz (2004: 14), iki farklı terimin mülteci ve sığınmacı olarak kullanılması, devletlerin resmen mülteci olarak tanımladıkları ve henüz mülteci olarak tanınmayan uygulamalarında bir takım farklılıklara sahip olmalıdırlar. Davutoğlu (2003: 29) 'a göre, bağımsızlık, devletlerin sınırında geçişleri kontrol etme yeteneğine dayanan sınır kontrolü de içeriyor. Öte yandan, çoğunlukla mülteci olacak ve bugün kabul edilmeyecek olan devletlerin girişimlerine dayanıyor. Altınışık ve Yıldırım'a göre (2002: 40) sığınma hakkı temel haktır. Ancak, o günün istisnai koşulları, oluşunlar için temel bir haktır. Cenevre Sözleşmesinde, 61 Protokolde sığınma hakkı verilmesi zorunlu değildir, ancak aynı zamanda, sığınma hakkının, devlet partilerinin bir coğrafi çekince koyması, devletlerin vermiş olduğu bir hak olduğu anlamına gelmektedir (Balkız,2002: 33-34).

1.3. Vatansızlar

1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 15. maddesine göre, hiç kimse vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirme hakkından keyfi olarak mahrum edilemez. İHEB, her bireyin bir milliyete sahip olma hakkına sahip olma hakkını 62 yıl önce kabul etti. Bununla birlikte, uluslararası hukukta ve vatandaşlık uygulamalarında önemli gelişmelere rağmen, uluslararası toplum hala vatansızlık ve vatandaşlık ile ilgili sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorun yeni (yerine dağılmış) devlet kurulması ve yeni veya yeniden kurulmuş devletler tarafından bir vatandaşlık mevzuatının kabul edilmesi ile ortaya çıkmıştır.

Bu problem, son zamanlarda mevzuatını değiştirmemiş ve arazilerini değiştirmemiş olan dünyadaki yerlerde görülmüştür. Etkilenen kişiler, bir devletin yaşam boyu sakinleri, etnik azınlıklar ve bazı durumlarda ebeveynleri veya vatansız kalan erkekler, kadınlar ve çocuklardır. Birleşmiş Milletlerin himayesinde geliştirilen Vatansız Kişilerin Statüsüz Vatansızlığına Dair 1954 Sözleşmesi ve Vatansızlığı Azaltmaya İlişkin 1961 Sözleşmesi, vatansızlık sorununun ilkeleri üzerine uluslararası konsensüsün referans noktalarıdır (UNHCR, 2010: 3).

1954 tarihli Statüsüz Kişiler Konvansiyonuna göre vatansız kişilerin ve vatansızların yasal statüsünün düzenlenmesi ve geliştirilmesi, bugüne kadar ayırım gözetmeksizin temel hak ve özgürlükleri tanımaya yönelik ana belge niteliğindeki ana belge niteliğindedir: "Vatansız kişi, herhangi bir devlet tarafından kendi yasalarının işleyişinde vatandaş olarak görülmeyen bir kişi anlamına gelir" (UNHCR, 2010: 13).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme ve Vakfın vaktinde ortaya koyan uluslararası koruma işlevi uyarınca BMMYK, vatansızlık mültecileri için her zaman sorumluluk almıştır (UNHCR, 2010: 9-10).

1961 Sözleşmesinin onaylanmasının hemen ardından BM Genel Kurulu BMMYK'yi bu sözleşmeye konu olan kişilere yardım etmesini istedi. 1999'da BM Genel Kurulu, dünyadaki vatansızlığı önleme ve azaltma yönünde bir dizi karar vasıtasıyla BMMYK'ya resmen izin verdi.

1.4. Ülke İçinde Yerinden Edilmişler

Mülteciler ve sığınmacılar ikamet yerini terk etmeleri için kendi ülkeleri ile olan ayrımı, ki bu da ülkenin topraklarının kalkması esastır. Yerinden çıkan kişi ülkesinin sınırından çıkmazsa, "ülkeye yerleştirilen kişi" olarak anılır.

Yerini değiştiren kişi ülkesinin sınırından çıkmazsa, "ülke içerisinde başka bir yere yerleştirilen kişi" olarak anılır. Bununla birlikte, bazı ülkelerde (özellikle Afrika ve Asya), büyük toplulukların yaşadığı bazı mülteci kampları oralarda yaşayanların ülkesinin sınırları dahilinde olabilir. Bu, birliğin tanıma uygulamasına dahil edilememesi ile ilgilidir.

Uluslararası camiada yerinden olmuş kişilerle ilgili olarak kabul edilmiş mülteci ve insan hakları hukuku ve insancıl hukuka dayalı tanım ve yönetmelikler, Birleşmiş Milletlerin Varoluşuna İlişkin Yol Gösterici İlkeler bağlamındadır.

Yerinden Olmuş Kişilere Yönelik Yol Gösterici İlkelere göre 1998 yılı Nisan ayında BM İnsan Hakları Komisyonu'na sunulan kendi ülkesinde yerinden olmuş kişileri: "Evlerini veya yerlerini kalıcı olarak yabancılaştırdıkları yerlerden kaçıp kaçmak zorunda kalanlar, silahlı çatışmaların, yaygın şiddet eylemlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal veya insan kaynaklı felaketlerin ya da terk edenlerin ya da insanların gruplarının etkilerinden kaçınmak için uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını aşan kişilerdir" şeklinde tanımlanır (Kalin,2005: 6).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere kavram mülteciye ait siyasi kriterlere sahiptir ancak tek fark kendi ülkesi içerisinde yaşamına devam etmektedir."Bu

ilkeler, uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk belgelerinin hükümlerini veya iç hukukta tanınan haklara ilişkin kısıtlayıcı, değişen veya zayıflatma olarak yorumlanamaz. Bu ilkeler, özellikle, diğer ülkelerin sığınma talebinde bulunmalarını ve keyfini çıkarmalarını engellemez bu ülkelerdeki iltica hakkı ". Başka bir deyişle, yerlerinden edilmiş kişiler ülkenin herhangi bir yerinde güvenli bir ortam aramaya, ülkesini terk etmemeye, başka bir ülkeden sığınma ya da mülteci olmama hakkına sahiptir.

1.5. Yerinde Mülteciler

Yerinde mülteciler, mülteciler kendi ülkelerinden ayrıldıkların da sonradan oldukları ülkelerdeki olaylar nedeniyle kendilerinin mülteci olması gerekmiyor. Sonraki olaylar, kendi ülkesindeki askeri darbeler veya sığınma ülkesinde vatandaşın daha sonra vatandaş olduğu ülkeye yönelik politik çalışmalara neden olabilir (UNHCR, 2001: 134).

Örnek verecek olunursa kendi ülkesi dışındaki bir ülkede eğitim gören bir öğrenci, ülkesindeki bir darbe veya siyasi gelişme sonucunda kendi ülkesine gidemez. Bu konuda önemli olan, anavatanındaki yetkililerin, kişilerin yaptıkları eylem ve konuşmalardan ve yetkililere bilgi verildiyse durumun nasıl karşılanacağından haberdar olup olmadığını belirlemektir (BMMYK, 1998: 29-30).

1.6. 1951 Yılında Yapılan Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkındaki Sözleşme

1951 yılında mültecilerin hukuki durumu ile ilgili sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı Kararıyla toplanan Konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanmış ve 43. maddeye uygun olarak 22 Nisan 1954 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır.

1951 Sözleşmesi hazırlandı ve imzalanan tarihlere, birçok kişidevlet genel olarak öngörülemeyen ve bilinmeyen yükümlülüklerden kaçınma eğilimi

göstermiştir. Bu eğilim, Sözleşmenin çok sayıda ülke tarafından 1 Ocak 1951 tarihine, Sözleşmeye girme tarihine ve coğrafi sınırlamaya ve tarafların yükümlülüklerinin tarihi ve coğrafi kısıtlamaya tabi tutulma ihtimalini artırdı. Türkiye bu bağlamda, "1 Ocak 1951 öncesindeki olayların taslaklarında" paragraf 1 (B) maddesini yükleyen yükümlülükler konusundaki Beyanname bölümünde (B) "1 Ocak 1951 öncesinde Avrupa'da gerçekleşen olaylar" "diye anladığı ve onun kabul ettiği gibi. Türkiye, 1 Ocak 1951'den önce, Avrupa dışındaki olaylar nedeniyle sığınmacılara mülteci statüsü verilmesi konusunda uluslararası bir yükümlülük altına girmiştir (Odman, 1996: 165).

1951 Sözleşmesi yürürlüğe girdikten sonra dünyanın çeşitli bölgelerindeki mülteci hareketlerindeki artış ve dolayısıyla birçok mültecinin tarihi nedeniyle coğrafi kısıtlama nedeniyle Sözleşmeye dahil edilememesi ciddi sorunlar yarattı ve insanlara fayda sağlamaya çağırdı mültecilere verilen uluslararası korumadan herhangi bir sınırlama olmaksızın. 1951 Sözleşmesinde geri göndermeme ilkesi çok önemlidir. 33. maddenin 33'üncü paragrafında "Herhangi bir taraf devlet, mülteciyi, din, siyasi görüş, belirli bir sosyal grup üyeliği ya da siyasi düşünce olsun ya da olmasın hayatını ya da özgürlüğünü tehdit eden herhangi bir ülkeye iadesi yapmaz.

Yeni mülteci krizleri 1950'lerin sonunda ve 1960'ların başında patlak verdiğinde Mülteci Sözleşmesinin zaman ve coğrafi kapsamını genişletmek gerekiyordu. Bu nedenle, bir protokol taslağı elle taslak haline getirildi ve Sözleşme tarafından kabul edildi. Bu 1967 Protokolüdür (UNHCR, 2001: 8).

1.7. 1967 Yılında Gerçekleştirilen Mültecilerin Statüsü İle İlgili Protokol

1967 yılında 11 maddeden oluşan protokol 1951 yılındaki sözleşmenin değişen dünya üzerindeki koşullara uyum sağlayabilmesi için hazırlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 2198 (XXI) Sayılı Kararıyla, 1951 Sözleşmesi'ne Ek Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Protokol kabul edilmiştir. Bu nedenle, bu Protokol'ün Taraf Devletleri,

daha önce Sözleşmeye girmiş ve Protokol'e göre bir ayırma bulunmaması durumunda, 1 Ocak 1951'den sonra herhangi bir coğrafi kısıtlama olmaksızın mülteci statüsüne mensup kişilere mülteci statüsü verme zorunluluğu getirmişlerdir (Odman, 1996: 169).

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü birlikte ele alındığında, aşağıdaki üç ana başlıktan oluştuğu görülecektir:

(i) Temel mülteci tanımı ile beraber, mülteci statüsünün sona erdirilmesine ve mülteci statüsü haricinde bırakılmaya ilişkin hükümler.

(ii) Mültecilerin sığındıkları ülkedeki hukuki statüleri, hayatlarının veya özgürlüklerinin tehdit altına gireceği topraklara zorla geri gönderilmeye veya 'refulman'a karşı koruma da dâhil olmak üzere mültecilerin hak ve yükümlülükleri.

(iii) BMMYK'nın** görevini yerine getirmesi ve Sözleşme'nin hükümlerini uygulanmasına nezaret etmesinin kolaylaştırılması için BMMYK'nın işbirliği yapmaktâhil olmak üzere Devletlerin yükümlülükleri (BMMYK, 2001: 10).

Bu Sözleşmenin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, modern mülteci koruma sisteminin temel yapı taşını oluşturmaktadır ve içerdiği hukuk ilkeleri, mültecilere nasıl davranılacağını gösteren sayısız uluslararası, bölgesel ve ulusal yasa ve uygulamaları etkilemiştir. Eylül 2001 itibariyle, 1951 tarihli Mülteci Statüsü Sözleşmesi ve / veya 1967 Protokolü, 141 Taraf Devleti olan devletlerdir (Jastram ve Achiton, 2001: 11).

1.8. Uluslararası Platformda Mültecilerin ve Sığınmacıların Korunmasına Yönelik Haklar

İnsan hakları kavramı farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Tanımların ortak konusu "insan"dır. İnsan hakları, insanların sosyal statüsü, ırk, dil, din vb. Onlar yalnızca insan oldukları için sahip oldukları haklar olarak ifade edilirler. Ortak insan hakları, insanın ortak değerleri de vardır. Bunlar, evrensellik ve

eşit muamele ilkelerinin en önde gelen ilkeleridir. Buna ek olarak, insanlığın ortak sorunları var. Bu sorunların çözümü, şiddet ve zulüm gerçekleşmeyen çözüm olmalıdır. Çünkü "İnsan hakları sorunları insanların ortak sorunları" olmalıdır (Kuçuradi, 2004, s. 9).

İnsan haklarının evrenselliği ve insan onuru için muamele görme ilkeleri ışığında, mülteci ve sığınmacılar insan olma hakkına sahiptir ve bu haklar çeşitli sözleşmelerle garanti edilmektedir.

1.8.1. Din ve Vicdan Özgürlüğü

Din ve vicdan özgürlüğü hakkı, inançları ne olursa olsun onları ifade etme ve özgürce yaşama fırsatı verir. UDHR'nin 18. maddesinde "Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir; bu özgürlük, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ve din veya inancı tek başına ya da toplu ve açık olarak açık ya da özel olarak açıklama özgürlüğünü, öğretme, uygulama, ibadet ve bağlılıkla "(Gemalmaz, 2005: 350).

Bu şekilde mülteciler, tüm Taraf Devletlerce, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün uluslararası arenasında tanınma hakkına sahiptir. Düşünce özgürlüğü, insanın haysiyetinin ve insanoğlunun maddi ve manevi varlığının geliştirilmesine dayanmaktadır ve özgür bireyleri yetiştirerek özgür bir topluma kavuşmanın önemini vurgulamaktadır. Fikirlerini özgürce ifade etmeden yoksun bırakılan bireylerin yarattığı toplum, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik açıdan kısır bir çevredir.

Din özgürlüğü, düşünce özgürlüğü gibi temel bir insan hakkıdır; din özgürlüğüne olan inançlarını seçme, inançlarını herhangi bir korku ya da engelle karşılaşmadan açıklama ve inançlarını yerine getirme ve öğretme becerisine sahip olmak. Bu bağlamda, 1951 Cenevre Sözleşmesi Madde 4'te "Sözleşmeciler Devletler, ülkelerindeki mültecilere en azından vatandaşlara uygulanan tedavi kadar olumlu olarak ibadet etmeleri ve çocuklarının din eğitimine tabi tutulmaları için" başvururlar (Ekşi, 2006: 119).

Mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları ülkeleri terk etmesinin sebeplerinden biri, din ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan anlaşmazlıktan kaynaklanan çatışmalardır. Bu madde, mültecilerin ve sığınmacıların ülkedeki topraklarında dini inançlarını özgürce kullanabildikleri, topluluk tarafından farklı dini gruplara saygı gösterdikleri, azınlıkların fikirlerinden dolayı korunmaları, düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri ve acımasız bir ayrımcılık yapmadığı belirtilmektedir. Bu konular, diğer uluslararası belgeler, MSHS Madde 18, AİHM'nin 9'uncu Maddesi ve Amerikan MKK'sinin 12. Maddesi'nde de ele alınmıştır.

1.8.2. Düşünce Özgürlüğü

Aristoteles'e göre, insan ile diğer canlılar arasındaki ayrım, düşünce ve düşünce ifadesi olan dili kullanma gücüne sahip olmasıdır. Bu ifadeler ışığında düşünce özgürlüğü, toplum için büyük önem taşır.

Düşünce özgürlüğü teorik olarak üç unsurdan oluşur. İkincisi, düşünmeye ve bilgiye ulaşma özgürlüğü, düşüncelerinden ötürü kınamak için ikincisidir ve nihayet düşüncelerini özgürce ifade etmektir. UDHR'nin 19. maddesi "Herkes, fikir ve ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu, müdahale etmeden, görüş ve herhangi bir yol ve ülke hareket etme hakkıdır. (Gemalmaz, 2005: 352), sınırları dikkate alınmadan bilgi ve fikir edinmek ve yaymak için çalışma özgürlüğü.

Düşünce ve ifade özgürlüğü, genellikle insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özellik olan akıl varlığını ve kullanımını içerir. Mültecilerin bu hakka ve bu hakkın sonuçlarına bakmaları ve mevcut koşullarda bu hakkı talep etmeleri mümkün değildir. Mülteciler, başta barınak, beslenme veya hayatta kalma mücadelesi biçiminde oldukları için önümüzdeki yıllardaki olumlu yaşam koşullarının sonunda bu konularda yoğunlaşabilirler. Taraf Devletler ilk önce sığınmacıların ve mültecilerin yaşamsal ihtiyaçlarını ortadan kaldırmalı ve daha sonra bilgilerini ve fikirlerini yönlendirmelidir. Bununla birlikte MSHS'nin 19'uncu maddesi, AİHS'nin 10. Maddesi, Amerikan PCH Madde 13/1 ve Afrika İHH Madde 9/2 hakkındaki benzer görüşleri içermektedir.

1.8.3. Ayrımcılık Yapılmaması

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si 2. Maddesi uyarınca renk, ırk, cinsiyet, din, toplumsal köken veya herhangi bir statü adına ayrımcılık göstermeden her insan bu bildirmede yer alan tüm haklara sahiptir (Gemalmaz, 2005: 350).

Kişi kavramı her kişi için kullanılmıştır ve mülteciler bu kapsamda değerlendirilmelidir. Çünkü mültecileri diğer insanlardan ayıran en belirgin özellik, onların değiştiğidir ve bu, diğer insanların sahip oldukları haklardan muaf tutulacakları anlamına gelmez.

1.8.4. Sosyal Güvenlik Hakkı

Sosyal haklar, toplumsal dengesizlikleri azaltma hakkına sahiptir. Hükümetlerin sosyal haklara ulaşma rolü büyüktür. Sığınmacılar ve mülteciler, sosyal haklar bağlamında ülkede karşılaştıkları en büyük sorun ve sorunlarla giderek daha fazla karşılaşmaktadırlar. Herkesin sosyal güvenlik, eğitim, beslenme, sağlıklı bir çevrede yaşama ve evlilik hakkını mümkün olan en üst düzeyde kullanma hakkı vardır. Sığınmacılar ve mülteciler ayrım gözetmeksizin bu ayrımdan en üst düzeyde yararlanmalıdır.

1951 Cenevre Sözleşmesinin 22 nci maddesinde "Sözleşmeciler Devletler, mültecilerin ilk toplanmasıyla ilgili olarak vatandaşlara aynı muameleyi yapmaktadırlar. Sözleşmeciler Devletler, ilk tahsilat mültecileri sınıfı ve özellikle de yararlanıcılar yabancı ülkelere verilen üniversite belgelerinin tanınması, üniversite diplomalarının ve belgelerinin tanınması, öğrenim ücreti ve harçlardan muafiyetler ve mevcut oldukları ölçüde burslar ve genellikle yabancılar tarafından verilen şartlar altında verilmesi daha az olasıdır" (Eksi, 2006: 194) ve İHEB'nin 26. maddesi; "Herkesin eğitim hakkı var Eğitim, ilk ve temel öğrenme aşamasında en azından ücretsizdir İlköğretim zorunludur Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır Yüksek öğretim eşit olarak yeteneğe

göre sağlanmaktadır. İnsanlık, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının tam olarak geliştirilmesi Eğitim, tüm uluslar, ırklar ve dini gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluklar kazandırmalı ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma konusundaki faaliyetlerini güçlendirmelidir Ebeveynlerin eğitim seçme hakkı birincil (Gemalmaz, 2005: 353), makaleler mültecilerin eğitim alanındaki haklarını tanımlamaktadır.

İHEB'nin 25. maddesinde; "Herkes, ailenin sağlığı ve refahı için yeterli yaşam standartlarına sahip olma hakkına sahiptir Bu hakta aynı zamanda gıda, giysi, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler ve işsizlik, hastalık, engellilik, dulluk, yaşlılığa veya diğer çocukların kontrolü dışında bulunan koşullardan dolayı hayatta kalamamasına neden olabilir Anneler ve çocuklar özel bakım ve yardım haklara sahiptir Bütün çocuklar evliliklerinde doğsun ya da evlilik dışındaysa da aynı sosyal korumadan yararlanmaktadır " (Gemalmaz, 2005, s. 353), mevcut durumda mültecilere en acil ortamı sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu ortam neredeyse tamamen kağıt üzerinde sağlanmaktadır, ancak pratikte istenilen boyutlara henüz gelmemiştir. Aslında, madde öncelikle Taraf Devletlerce pratikte düşülmeli ve tüm ayrıntılarla gerçekleştirilmesi önemlidir. İnsani yardım ve eğitim, beslenme, giysi, konut ve sağlık hakkı gibi temel insan hakları olmayan sığınmacıların ve mültecilerin yaşamları olanaksızdır. Bu bağlamda, UDHR'nin 25. maddesi, bahsedilen "yaşam standartlarını" belirterek ve herkesin "eşit" olarak kullanılmasını gerektirmeyecek şekilde, sosyal hizmetlerin uygulanmasında izlenecek ilkeleri ortaya koymaktadır.

Bu sosyal hakların kullanılmasında temel faktör, ülkelerin vatandaşlarına uyguladıkları hak ve güvencelerin ayrımcılık yapmaksızın sığınmacılara ve mültecilere verilmesidir. ACHR'nin 2. Maddesi ve Afrika'nın 16-1 ve 17. Maddeleri'nin 11/1, 12, 13 ve 1. Maddeleri ile benzer bir tema içeren bazı diğer sözleşmeleri ve maddeleri listeleyebiliriz.

1.8.5. Yasa Önünde Birey Olarak Tanınma

İHEB'nin 6. maddesinde "Herkesin nerede olursa olsun, yasalar önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır" diyor. (Gemalmaz, 2003, IV, s.8) Sözü edilen makaleyle herkes eşitlik anlamında her durumda ve her yerde tanınır."Bu hükmün, vatandaşlık kavramından bağımsız olarak, örneğin bir sözleşme yapma hakkı olmak üzere herkesin eşit derecede yaralanması gerektiğini vurgulaması." Nereden söylenebilirse, "ulusal devlet sınırlarının temel insan haklarının kullanılmasında bir rol oynamaması gerekir" (Aybay, 2005: 47). Bu madde yalnızca gerçek kişilerle ilgili olduğundan, bireysel hakların temelini oluşturmaktadır. Buna ek olarak, mülteciler ve sığınmacılar kanun önünde kişi olarak kabul edilmemeli, tanıkları kabul edilmemeli vb. haklara ya da yetkili makamlara getirilemiyorlar.

Masumiyetlerini kanun önünde kanıtlayabilecekleri bir mahkemeye sevk edilemezler. İHEB'nin 8. maddesinde "Herkes, yetkili ulusal mahkemeler tarafından anayasa ya da kanunla tanınan temel haklarını ihlal eden fiillere karşı etkili bir yargı yoluna başvurma hakkına sahiptir" denmektedir. İHEB, bu makaleyle yukarıdaki sorunun çözümüne ışık tutuyor. Aynı zamanda, mülteciler ve sığınmacılar hem yaşadıkları ülkelerde hem de yaşadıkları ülkelerde vatandaşlarının yasal haklarına tarafsız bir şekilde katılma hakkını ifade etmektedir(Gemalmaz, 2005: 351).

İHEB madde-10, "Herkesin, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine herhangi bir suç isnadında bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle, hakça ve kamuya açık olarak yargılanmaya hakkı vardır" (Gemalmaz, 2005, s. 351). Gerçekten, adil bir yargılanma için, yargılayacak organın tam anlamıyla tarafsız ve bağımsız olması gerekir. Başka organ veya kişilerden emir veya talimat alan bir yargı organının adil bir yargılama yapabilmesi olanaksızdır.

İHEB madde-11, "Kendisine cezai bir suç yüklenen herkesin, savunması için gerekli olan tüm güvenceleri tanıdığı, kamuya açık bir yargılanma sonucunda suçluluğu yasaya göre kanıtlanıncaya kadar suçsuz

sayılma hakkı vardır. Hiç kimse, işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmeyen herhangi bir fiil yapmak ya da yapmamaktan dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye, suçun işlendiği sırada yasalarda öngörülen cezadan daha ağır bir ceza verilemez” (Gemalmaz, 2005, s. 351), şeklindedir. Kendisine yönelik suçta öğrenme hakkı her sanığa verilmeli ve suçsuzluğu ispatlanana kadar herkesin masum olduğu kabul edilmelidir. İşkence ya da diğer usullerle elde edilen deliller dosyalardan çıkarılmalı, bizzat ya da avukat aracılığıyla kendisine savunma hakkı tanınmalıdır.

Ayrıca, kanunda belirtilen cezalardan başka hiçbir ceza verilemez. Bu nedenle adil organların nitelikleri adil yargılanma hakkı ile yerine getirilecek gibi ortaya çıkmaktadır; mülteciler ve sığınmacılar bu haklardan yararlanma hakkına sahiptir.

Taraf Devlet vatandaşları tarafından tanınan bu yasal hakların sığınmacı ve mülteci tarafından da tanınması insan haklarının bir gereğidir. Çünkü sığınmacılar ve mülteciler birçok açıdan yasal anlamda birlikte yaşıyorlar. Sonuç olarak, kişinin kanunda tanınma hakkı, birçok uluslararası yazılı belgede, hatta farklı ifadelerle bile olsa, gerçekleşen başlıca haklardan biridir. Bu maddelerle ilgili benzer ifadeler, AİHS'nin 2/1 maddesinin, 14/1 maddesinin ve 15/1 maddesinin, 6 ncı maddesinin, 7 inci maddesinin ve 13 üncü maddesinin 8/1, 9 uncu maddesinin / 25/1 numaralı maddesinin ve Afrika İHHS'nin VII. Maddesinde yer almaktadır.

1.8.6. Yaşama Hakkı

Bir kişinin hem fiziksel hem ruhsal sağlığının bütünlüğünün korunması yaşama hakkını ifade etmektedir. Uluslararası insan hakları için yapılan hukuk kurallarının ilk sırasında insanların yaşama hakkı gelir. Bu hak yasalarla korunur ve hiçbir insan bu hakından herhangi bir şekilde mahrum bırakılamaz. “Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır” (Gemalmaz, 2005: 350). Bu çerçevede, mülteciler nerede oldukları her yerde yaşama, sınırlarına giren devlet iç hukuklarına uyma özgürlüğü ve bu hak ilgili Devletlerin tüm şartları ile yerine getirme hakkına sahiptir. Yaşam

hakkının korunması, devletin en temel görevidir. Bu nedenle, mülteci ve sığınmacıların hayatlarının sonunu çok net ve açık bir şekilde inceleyerek gerekli adımları atmaları gerekmektedir. “Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez” (Gemalmaz, 2005: 351).Bu madde, haksız sürgüne ve vatansızlığın sınır dışı edilmesine yol açan pek çok soruna çözüm getirilmesine yardımcı oluyor. Aynı zamanda birçok uluslararası mevzuat açısından önemli bir ilham kaynağı olarak da kullanılmaktadır.

Vatansız Kişilerin Hukuki Statülerine İlişkin 1954 Sözleşmesi bunun bir örneğidir. Sonuç olarak, mültecilere hem normal hayatlarında hem kendi ülkelerini terk etmeden hem de yabancı sınırları içinde söyleniyor.Sığınmacılar ve mülteciler, olumsuz yaşam koşulları nedeniyle diğer ülkelere yasadışı göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle, ülkeye yasadışı yollarla giren veya kendilerini makamlarına gönderen sığınmacılar, özellikle Pasaport Kanununa aykırı olan İskan Kanunu'na aykırı hareketleri gerçekleştirmekle yükümlüdürler.Bununla birlikte, mevcut sözleşmelerle ne parti ne de söz verdiklerini yerine getiremeyecek ne onun tarafından ele geçirilen insanlar sahip oldukları haklara sahip olamazlar. Çünkü mülteci ve sığınmacıların varsayımları, 2510 sayılı yasaya göre İçişleri Bakanlığının iznine tabidir.

1.8.7. Toplumun Sosyal Hayatına Katılma Hakkı

İnsanoğlunun sosyal yönleri, acı verici acılar ne kadar büyükse etkisini asla kaybetmez. Bu yazıda toplumun kültürel hayatında hoşgörü ve saygı bağlamında toplumla birlikte yaşayan sığınmacılar, mülteciler ve göçmenler ele alınmaktadır. İHEB'nin 27. maddesinde durum böyle; "Herkes, topluluğun kültürel yaşantısına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeler ile menfaat / menfaatlerini paylaşma hakkına sahiptir.Herkes, bilimsel, edebi eserlerin doğurduğu manevi ve maddi çıkarların korunması hakkına sahiptir ya da sanatsal yaratıcılığın yaratıcısı olduğu" (Gemalmaz, 2005:353). Bununla birlikte, sığınmacılar ve mülteciler, kendi kültür anlayışları, alışkanlıklar vb. bu madde çerçevesinde yarattığı her türlü edebi, bilimsel ve sanatsal çalışmadan duydukları ilgiyi korumak için gerekli koşulları sağlamışlardır. Dünyadaki kültürel çatışmalar yerine evrensel bir barış kültürü

yaratmak için insan haklarına dayalı yapıcı ve katılımcı kültürler oluşturulmalıdır. "İnsan hakları başka kültürlerde herhangi bir zorlama olmaksızın geçerli olacak olursa, bu, başkalarına tek taraflı sözler yerine ziyade kültürlerarası diyalog yoluyla sağlanmalıdır" (Kuchuradi, Peker, 2004, s.131). Ve insanlara öncelikle saygı duyulmalıdır.

Öte yandan, bu konuların hem uluslararası belgelerde hem de daha sonraki yıllarda Taraf Devletlerin uygulamasında gerçekleşecek olgunlaşma sürecinde kendileri için daha fazla yer bulma fırsatı bulacağı beklentisi var. Bu konu, CRC'nin 15. Maddesi ve Afrika İHHH Madde 22 gibi diğer bazı uluslararası sözleşmelerin yanı sıra bu sözleşmelerin ilgili maddelerinde yer almaktadır. Bu materyallerin birbirlerine benzer içerikleri bulunmakla birlikte, pek çok belgede olduğu gibi pratikte de farklılıklar vardır. Bu farklılıkların çoğu devlet taraflarından kaynaklanmaktadır. Antlaşmalara katılan maddelerin uygulama safhasındaki fark, devlet partilerinin ne kadar hukuk devleti ya da ulus-devlet olduğuyla ilgilidir.

1.8.8. Kölelik Altında Bulundurulmama Hakkı

"Hiç kimse kölelik veya kulluk altında tutulamaz; her tür kölelik ve köle ticaret yasaktır" (Gemalmaz, 2005:350), insanların zorla çalıştırılmayacağını ya da istemeyerek istihdam edilemeyeceğini ve aynı zamanda insanlar da insan ticaretine tabidir. Bununla birlikte, benzer güçlüklerden dolayı, birçok sığınmacı ve mülteci olumsuzlukla uyum içinde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalıyorlar.

Mülteciler, en dezavantajlı konuların başlangıcında herhangi bir yasal statü olmaksızın çalışmak zorunda kalıyorlar. Sığınma ülkesi tarafından neredeyse istismar edilenler, hayatta kalabilmek için her türlü davranışı kabul etmek zorunda kalmaktadırlar (en azından asgari koşullar). Maalesef MSHS Madde 8, AIHS'nin 4. Maddesi, Amerikan İSM'nin 6. Maddesi ve Afrikalı İHHH'nin 5. maddesi gibi uluslararası sözleşmelerde sözü edilen bu mağdurların dünya çapında çözülemeyeceği maalesef gözlemlenmektedir.

1.8.9. İşkence ve Zulüm Görmeme Hakkı

Kişi, yaşamı için doğduğu sürece kazandığı haklara sahiptir ve herhangi bir sebeple onlardan mahrum edilemez. Aynı zamanda, kişi herhangi bir zararlı haysiyet tedavisine tabi tutulamaz. “Özgürlükçü demokratik sistemlerde, insan haysiyetinden daha üstün ya da korunma da daha öncelikli bir değer yoktur” (Doğan, 2008: 100).

Ancak bugünün dünyasında birçok sığınmacı ve mültecinin birçok olumsuz muameleye maruz kaldığı, ancak haklarını aramaya çekinikleri biliniyor. Bu çeklerin başında, şikâyet etme hakkını kullandıkları takdirde sınırdışı edilme korkusu var. Bu yüzden, durumlarını kimseye söylemek istemiyorlar. Bazen insanları insani olmayan davranışlara maruz bırakma sorumluluğu, kolluk kuvvetleri veya resmi yetkililer olabilir.

İnsanlık adına insan hakları ihlallerinin önlenmesinden sorumlu yetkililerin bu tür olaylardan sorumlu oldukları düşünülmektedir. İşkence ya da zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ya da cezanın uygulanmamasına ilişkin UDHR'nin 5. maddesine ek olarak pek çok uluslararası sözleşme de bulunmaktadır. Bunların bir kısmı MSHS Madde 6/1, 7 ve 10/1, AİHS Madde 2 ve 3, Amerikan PCH Madde 5 ve 24, Afrika Hasarları 4 ve 5'tir.

1.8.10. Zulüm Riski Olan Yere Geri Gönderilmeme İlkesi

Bu Maddede görüldüğü gibi, herhangi bir devlet, bir mülteci, ırk, bir din, bir uyrukluk, belirli bir sosyal grup üyeliği ya da politik görüş ya da özgürlük tehdidi altında olan ülkelerin topraklarında bulunmaksızın herhangi bir devletin geri ödemesine ya da geri göndermeyecektir. Bununla birlikte, ülkesinin güvenliği için tehlikeli sayılan, ciddi bir suç işlemiş ve bu hükümle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkına bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, bahsedilen hükümlerin kullanımını talep edemezler.

Bu makale, belki de Söleşmenin en dikkat çekici yönlerinden biridir. Uluslararası geleneksel hukuk, ciddi bir zulüm riski taşıdığından, geri vermeme ilkesine ilişkin madde Taraf Devletlerin bu Söleşmedeki çekince koyma yetkisini tanımamaktadır. Uluslararası çerçevede birçok önde gelen devlet tarafından iktidarın kabul edilmesine dayanır.

“Mültecilerin hukuki durumu hakkındaki söleşmeye göre izin almadan ülkeye giren mülteciye ceza verilmez, durumunu düzeltmesi istenir veya başka bir ülke kendisini kabul edinceye kadar beklenir, geldiği ülkeye geri yollanmaz.” (Tekinalp, 1988, s. 39) Ayrıca 1951 Cenevre Söleşmesinin 31. maddesine göre taraf ülkelere izinsiz giren veya ülkelerinde bulunan mültecilere usulsüz girişlerinden veya bulunuşlarından dolayı ceza verilmemesi öngörülmektedir.

2. BÖLÜM

GÖÇ VE KÜRESELLEŞME: DEVLETİN EGEMENLİK ALANININ DÖNÜŞÜMÜ

2.1. Egemenlik Kavramı

Egemenlik kavramı, siyaset felsefesi ve siyaset bilimi alanında sıklıkla yer alır ancak içeriği ile ilgili pek çok farklı yaklaşım mevcuttur. Bunun nedeni kimi zaman devletlerin gücünü meşrulaştırmak için kullanılan egemenlik kavramının kimi zaman da daha farklı şekilde kullanılması nedeniyle tam bir karşılığının olmamasından kaynaklanır (Bartelson, 1995: 13). Literatürde görülen farklı kullanımlarının yanı sıra hukuk dilinde, gündelik hayatta, siyasetçiler tarafından veya siyasi otoriteler tarafından da pek çok farklı anlam ile kullanıldığından anlam genişlemesine uğramıştır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde egemenlik kavramının temel olarak neyi ifade ettiğini ve terim olarak kökünün nereye dayandığını irdeleyerek devam etmek doğru olacaktır.

Arapça, “buyruk, seçme, yargı” anlamına gelen hâkim kelimesi, bu kavramları gerçekleştiren kişi anlamına dönüşerek “hakimiyet” kelimesine ulaşmıştır. Hâkimiyet kelimesini anlamı tam Türkçe karşılığı olan egemenlik kelimesine göre kendi anlamını daha çok ifade edebilmektedir. Çünkü egemenlik kelimesi “yönetim” anlamından ziyade buyurmak anlamına gelmektedir. Yani hükmetmek ile doğrudan ilişkilidir.

Egemenlik kelimesi Türkçe’de, Osmanlıca’daki hâkimiyet kelimesinin karşılığıdır. Kelime kökü ‘sahip, bakıcı’ anlamına gelen ‘ege’ kelimesine ‘men’ ekinin eklenmesi ile meydana gelmiştir. Sahiplik, iyelik anlamının dışında egemen kelimesinin başına buyruk anlamı da mevcuttur (Eyüboğlu, 1995: 218–219).TDK, egemenlik kelimesini ‘milletin ve onun tüzel kişiliği olan yetkilerinin hepsi’ olarak tanımlar. Felsefe sözlüğünde ise mutlak hakimiyet olarak siyaset terimi olarak tanımlanır (Hançerlioğlu, 2006: 46).

Egemenlik kelimesinin anlamına Türkçe'den ziyade kavramın doğduğu bölgelerin dilinde açıklamak doğru olacaktır. Egemenlik kavramı Hint-Avrupa dillerinin konuşulduğu bölgede doğmuştur. Fransızcada 'souveraineté', Almandada 'Souveränität', İngilizcede ise 'sovereignty' olarak karşılık bulmaktadır. Bu kelimenin kökünün nereden geldiğine dair yaklaşımlar mevcuttur. Kelime ilk olarak "üst" anlamına gelen 'sursum', 'sus' kökleri Fransızca, 'soveran' a evrilmiştir (Türk, 2002: 15). Kural koyan yani egemen anlamına gelen 'sovereign' kelimesindeki 'reign'ise "krallık, kural" anlamına gelmektedir. Yani kelimenin doğduğu zamanın yönetim dinamiklerine de bakıldığında "bir üst makam, yönetici" anlamına karşılık gelen kelimedir denebilir (Türk, 2002: 16).

Jean Bodin 16. yy'da 'Devletin Altı Kitabı' adlı kitabında 'sovereign' kelimesini ilk defa kullanmıştır. Bu kitaptan önce orta çağda egemenlik kelimesinin bu anlamıyla kullanıldığı görülmemiştir. Bunun nedeni; vatandaşlık kavramının anlamının farklı olmasıdır. Yani her bir vatandaş eşit değildir. Aksine dikey bir hiyerarşik yapılanma mevcuttur (Taylor, 2006: 144).

O zamanlarda bir köylünün yaşadığı ülkenin kralını bilmediği zamanlar bile olabilirdi. Köylü sadece yaşadığı bölgenin feodal beyini bilirdi yani bu nedenle direk olarak bir iktidar ilişkisi kurulmuş olmazdı. Feodal beyin üzerinde de daha fazla güce sahip olan biri olurdu ve feodal beyler de krala bu aracı ile ulaşabilirdi. Kral ise gücünü Papa ile yani kiliseyle paylaşırdı. Machiavelli döneminde ise paylaşılan güç tamamen bir kişiye aktarılıp kiliseyi iktidar sahasından dışarı çıkarmak amacı ortaya çıkmıştır. Kutsal Roma-Germen imparatorluğu ve feodal beylerin karşısında tek bir gücün varlığının doğması amaçlanmıştır. Buradan bakıldığında Bodin döneminde egemenlik kavramının günümüzde kullanılan kavramından farklı olarak 'bir üstte olan bey' olarak kullanılması kolaylıkla anlaşılabilir (Sunay, 2007: 21).

Egemenlik kavramı tarih boyunca Avrupa dışındaki toplumlarda ise görülmüştür. Örneğin İran ve Osmanlı İmparatorları ülkenin tek hâkimi olma ve tüm kararları verebilme hakkına sahipti. Devletin tüm topraklarına döneminin imparatoru sahipti (Ağaoğulları ve diğ., 1994: 19).

16 ve 17. yy'daki egemenlik kavramının temelini tüm insanlık için önemli olmasının nedeni günümüz anlamıyla egemenlik kavramının tarihsel süreçteki ilk izlerinin görüldüğü zaman olmasıdır. Egemenlik teorisini Bodin, Hobbes ve Rousseau o dönemdeki Avrupa'daki feodal beylik ve kilise arasındaki ikilemin yarattığı savaflara çare olarak kavramsallaştırmaya çalışmışlardır (Şenel, 1999: 302). Adaletli bir düzen kuracak ve bunu sürdürülebilir kılacak devlet varlığını oluşturmak için feodal beylerden ve papadan bağımsızlaşacak bir kral duruşu var etmek en temel hedefleridir. Bu süreçte egemenlik kavramı, yönetimin meşrulaşmasını sağlayan bir araç olarak düşünülmektedir (Beaud, 2003: 271).

Rosenberg, egemenlik kavramının ve egemen devletin tarihi süreçteki temelini açıklamaya çalışmıştır. Rosenberg (1994: 23) egemenliği kapitalizme ait siyasi bir kural olarak görmektedir. Rosenberg'e göre kapitalizm hem sivil toplumun hem de egemenlik ve uluslararası hukuk kavramlarının imparatorluğudur. Modern devlet anlayışındaki devlet sistemi hem özel hem kamu alanını içerir. Bu iki alan birbirinden ayrılamaz (Göktürk, 2006: 142).

2.1.1. Mutlak Monarşi

Jean Bodin ve Thomas Hobbes mutlak monarşi kavramının kuruluşuna emek veren düşünürlerdir. Özellikle Avrupa'nın o dönemde çatışmaların beşiği olması nedeniyle; kendi ülkelerinin yani Fransa ve İngiltere'nin sorunlarına çözüm getirmek için çalışmışlardır. Ürettikleri eserler hem siyasetin yapısını hem de egemenlik kavramını temelden yönlendirmiştir. Bu nedenle eserleri klasik statüsündedir (Şenel, 2002: 302). Ürettikleri eserler sayesinde yeni egemenlik kavramı devletlerin yeni yapılanması ile birlikte teorik hale gelip meşrulaşmıştır. Bu iki düşünür Machiavelli, Aristotele gibi düşünürlerden etkilenmiştir.

Mevcut durum nedeniyle yeni bir devlet oluşumuna ihtiyacın varlığı kapitalizmi doğurup yeni ekonomik sistemin Avrupa'nın her tarafına yayılmasına neden olmuştur. Çünkü her yeni ekonomik düzen yeni bir siyasi zemini gerektirir. Özellikle aranan yeni ekonomik düzende toprak sisteminden

öte ticaret temelli bir topluma ihtiyaç vardır. Bunun sonucunda ticareti yapan, ticaretten faydalanan ve bu ilişkiyi denetleyen üç farklı tarafa ihtiyaç vardır. Bu durum merkezi bir sistemin oluşmasına ihtiyaç vardır (Wallerstein, 2004: 71–72). Bu yeni sistemin ise bir otoriteye ve gücün kontrolünün merkezileşmesine ihtiyaç doğurmuştur.

2.1.1.1. Thomas Hobbes

Thomas Hobbes 1588 ve 1697 yılları arasında İngiltere ve Fransa’da yaşamıştır. Sosyal konumu sayesinde saray ile ilişkileri iyi olan Hobbes özellikle iç savaş ve hanedanın değişmesi gibi dönemleri yakından ve içeriden izleme şansına sahip olmuştur. Bu durumlar için gerekli gözlemi yapıp çözüm üretme pratikleri de yapmıştır (Ağaoğulları, 1994: 162).

Hobbes devlet ve egemenlik kavramlarından Tanrı kavramını ayrı tutar, dışlar. Bu nedenle toplum sözleşmesi kuramı kendi genel felsefesi gibi materyalist bir temele sahiptir. Egemenlik ve devlet kavramlarını sözleşme gibi basit insani değerlere ve iletişime bağlar. Bu sayede devletin tanımı daha rahat anlaşılabilir hale gelecektir. Hobbes için de toplum sözleşmesi ilkeseldir. Hedeflenen, devlet olgusunun varlığının belirlenebilmesidir (Cassirer, 1984: 174).

Herkesin sahip olduğu şartların eşit olduğu noktada Hobbes, doğal bir durumun varlığından söz eder. Böyle bir durumda insanlar kendi isteklerine ve çıkarlarına ulaşmaya çalışmak isterlerse her yolu yapmayı kafalarına koyarlar. Çıkarların birbiri ile kesiştiği noktada güvenlikleri tehlikeye girmiş olur. Güvenlik tehlikesinin olduğu noktada ölüm korkusu ortaya çıkar. Ölüm korkusunun ortaya çıktığı noktada ise kendi güvenlik alanını yaratabilmek için rakibinin kendisine saygı duymasını sağlamak adına tanınırlık yaratmaya çalışır. Özetlenecek olursa insanoğlu; rekabet, korku, şöhret duyguları ekseninde düzenli olarak çatışma içerisindedir (Malherbe, 2003: 370).

Bu düşünceler doğrultusunda Hobbes, doğal hukuk ve hak arasında bir ayrım oluşturur ve herkesin eşit haklara sahip olduğu doğa yaşamında bir egemenin güç ekseninde doğal hukuk olgusuna nasıl geçtiğini anlatır (Ağaoğulları vd., 1994: 193-194). İnsanların rekabet, şöhret ve korku üçgenindeki yaşamlarını sürekli birbirlerini öldürmeden barış içerisinde devam ettirebilmeleri için bazı haklarının karşılıklı olarak sınırlandırılması gerekmektedir. Bu sınırlamalara toplumsal sözleşme ile kavuşabilirler.

İnsanlar bu kötü şöhretli, birbirlerinin kurdu oldukları ve sürekli savaş içinde yaşadıkları durumdan barış ortamına mantıken ancak birbirlerini öldürmek dâhil bazı doğal haklarını karşılıklı olarak sınırladıkları bir sözleşme ile geçebilirler. Herkes ancak karşısındakinin de kendisiyle aynı haklara sahip olduğunu kabul ederek doğal haklara sahip olabilir. Örneğin birinin yaşama hakkı karşındakinin öldürme hakkına dönüşür ki bunun tersi de geçerlidir. (Hobbes, 2007: 25-31).

Bu şartlar altında yaşama hakkı öldürülme hakkına dönüşüyorsa mantıken yapılması gereken karşılıklı olarak hakların sınırlandırılması ve bu sınırlamanın yarattığı zorunluluğa tabi olunmasıdır (Hobbes, 2007: 27). Ancak mantık sonuç bu olması, kimsenin doğal haklarından kolayca vazgeçmeyi kabuledeceği anlamına gelememektedir. Bu yüzden de insanları bu savaş durumuna sona erdirmeye zorlayıp, doğal hukuku tesis edecek bir egemene ihtiyaç vardır. Bu egemen aynı zamanda yapılan sözleşmenin varlığını sağlayacak bir nevi garantörü ve uygulayıcısı olacak bir üçüncü taraf işlevini üstlenecektir (Hobbes, 2007: 84). Dolayısıyla yapılan sözleşmeyle vazgeçilen haklar egemene devredilmiş olacaktır. Egemen sözleşmenin yani doğal yasanın üstünde konumlanır, sözleşmeden bağımsız ve özgür olur ve kendini devlette ifade eder.

Sözleşmenin tarafları da halkta vücut bulur ve doğal eşitliğin yerine egemen karşısında bir sivil eşitliğe sahip olurlar (Malherbe, 2003: 374). Böylece bireysel irade ile kamu düzeni arasında bir ayrım tarih sahnesine çıkmış olur fakat yine de birey ile toplum arasındaki zıtlığa dayalı ikili düşünce

ve yine buna dayalı sivil toplum nosyonu ancak 19. yy'dan sonra asıl anlamına kavuşacaktır (Polat, 1999:101).

Hobbes bu teorik hamleyle, ilk kez, Charles Taylor'ın sözünü ettiği ortak fail olarak halklığın yaratılmasını sağlamış olur (Taylor, 2006: 142). Özgür iradeleriyle sözleşmenin tarafları olan kişiler bu ortak eylemleri sonucu hem birbirlerine eşit birer yurttaş haline gelir hem de egemenle dolaylımsız, birebir ve doğrudan ilişki kurarlar. İşte bu durum mutlak monarşinin olduğu kadar modern devletin de en temel özelliğidir ve B. Anderson'ın dediği gibi halen toplum olarak kendimizi nasıl tahayyül ettiğimizi yani nasıl kurguladığımızı belirleyen ana düşüncedir (Anderson, 2004).

Hobbes'la ilgili değinilmesi gereken önemli bir nokta da, doğa durumundan sivil duruma geçişi mantıksal bir sonuç olarak görmesine rağmen zorunlu bir sonuç olarak görmemesidir. Bu görüşten, doğa durumu ile sivil durum arasındaki geçişin aslında içinde olmama potansiyelini de taşıdığı çıkarılabilir. Potansiyel kavramı Hobbes'tan önceki ve sonraki felsefe ve siyaset bilimi yazarları için de önemli bir konudur. Çünkü potansiyel, içinde olmama potansiyeli olarak, istisna halini de barındıran bir kavramdır. İleride değinileceği gibi, istisna hali, karar verme ve yasa koyma için yaşamsal önemdedir. Zaten şimdiye kadar takip ettiğimiz egemenlik kavramı ve kurgusu da her zaman kararın, yasanın üstünde, dışında, ötesinde, ama asla içinde olmayan bir alanda, bir boşlukta yani yasanın istisna alanında bulunmuş, orada ortaya çıkmıştır.

Son olarak, Hobbes eleştirisinden bahsetmeye değer. Hobbes'a göre, toplumu kuran sözleşme olan toplumsal sözleşme yapılı ve hâkim olduğunda, bireysel irade ve halkın dilekleri ağırlıklı olarak temsil edilir (Hobbes, 2007: 83). Bu, somut terimlerle, toplumsal sürgünün hükümetin devlet egemenliği kararı kapsamında ihraç edilmesi gerektiği anlamına gelir ve bireysel iradeye rağmen bile bireylerin itaat etmesi gerekir.

Dolayısıyla Bodin gibi Hobbes'ta egemen, hiçbir iradeyle sınırlanamaz, mutlak bir egemenlik tahayyül etmiştir. Dönemin yazarları bu görüşe özellikle

kimsenin kölelik antlaşması yapamayacağı ve bu yolla da tüm haklarını devredemeyeceği savı ile karşı çıkmışlardır çünkü eğer kişinin bir takım devredilemez hakları var ise egemenliğin de doğası gereği mutlak olmasının imkânsızlaşacağını ve sınırlı hale geleceğini savunurlar (Cassirer, 1984: 176).

2.1.1.2. Jean Bodin

Jean Bodin 1576 yılında “Les Six Livres de la République” adlı eserinde devlet, toplum, yönetim gibi konuların yanı sıra egemenlik kavramı ile ilgili de teoriler üretmiştir. Egemenliğin kavramsallaştırılmasını ve buna uygun bir adalet kavramının doğmasını amaçlayan Bodin, doğru ve iyi bir cumhuriyet sistemini tasarlamayı hedefler. Bodin mevcut durumdaki sorunlara pratik çözümler üretmeyi amaçladığı için egemenlik kavramının nasıl bir yöntemle var edilmesi gerektiğini açıklar. Kavramın kökeni veya doğuşu üzerinde çalışmaz (Goyard-Fabre, 2003: 143).

Tabi ki burada bahsedilen cumhuriyet kavramı günümüzde gördüğümüz cumhuriyet kavramı ile birebir bağdaşmaz. Bodin bu eser ile adalet, yasa ve devletin uyumlu bir şekilde sürecine devam etmesini ve farklı güçlerin bir arada uyum içinde devam etmesi gerektiğini ifade eder (Goyard-Fabre, 2003: 146). Burada bahsedilen uyum devlet ile vatandaşlar arasındaki uyum değildir. Bahsedilen vatandaşların ve toplumdaki diğer güçlerin devlet egemenliği karşısındaki uyumudur (Hardt ve Negri, 2003: 119). Bodin’e göre egemenliği elinde bulunduran güç bu aranan düzeni kendi sağlamalıdır. Egemen toplumların üzerinde tüm gücü elinde bulundurandır. Egemenlik genel çıkarların özel çıkarlarla uyumunu sağlayacak bir otoritedir ve bunu yasama ve yasayı kaldırma gücü ile sağlayabilir (Bodin, 1992: 26).

Yasama, egemenliği elinde bulunduranın en temel gücüdür. Egemenliğin tüm anlamı kendini yasama gücünde bulur. Bu nedenle Bodin için yasama kavramı çok önemlidir. Egemen emrederse bu yasa olacağından egemen yasanın yaratıcısıdır; üstüdür (Minkinken, 2004: 36). Sadece Tanrı’ya karşı sorumluluğu olan egemenin yönetim yetkisi ve adalet duygusu arasındaki dengeyi mantıklı bir şekilde kurması gereklidir.

Egemenlik olgusunun süresi ve sınırı yoktur. Devredilmesi mümkün değildir ve mutlakıyet esastır. Egemenliği sınırlandırabilecek bir yasa yoktur ve herhangi bir otoriteye bağlı olması mümkün değildir. Bu da devletin yapısı ile doğrudan ilişkilidir (Duguit, 1954: 57).

Bodin egemenlik ile ilgili yaklaşımını din, müzik, fizik gibi pek çok farklı alan ile zenginleştirerek oluşturmuştur. Ancak Hobbes gibi doğal hak ve hukuk kavramına değinmemiştir. Aksine kendi kendini inşa eden bir egemenlik kavramından bahseder. Bu nedenle kavramı ifade ederken; toprak egemenliği temelinde devletin yapısını anlatır ve devletin varlığını politik temellere dayandırır. Bu nedenle Bodin günümüze kadar etkisi devam eden ulus devlet kavramının teorik temellerini oluşturur (Hardt ve Negri, 2003: 119).

2.1.2. Egemenlik ve Uygulama Sorunları

Mutlak monarşilerin kurularak egemenliğin tek bir güçte toplanması ile iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. İki farklı yaklaşım birbiri ile süre. İçerisinde çatışmaktadır. İlk yaklaşıma göre aristokrasi monarşi karşısında kendisini güçsüz görür ve eski yerini geri ister. Diğer yaklaşım ise Marks'ın işçi sınıfı olarak nitelendirdiği çokluğun üreten olup yönetimde söz sahibi olmayanların; yönetime etkisi olanlara karşı savaşını verdikleri eşitlik ve özgürlük mücadeleleridir (Sieyes, 2005; Hardt, Negri, 2003). İki farklı yaklaşımın temel karşıt görüşü egemenliği kimin kullanacağı hakkındaki fikir ayrılığıdır. Bu çatışma varlığını sürdürmektedir.

2.1.2.1. J.J. Rousseau

Antik Yunan döneminden beri bilinen insanın doğal hakları kuramı 18. yy'dan sonra siyasetin içerisinde kendine önemli bir yer buldu (Cassirer, 1984: 169). Rousseau da dönemin pek çok düşünürü gibi doğal haklar kuramını benimseyip Hobbes gibi toplum sözleşmesi kuramı üretmiştir(Rousseau, 2005: 33). Hobbes'a nazaran Rousseau bu haklar ile ilgili hukuk aracılığıyla uzlaşmaya gidilebileceğini savunur.

Rousseau toplum sözleşmesinin egemen olan ile halk arasında yapıldığını düşünür. Egemen tüm gücünü genel iradeden alır. Rousseau'ya göre, insanlar, bir ilk görüş birliğine sahip olan doğa durumunda mülkiyetin ortaya çıkışı ile birlikte güvenliğini sağlayamıyor; bir çözüm bulmak için bir sözleşme ve halka açık bir irade ortaya çıkar ve onu kamu menfaatine aktararak güvenliklerinden özgürlüğünü kaybeder(Şenel, 1999: 361).

Bu ortak hareket bir yandan bireyleri halkın adıyla birleştirirken öte yandan halka, genel irade ve egemenliğe, yani iradenin egemenliğine eşit olan egemenlik fikrini ortaya koymaktadır. Bu nedenle kamuoyu, egemenlik kaynağı ve kendisine tabi olma bağlamında bir nesne olarak görülüyor. Bu bakımdan, güvenlik adına başlangıçta aktardığı özgürlük genel irade ile hayata geçirilir, böylece tekrar itaati ve özgürlüğü kazanırlar. Genel, ilk önce gözlemlenmesi gereken bir üstün ve aşkın irade olarak ortaya çıkacaktır, çünkü bireysel iradelerdeki kökenine rağmen bir bütün olarak ve kar ve fayda bakımından bir bütün olarak bir fark göremeyeceksiniz.

Bireysel isteklilik, genel menfaatin zararlı olmasına rağmen kendisine faydalı olacağı izlenimini verebilir, ancak vücut ve parçaları nedeniyle kendisine verecekleri zarar çok daha büyük ve haksız olur. Bu nedenle, egemen bireysel irade, genel iraya itaat etmek için zorlama uygulayacak güce sahiptir. Rousseau'nun modern devlet ve egemenlik teorisine yaptığı en önemli şey belki de en önemli şey, halk, ulus ve toprak arasındaki ilişkidir. Halk kendilerini sosyal sözleşme yoluyla kendilerini bir siyasi topluluk olarak inşa ediyor ve genel irade ile kendilerini ifade ediyorlar(Beriş, 2008:60).

Bu genel, ahlaki ve kolektif bir organ olan parlamentoda kendini gösterecektir. Mecliste, yani genel irade dahil olmak mümkündür, ancak vatandaşlar ve özgürlükler mümkündür, ancak vatandaş olmak devlet sınırları dahilinde mümkündür. (Rousseau, 2005: 136) Vatandaşın sınırları çok dar tanımlanmış olmasına rağmen (Rousseau, kadınlara doğru genişletilmesi gerektiğini savunmaktadır (Şenel, 1999: 365)], halen toprağa bağlıdır ve ondan sonra entelektüel bir adım atılmıştır alınan bu ulus devletinin dünyaya yayılmasını mümkün kılmıştır. Bu entelektüel adım aynı zamanda modern

devletin ve ulus devletin tanımlanmasına, Fransız devriminin en pratik sonuna da yol açtı.

2.2. Küreselleşme Kavramı

1980'den bu yana, küreselleşme, sosyal bilimlerde bazı olayları açıklayan önemli bir kavram haline geldi ve günümüzde günlük hayatta en yaygın kavramlardan biri haline geldi. Literatürde bu yaygın olarak kullanılan kavramla ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Kavramın tanımına ek olarak, kavramın kökeni ve sonucu hakkında farklı perspektifler de bulunmaktadır. Bazı yazarlar kavramı yeni ortaya çıkmakta olan bir kavram olarak görürken ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeleri vurgularken, köklerini eskilere dayayan yazarlar da vardır. Bu nedenle, literatürde, küreselleşmenin yeni bir olgu olup olmadığı ya da vakıflar zaten bir süreç olması halinde bir tartışma söz konusudur. Bu çalışmada, 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başında ortaya çıkan küreselleşme, kapitalizmin ve onunla ilişkili kapitalist sosyal ilişkilerin dönüşümü ve dolayısıyla ideolojik ve politik proletaryanın gündeme getirilmesi kaçınılmaz olarak ele alınacaktır. Çalışmada savunulan küreselleşme kavramını ortaya koymadan önce, burada küreselleşmenin birkaç tanımı verilecektir.

Küreselleşmeyi anlamak için, Shaw (1994: 9-10) önce küresel kavramını anlamamız gerektiğini ifade eder. Shaw'a göre, küresel kavram üç şekilde anlaşılmalıdır; Her şeyden önce, insanların sorunları, "ulusal seviyenin ötesindeki sosyal dünyalar" yani küresel dünya ve ikinci olarak, "doğal çevreyle olan ilişki" anlamında, bu anlamda küresel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık "ve son olarak" dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunluğu "

Kenichi Ohmae (1990), küreselleşmeyi pazarların ulusal devletlerden daha güçlü "sınırsız bir dünya" olarak görüyor. Ohmae'nin aksine Hirst ve Thompson (2000: 11), küresel ekonominin söylemiyle ilgili şüpheciliği dile

getirdi; çok uluslu şirketler ulus devletlerden daha güçlü hale geldi ve son devletin kontrol ve yönelim zayıflıkları piyasa ekonomisi uluslararası ve birbirine bağımlı hale gelir. Hirst ve Thompson'a (2000) göre, ekonomik ve ticari ilişkilerin uluslararasılaşması hızlanıyor ancak bunun ötesinde, küresel bir ekonominin yaratılma sürecinden bir işaret yok.

Manuel Castells'e göre (2000: 20), telekomünikasyon ve yeni teknolojilerdeki gelişmeler, küresel ekonomi için gerekli finansal altyapıyı oluşturdu. Bir ağ topluluğu olarak adlandırılan bu toplum, bu nedenle küresel bir toplumdur. Castells'e göre, küreselleşme, ağ toplumunun doğal dinamikleri nedeniyle hiyerarşik bir yapı. Onun için ağ toplumu, kapitalist üretim tarzının devamlılığı ve bilgi gelişmesinin süreksizliğinin bir karışımıdır. Castells'in bu bilgi odaklı yaklaşımın vatandaşlığa kavuşturulması ve basit bir üretim faktörü rolü, bilgi ve bilgi üretimi için özel mülkiyete dayalı toplumsal ilişkilerin boyutunu yoksaymaktadır (Kiely, 2005: 22).

Uluslararası ilişkilerde bu terim sıklıkla soğuk savaşın iki kutuplu yapısının sona ermesiyle ortaya çıkan süreci tanımlamak için kullanılır. Ian Clark (Sevim tarafından çevrildi, 2006: 94), soğuk savaş sonrası dünyayı tanımlamada küreselleşmenin kullanılmasının küresel sermayeye, iletişime, bu fenomenlerin bloklar arasındaki sınırların gerçek olmasından kaynaklanmasına bağlı olduğunu savunuyor içten içe kaldırdı.

Dünya ölçeğinde toplumsal ilişkilerin yaygınlaşması ve yoğunlaşması biçimindeki küreselleşmenin tanımı, aslında bize herhangi bir küreselleşme kuramı sunmamaktadır. Rosenberg'in ifade ettiği gibi, bu şekilde küreselleşmeyi sunan açıklamalar, küreselleşmeyi açıklanması gereken bir konsept haline getirir ve açıklayıcı bir kavram haline getirir.

Giddens (1990: 62) küreselleşmeyi, dünya ölçeğinde toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımladı. Dahası, böyle bir yaklaşım, küreselleşmeyi önceki dönemlerden ayıran bir sosyal teori sunmuyor. Bu nedenle, küreselleşmeyi Giddens'in küreselleşmesi tanımından anlamak mümkün değildir "ve birçoğunu, geldiğinde yeri belirlerken kullanıldığı için

yeri belirlendiğinde, teknoloji ve iletişim sektöründe hızlı değişiklikler olmuştur topluluklararası ilişkileri yoğunlaştırmak için küreselleşmenin belirleyicileri olarak tanımlanırken, aynı zamanda teknolojiye bu gelişmeler küreselleşmenin bir çıktısı haline geldi. Robertson (1999: 12), küreselleşmeyi, küreselleşmenin süreci, iletişim ve etkileşim süreci olarak hızla dünya çapında yaygınlaştırma ve uluslararası coğrafi sınırların insan gündeminin ve bilginin küreselleşmesi sürecinin önemini kayboluşu olarak tanımlıyor. Giddens'in, iktidar ilişkilerinden bağımsız tarihsel güç kavramını gören küreselleşme sürecinin net bir tanımını ortaya koyamaması, karşılıklı günümüz sisteminde kaçınılmaz ve istenen bir süreç olarak görüyor. Giddens, Castells ve diğer birçok yazar, küresel finans karşısında büyük oranda kaybolmuştur.

Küreselleşmenin bu şekilde kabul edilmesi, küreselleşmenin aslında uluslararası burjuvazinin uluslararası proletaryaya karşı bir sınıf mücadelesi olduğunu gizlemektedir (Savran, 2008: 159-160). Savran tarafından ifade edilen küreselleşmenin ele alınışı, 1970'lerin başında ortaya çıkan ideolojik ve siyasi projenin ve işte savunulan küreselleşmenin 1980'lerin başında ortaya çıkan kısmı ile ilgilidir.

Dünya üzerindeki sermayenin uluslararasılaşması ile ulus-devletin gelişimi arasındaki ters orantılı açıklamaların tarihsel sürece ters düştüğüne dikkat çekti. Küresel ekonomi entegre, ancak bu entegrasyon sadece yerel koşullarla şekillendirilmez, aynı zamanda devletin aktif bir aktörüdür. Bu bağlamda, küreselleşmeyi devletin altını oymayan bir süreç olarak yorumlamak mümkün değildir. Aksine, hükümet bu sürece ilişkin taleplerde bulunur. Ulusal sermayenin küresel alanda ifade edilmesi halen devletler tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle, devletin küreselleşme süreci ile üstesinden geldiği argümanları, küreselleşmenin siyasi, ideolojik bir projenin bir göstergesidir. Wood'un (2007: 46-47) belirttiği gibi devletler, ulus devletlerin uluslararası rekabet gücünü teşvik eden yerli sermayenin kârlılığını korumada hâlâ bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, küreselleşme sürecini devletlerden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başlangıcı olarak kapitalist sistemdeki değişiklikler ve iktidar ile olan ilişkileri gibi küreselleşme

durumunda devletin bir anti-pazarlamacı olarak anlaşılması pek mümkün değildir. Devlet, bu süreçte rekabet aracı olarak yeni işlevler kazanmıştır.

2.3. Küreselleşmenin Egemenlik ve Demokrasi Kavramına Etkisi

Küreselleşme döneminde artan teknoloji ve iletişim seçenekleri, dünyanın her zamankinden daha entegre hale geldiği ve ulusal devletin giderek daha az önemli hale geldiği iddialarına yol açtı. Küreselleşmenin küresel düzeyde sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasını ifade ettiğini Giddens savunuyor ve ulus devlet, küreselleşmenin ortaya çıkışı ile küresel iletişim ve sermaye akışları karşısında etkinliğini kaybettiğini savunuyor (Kiely, 2005: 14).

Uluslararası iletişim teorik açıdan bakıldığında devlet, uluslararası arenada önemli bir güçtür. Ama günümüzde neredeyse her siyasi bakış açısı, bu durumun değiştiğinden eleştiriliyor. Devlet karar mekanizmalarının hem ulusal üstü hem de bölgesel ve yerel kurumlara devredilmesi, devletin büyük oranda işlevsiz olduğu yönünde birçok karara varmıştır.

Günümüzde, devlet ve egemenlik tartışmalarına baktığımızda, devlet dışı aktörlerin, IMF, Dünya Bankası, DTÖ, AB, BM, çokuluslu şirketler ve benzeri kuruluşların yönetim modellerine ve karar verme mekanizmalarına katılımının ve Uluslararası sivil toplum hareketlerini arttırmak Ceza Mahkemesi gibi devletlerin yargı yetkilerini uluslar üstü oluşumlara devreden yapıların devletin siyasi, yasal ve sosyal etkinliğinin sorgulanmasına yol açtığı savunuldu.

Uluslararası kurumlar, ulus devlet egemenliğine giren güçleri giderek ele geçirdiğinde, devletin egemenliğinin sona ereceği görülür. Fakat daha önce de belirtildiği gibi, devletler ve uluslararası ekonomi birbirinin dışında değildir ve bu nedenle bu gelişmeler, küreselleşmenin ulus devletinin denetimini kaybetmesine yol açması açısından okunmamalıdır (Kiely, 2005: 23). Tüm uluslararası örgütler, eyaletler arası anlaşmalardan yetkilerini almaktadır. Devlet ve uluslararası ekonomik kurumları birbirine değil de muamele etmek mümkün değildir. Bu bağlamda devlet uluslararası düzeni

şekillendiriyor.Egemen devletin ne demek olduğunu açıklamaya çalışan Rosenberg'e (1994: 123) göre, egemenlik, kapitalizme ait politik bir kural olarak yorumlanmalıdır.

Literatür içerisinde genellikle Alman prensliklerinin Papa'ya karşı laik konumda olduğu, egemenlikten başka bir gücün meşru olmadığı ve nihayetinde devletler arası ilişkilerin temelini olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte, bu dönüşün daha ayrıntılı bir incelemesinde modern anlamda hiçbir uluslararası hukukun mevcut olmadığı ve egemenlik hakkının sadece zamanın büyük güçleriyle sınırlı olduğu ve faaliyetlerini sınırlamaya yönelik hiçbir uluslararası topluluğun ortaya çıkmadığı anlaşılıyor. Günümüz düzeninde uluslararası hukuk bulunmaması halinde, devletlerarası ilişkilerin düzenlenmesine, egemen devletler arasındaki gönüllü anlaşmalara ve yerel çıkarlara göre istikrarlı dengenin ötesine geçmesi pek olası değildir (Chandler, 2000: 56).

Teschke'ye göre, modern İngiliz ve Fransız devletlerinin oluşumu, yaşadıkları jeopolitik bağlam ve birbirleriyle olan etkileşimleri ile şekilleniyordu. Bu karar, kalkınma olarak "sosyal olarak eşitsiz ve jeopolitik olarak birleşmiş", farklı devletlerin uluslararası sistemle nasıl ilişkili olursa olsun, ev içi sosyal mülkiyet ilişkileri tarafından belirleniyor (Oğuz, 2007: 51). Modern ciro 19. yüzyıla karşılık geliyor. Kapitalizmin başlamasıyla ilgili karışıklık, merkantilizm ve mutlakiyetçiliğin kavramlaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Marx erken dönemi kapitalizmin ortaya çıkmasına ilişkilendirirken, Teschke bunu farklı bir üretim tarzı ya da feodal üretim biçiminin yayılması olarak tanımlıyor.Mutlakiyetçi devletlerin uluslararası sistemi, kapitalizm öncesi mülkiyet ilişkilerini sürdürebilmek için devletleri sürekli genişleyen "jeopolitik birikime" iter (Oğuz, 2007: 51).

Dahası, koloniler ile hegemonik güçler arasındaki ilişki bu hukuki ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirildi. Sömürge döneminde, büyük güçlerin Afrika, Hindistan, Çin ve Osmanlı İmparatorluğu gibi yerlerde faaliyet gösterdiği ve bu yerlerin yerel yaşam biçimlerini ihmal ettiği görülüyor.

Bu nedenle, sömürge faaliyetlerinde bulunan devletler topraklarını dışı karşı savunma yetkisine sahipken, diğery zayıf devletlerin topraklarına girmek için bir sakınca görmediler. Bu nedenle, Vestfalya sisteminde hegemon egemenliğin garantörüdür (Chandler, 2000: 56).

Bu nedenle, Vestfalya sistemindeki güç eşittir. Fakat bu durum, modernliğin ortaya çıkışı ve Avrupalı olmayan güçlerin önemi gibi durumlardan sonra değışmeye başlamıştır. Avrupa temsilcilerinin sayısının 1899 Lahey Konferansı ve 1907 İkinci Lahey Kongresi'nde Avrupa temsilcilerinin sayısının yanı sıra Avrupa dışındaki ülkelerin, özellikle de 2. Lahey Kongresinin katılımını sağladığını görüyoruz (Chandler, 2005: 57).

Böylece, büyük güçler yasa ile sınırlandırılmış uluslararası bir sistemin kabulünü sağladılar. Ancak bu eşitlik temelli bir düzen olarak anlaşılmalıdır. Viola'ya (2008: 19) göre eşitsizlik ve hiyerarşi durumu "Viyana Kongresi" nden önce gelmektedir. Eşitlik ilkesi daha sonra ortaya çıkmış olsa da, bu ilke gerektiği gibi uygulanmadı ve günlük yaşamda eşitsizlik yaşanmaya başladı. Bu nedenle, uluslararası sistemde eşitlik ilkesinin çeşitli yazılı uluslararası metinlere ve BM Şartına yansıdığı halde, uygulamanın eşitsiz nitelikte olduğunu sadece yazılı olarak söyleyebiliriz. Belki de eşitsiz hâkimiyet konusundaki en iyi örnek, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesidir ve veto haklarına sahiptir. Henkin (Trans Chandler, 2000: 59), BM anlaşmasında savaşa gitmek için bazı durumlarda harici olarak yasadışı olarak nitelendirilen ulus devletlerin bırakılmasını açıklar ve böylece savaşın egemenliğini Westfalia sisteminin sona ermesiyle sona erdirir.

Küreselleşme sürecine ve devletin istismarına karşı yapılan iddialar, ana konunun küresel olması fikrine yol açtı. Ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların ulus devletlerin sınırları içerisinde çözülemeyeceğini öne süren "tarihin sonu" ile "kozmpolit demokrasi" arasında bir dizi öneri var ve bu teklifler demokrasi, temsil, katılım ve sivil toplum (Tol Göktürk, 2006: 20).

2.4. Küreselleşen Demokrasinin Sivil Topluma Bakışı

Çalışmanın ilk bölümünde, kozmopolit demokrasinin kurulmasına yönelik farklı yaklaşımlar bulunduğu bahsedilmektedir. Kozmopolit demokrasinin yaratılmasında küresel sivil toplum / uluslararası sivil toplum, yukarıdan-aşağıya model yerine yukarı-aşağı modeli benimseyen yazarlar için özellikle önemlidir.

Küreselleşme hareketinin aşağıdan aktör olarak önemli bir aktörü olarak görülen uluslararası sivil toplum, bu bağlamda küreselleşmenin olumsuz ekonomik, politik ve kültürel yönlerini ortadan kaldıracak ve karşı koymak için daha demokratik bir süreç içinde çalışan bir aktör olarak gösteriliyor. Bununla birlikte, aşağıdan küreselleşmenin hareketlerinin yukarıdan küreselleşmenin zorbalığını ortadan kaldıran bir şekilde ifade edildiği her zaman doğru değildir. Falk (2001: 185), küreselleşmeye yönelik aşağıdaki reaksiyonların bir kısmının aşırı ve şoven olduğunu ileri sürmektedir. Ancak ayrıca, bu hareketlerin yaklaşmakta olan ve kaçınılmaz küreselleşme yapısının değişme biçiminde değiştirilebileceğini göstermenin önemli olduğunu da ekliyor.

Sivil toplum örgütleri, küresel bir yaklaşım içinde eleştiri ve çekişme yoluyla bir müzakere alanı oluşturabilecektir; medya ve haber kuruluşları, toplumsal ve siyasal hareketler tarafından harekete geçirilen küresel bir kamusal alan yaratmada rol oynayan, dolayısıyla ulusötesi ve küresel karar organlarının meşru payına sahip olan aktörler. Bir diğer yaklaşıma göre, kurumsal analiz şunu gösterdi; etkili bir kozmopolit hareket oluşturacak kurumsallaşmaya göre mümkün olan en iyi şekilde grup üyeleri arasında homojen bir kozmopolit duygu grubunda oluşturulabilir ve bu tür gruplar rasyonel ağına dahil olduğu bir alan olarak sivil toplumda bulunabilir. Devletlerin aksine, sivil toplumun, ortak eylemlere benzer eğilimleri olan kişilerin gönüllü bir birliği olması anlamında, kozmopolit harekete daha etkin bir şekilde tepki verdiği söylenir (Goldsmith, 2003: 1694).

Küreselleşme sürecindeki çevresel hareketler, yeni uluslararası sivil toplumun kadının hareketlerinin oluşması gibi adımları olarak görülüyor. Bu oluşumların, Rio Environment Konferansı ve Pekin Kadın Konferansı gibi

uluslararası örgütlere katılarak bölgesel ve küresel sorunların tartışıldığı yeni bir kamusal yaşam ortaya çıkardığı ifade edildi.

Bu oluşumların hala gelişim aşamasında olduğunu ve siyasi güç dengelerinin bu gelişmelerin gelişmesine izin verip vermeyeceğini belli etmediğini belirtildi. Fakat bu oluşumlar, uluslarüstü güç sistemini hesap verebilir topraklara çekerek kozmopolit demokrasinin yolunu açacak şekilde gelişebilir.

Normatif demokrasi, küresel sivil toplumu oluşturan dağınık toplumsal güçleri bir araya getirecek ve küreselleşme ile alttan bağlantı kurabilen bir ideoloji önermektedir. Held'in kozmopolit demokrasi modeli, normatif teorinin niteliklerini de etkiler ve yerel siteden en kapsamlı karar alma alanlarına kadar uzanan faaliyetleri için bir araç olarak küresel sivil toplumun rolünü vurgulayan bir kapsam sunar.

Küresel sivil toplum kavramı, ulusal egemenliği aşan evrensel insan hakları ve dünya ölçeğinde bir siyasi topluluk fikriyle tanımlanan kozmopolit bir yaklaşım ile açıklanabilir (Kiely, 2005: 227).

Bu nedenle, küreselleşme süreci, bu süreç kaçınılmazlığı çerçevesinde hegemonya kavramı bağlamında ve bu sürecin siyasi üstyapısı olarak kozmopolit demokrasi bağlamında ve sivil toplumun rolü açısından değerlendirilmelidir bu proje.

Bir yandan, insan hakları, ulus devleti aşmanın bir yoludur; öte yandan, kozmopolit demokrasi modeli, bu toplumsal temelli kavram üzerine kurulmaya çalışılıyor. Bu nedenle, bu toplumsal temele tekabül eden küresel toplum kavramı da ortaya çıkıyor; bu da, sık sık karşılaştığımız ve demokrasi ve insan haklarının korunması lehine olan dünyanın her yerindeki sorunlara duyarlı olan üretilmiştir. Küresel toplum hakkında konuşmak mümkün olsa bile, küresel toplumda kimin başına geldiğine bakmak gerekir. Çünkü bu kavramlardan hiçbiri iktidar ilişkilerinden bağımsız olarak yorumlanmamalıdır.

Hegemon söylemi, Soğuk Savaş sonrası komünist düşmanın gidişyle karşıtlıklar geçmişte kalmış ve Kant'ın detaylandığı ve küreselleşme sayesinde kozmopolit idealin sonunda gerçekleşebileceği görüşündedir. Bu görüşe kapitalizmin yararlı olduğu ve sayesinde kapitalizmin daha güçlü hale gelmesi gerektiği görüşü destekler. Bu görüşü destekleyenler, Birleşik Devletlerin yardımsever tutum perdesi arkasından al IMF, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumların yardımı ile gezegenin birleşmesine yönelik önemli adımlar atıldığına ve bir fuarın uygulanmasına inanılmamızı istiyor.(Mouffe, 2005: 105-106).

2.4.1. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Aşamaları

Modern sivil toplum kavramı, kapitalizm belli mülkiyet ilişkileri tarafından şekillendirilmesine rağmen, Eski Yunan'a uzanan eski bir temanın çeşitlendirilmesidir. Ancak elbette ki bu çeşitlilik, kavramın tarihsel bir özelliğine tekabül eder. Bu modern sivil toplumu anlayışı, 18. yüzyılda ilk kez sistematik olarak ortaya çıkmış ve önceki toplum kavramlarından farklıdır. Modern sivil toplum, ayrı bir insan ilişkisi ve faaliyet alanı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda devletten farklılaşan, ancak hem kamu hem de özel olmayan ya da her ikisini birden aynı anda değil, yalnızca devlet ve özel sektörün kamusal alanından ayrı bir sosyal etkileşim değildir, bir sosyal faaliyet alanıdır (Wood, 2008: 277).

Ekonomik ve siyasal alanların feodal-kapitalist geçiş sisteminden ve bunun bir sonucu olarak ayrılmasından bağımsız olarak, modern sivil toplum kavramının tarihsel gelişimiyle başa çıkmak mümkün değildir. Çünkü devlet ile sivil toplum arasındaki ayrım tarihsel bir özgünlüğe karşılık gelir. Tarihsel bağlamda küreselleşmenin ilk bölümünde de belirtildiği gibi, feodal düzen, ekonomik ve politik alanların ayrılmadığı bir dönemdir. Bununla birlikte, kapitalist sistem, feodalizmde olduğu gibi siyasal iktidara ve güce dayanmaksızın nöbet sürecini gerçekleştirir. Kapitalizmde, artı değer ve artı ekonomik bölge gerçekleşir. Bu kapitalist nöbetlerin siyaset dışı kalmasına neden oluyor. Marx, siyasal alanın ekonomik alanla, burjuva sınıf

egemenliğinin genel bir çıkar biçiminde sunulmasıyla ayrılmasına değinir. Bu ortak ilgi, burjuva toplumunun yeniden üretilmesidir.

Kapitalist düzen, politik alana özgü bir özellik taşır; kapitalist sömürüyü destekleyen baskıcı güç artı değeri elinde tutanlara doğrudan uygulanamaz veya üretici politik ve yasal olarak gizli ustaya bağlı değildir. Sermaye ve emek arasındaki değiş tokuş ve eşitlik değişimi, zulmün reddedilmesi anlamına gelmektedir. Ancak baskılayıcı bir güç ve egemenlik gereklidir (Wood, 2008: 46). Kapitalist sistemde, yasal eşitlikler arasındaki değişim ilişkisine dayanan bir anlaşma ortaya çıkmış ve feodal sistemin aksine, bu anlaşma özel bir alan olan sivil toplumda bir fazlalığa neden olmuştur (Rosenberg, 1994: 125).

Bu nedenle, modern sivil toplum kavramı tarihsel özgünlük çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kapitalist düzen henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde sivil toplum kavramına rastlamak mümkün olsa da, feodalden kapitalist düzene geçiş anlayışı ile kavramın modern anlamda uygulanması mümkündür. Kapitalizmin doğduğu sivil toplumun, modern İngiltere'nin ilk kullanımı, devlet ve sivil toplum arasında bir muhalefet değil, bir birliktir. 16. ve 17. yüzyılda İngiltere sivil toplumu, kamu malları ve siyasal toplum ile eş anlamlı olarak kullanılır. Bununla birlikte, bunun nedeni, Birleşik Krallık döneminin tarihsel orijinal devletten geldiği, yani devlet, politik ulus oluşturan özel mülk sahiplerinin boyunduruğu altındadır (Wood, 2008: 277).

Sivil toplum hakkındaki yazılara baktığımızda sivil toplum ortaya çıktıkça farklı tanımlamalara maruz kalmış görünüyor. Eski Yunan'da vatandaş olmak anlamına gelen sivil toplum kavramı şimdi siyasi alanın tam tersi, hatta siyasi alanı sınırlandırarak demokratik olan sınırların dışında kalan bir alan olarak tasvir edilmektedir. Kuşkusuz, modern sivil toplum kavramındaki bu değişiklikler, tesadüflerin ötesinde çalışmanın ilk bölümünde verilmeye çalışılan küreselleşme, yeni dünya düzeni, küresel yönetim ve kozmopolit demokrasi projesiyle yakından ilgilidir. Refah devletinden sonra yeni doğru politikanın ortaya çıkışı ile ortaya çıkan söylem, devletin içinde yer alabilen ve gerçekleşebilecek demokratik bir sivil toplum olarak ortaya çıkmıştır. Liberal

müteahhitlik teorisinde devletin kuvvete dayalı olduğu ve aslında sınıf çelişkilerini kapitalist toplumda gizlemek olduğu düşünülmektedir. Klasik liberalizmde bireysel bireylerin çıkarlarının gerçekleşmesi toplum yararına dönüştürülür. Bununla birlikte, bu bulgu, gerçekte uyuşmamaktadır çünkü bir siyasi denge hukuki bir eşitlik oluştursa da ekonomik alanda böyle bir eşitlik yoktur. Bu, katmanların varlığına rağmen sivil toplum yapısında sınıfların gizlenmesine, bu çelişkilerin yasal eşitlikteki siyasi denge üzerinde gizlenmesine yol açar.

Keane (1994: 36-37), sivil toplumu kapitalist şirketlerin ve ataerkil ailelerin egemen olduğu ve devlet dışı bir alanla yasal güvenlik içerisinde gören Yeni Sağ hareketini eleştiriyor ve sivil toplumu aşağıdaki şekilde tanımlıyor: "Üyeler esas olarak meşgul. (1987: 198) sivil toplum, ideolojik formların ekonomik görünüş biçimleriyle birliği içinde olan bir alandır; her tür baskıyı ve kontrolü ele geçirecek kimliklerini ele alan ve koruyan kurumların tümüdür devlet kurumları alt yapı ve üstyapının kesiştiği bu tanımlamada görüldüğü gibi, sivil toplumu tamamen ekonomik alana indirmek doğru değildir Bu bağlamda Marx (Trans. Expel, 1999: 86) aynı zamanda bir yaşam biçimine liberal düşüncenin hayati önemi üzerinde duran kamu-özel, vatandaşlar ve burjuvalar, devlet ve sivil toplum arasındaki ikiliğe dayanıyorlardı.

Sivil toplumun tarihsel özgünlüğü ve kavramı tanımlama çabaları, sivil toplumun tarihsel süreçte diğer yazarlar tarafından nasıl ele alındığı üzerine bir sonraki bölümde sunulacaktır. Tezin ilk bölümünde de belirtildiği gibi, küreselleşme süreci ile birlikte sivil toplum demokrasi projelerinin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde, sivil toplum, küresel sivil toplum kavramı üzerinde eleştirel bir görüşe sahip olacak ve onu küreselleşme söylemi izleyecek ve sivil toplum-demokrasi bağlantısı sorgulanacaktır.

Acar Savram'a göre (1987: 198) sivil toplum ekonomik görünüş biçimleriyle ideolojik biçimlerin birliğinin alanıdır; altyapı ile üst yapının kesişme alanıdır. Bu tanımlamada da görüldüğü üzere sivil toplumu salt iktisadi alana indirgemek doğru değildir.

Sivil toplumun tarihsel özgüllüğünün ve kavramı tanımlama çabalarının ardından sivil toplumun tarihsel süreç içerisinde diğer yazarlar tarafından nasıl ele alındığı bir sonraki bölümde sunulacaktır. Tezin birinci bölümünde de belirtildiği üzere küreselleşme süreci ile birlikte sivil toplum demokrasi projelerinin temelinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu bölümde sivil toplumun tarihsel değişim sürecinin ardından esas olarak küreselleşme söylemine denk düşen küresel sivil toplum kavramına eleştirel bir bakış getirilecek ve sivil toplum-demokrasi bağlantısı da sorgulanacaktır.

2.4.1.1. Sivil Toplum ve Demokrasi

Sivil toplum ile demokrasi arasındaki ilişkinin incelenmesi, tezin ana konusunu oluşturan kozmopolit demokrasi açısından sivil toplumun rolünün ortaya çıkarılmasında önemlidir. Sivil toplum ile demokrasi arasındaki ilişki oldukça sorunludur. Her şeyden önce, hangi sivil toplumun yorumu ve hangi demokrasi yorumunun her iki kavramın ortak bir algısına sahip olmadığı ve bu iki kavramın ortak ve zıt öğelerinin nasıl sunulacağı yönünde alınacağı, kendi başına bir sorun teşkil eder.

Modern demokrasinin mevcut demokrasi anlamında ayırt edici özelliğinin, uyumdan kaynaklı siyasi çatışmadır ve bireylerin ya da toplulukların ezilmesinin bütünüyle önüne geçilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu nokta, demokrasiyi ve sivil toplumu birbirine bağlayan temel olarak görülüyor. Sarıbay'a göre (Trans. Onbaşı, 2005: 56), sivil toplum ve demokrasi, modern demokrasilerin çeşitliliği ve çoğulculuğu, uyumu dikkate almayan ve çoğulculuğu ön plana çıkarmayacak ve siyasal çatışmayı meşrulaştıracak bir şekilde bir araya getiriyor. Sivil toplum literatüründe sık sık karşılaştığımız çoğulculuk, gönüllülük, özerklik ve katılım gibi sivil değerlerin demokratik değerlerle uyumlu olduğu noktada sivil toplum ile demokrasi arasında bir bağ vardır. Bu bağlamda, sivil toplum örgütleri, demokrasi kültürlerini besleyen ve sivil değerlerin hayatında aktif rol oynayan aktörler olarak gösterilmektedir (Yıldız, 2004: 87). Ayrıca, sivil toplumun çoğulculuğu ve tek bir tür toplumun yaratılmasına ve dolayısıyla demokratik bir toplum

yaratılmasına katkıda bulunacak olan heterojenite hakkında bazı düşünceler bulunmaktadır.

Sivil toplum ile demokratikleşme arasında sivil toplum ile çoğulculuk arasındaki ilişki yoluyla bağlantı kurmada çeşitli sorunlar da bulunmaktadır. Liberal kültür, çoğulculuğun işlev gören tek kültür olarak sunulmaktadır. Bu iddia şu şekilde devam ediyor: Herhangi bir kültür, rasyonellik temelinde gerçekleştirilemediğinden, her çeşit kültürden hoşgörülü olmaya ihtiyaç vardır. Fakat burada sorun liberal demokrasinin çoğulculuğu içeriyor olmasıdır. Bu sistem, değerli bir ekibin liberalizmin bu çoğulcu söylemini korumak için diğerlerinden üstün olmadığını iddia ederken, liberalizm değerlerini korumalıdır ve bu diğer değerlerin savunulması ilan edilmeksizin yapılamaz.

17. yüzyıldan itibaren, Avrupa'da ortaya çıkan siyasi iklim ve demokrasi talepleri arttı. Şimdi devlet, hazırlanan anayasalar ve sivil toplum kanalıyla sınırlandırılması gereken bir kurum olarak kurulmuştur. Devleti bu şekilde sınırlama fikri, demokrasi ve sivil toplum arasında bir başka bağlantı noktası haline geliyor. Sovyet Bloğu'nu yıkma ve onu takip etme sürecinde, ortaya çıkan devletler için demokratik modelde sivil toplum vurgulanmaktadır. Böylece zaten belirtildiği gibi, 1990'larda sivil toplum bir kez daha farklı bir anlam taşıyor; Demokrasi önemli bir aktör haline geldi, taşıyıcı. Bu dönem, sivil toplum aktörlerinin yeni doğru politikalarla karar alma mekanizmalarına hızla girdiği yeni bir döneme karşılık geliyor. Sivil toplumun önemi, yönetim modeli ile yakından ilişkilidir.

Yönetişim modeli nedeniyle sivil toplum aktörlerinin karar alma mekanizmalarına da katılmaları hedeflenmektedir. Bu şekilde alınan kararların daha açık, şeffaf, hesap verebilir ve aynı zamanda daha kapsayıcı olduğu iddia edilmektedir. Fakat tersine, yönetim modelinde siyasi katılım daha anti-demokratik hale gelir. Bu model ile STK'ların, sermayenin ve bürokrasinin seçilmesine izin vermez. Ancak yeni sağ görüşlere göre modern demokrasi, belirli aralıklarla vatandaşların katı seçimlerle katıldığı bir tür demokrasi olarak eleştiriliyor. Bu nedenle, sivil toplum, katılımın tüm alanlara yayılmasını ve etkinliğini öngören bir faktör olarak sunulmaktadır. Küreselleşmenin ve sosyal

yaşamın farklılaşmış bir süreç içine girdiğini ve çeşitliliğin bireylerin tercih ve taleplerine yansıtıldığını ifade etmektedir. Klasik yönetim anlayışının ve hantal yapıların bu yeni taleplere cevap veremediği ve sistemin güven krizine girdiği söyleniyor. STK'ların aktif oldukları alanda aktif, çoğulcu ve katılımcı bir yol izlediklerini ve aynı zamanda seçimlerden sonra bile kamuoyu yaratma çabalarını sürdürdükleri belirtildi (Kaplancıl, 2010: 63).

2.4.2. Türkiye’de Sivil Toplum

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları olarak kısıltığımız sivil toplum örgütleri kavramı çanta konsepti gibi kullanılıyor. Bununla birlikte, İngilizce olarak bu kavram hükümetler arası örgütlerle sivil toplum örgütlerinin ikiye bölünmesine tabi tutulmuştur (Ataman, 2003: 43). Hangi hükümetler arası kuruluşların bu ayırmda olduğunu belirlemek kolay olsa da, sivil toplum örgütleri kavramı da belirsizliklerin geniş bir aralığını içeriyor. Örneğin Muhittin Ataman’ın içeriği, uluslararası ceza teşkilatlarından çokuluslu şirketlere, ulusal bağımsızlık hareketlerinden dini ve insani organizasyonlara genişletilebilir (Ataman, 2003: 47).

Tek parti dönemi, Osmanlı İmparatorluğu’ndan, sivil toplum mirasını devraldı. Tek parti döneminin siyasal uygulamalarında sivil toplum, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmanın önünde bir engel olarak algılandığından sökülüştür. Bu bağlamda, siyasal toplum, halkı uygarlaştırmak için sivil toplumun yerel, dini, kültürel ve politik farklılıklarını ortadan kaldırdı (Yıldırım, 2005: 63). Bu anlamda, 1912’den beri faaliyet gösteren Türk ocakları 1931’de kapatıldı ve 1933-1938 döneminde grev hakkı ve grev yasağı yasaklandı. Buna ek olarak, 10 Mayıs 1935’te Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan ve devletin desteğini almış olan Türk Kadınlar Birliği kendini durdurdu ve 10 Ekim 1935’te Mason Derneği kapatıldı ve mülkiyet sona erdi. Halk Evlerine (Tuncel, 2005: 720; 1923-1950 döneminde var olan tek dernek, CHP’nin resmi makamı olan ilkelerin yaygınlaştırılmasından sorumlu Halk Evleri olacaktır (Çaha, 2007: 193).

Ayrıca, 1950'den sonra gerçekleşen toplumsal farklılaşma, ülkedeki sivil toplum örgütlerinin sayısal olarak sayısal olarak arttı. Bununla birlikte, bu örgütlerin temel başvurusunun devletin hâkimiyet fikri olduğu görüldü. Bu nedenle bu grupların yüzü devlete dönüşmüş ve devletten ayırım yapmamıştır (Tuncel, 2005: 724).

1980'lerde, Türkiye'deki modernleşme, ulusal kimlik, toplumun tamamı, ulusal dayanışma sağlık, turizm, çevre, insan hakları, dini haklar, etnik haklar ve kadın hakları gibi konularda çok fazla hava kirliliğine yol açan duruşmada belirli başlama grupları belirli bu konulara yönelik talepler etrafında konular ve siyaset başlatılmıştır. Her birini savunan bir sosyal grup geliştirildi ve kendi alanındaki devlet politikalarını etkilemek ve devletten bazı haklar elde etmek istendi (Çaha, 2007: 246, Çaha, 2005b: 695).

Türkiye'de 1990'lı yıllarda askeri yönetimin ve Batı Avrupa toplumunun etkisinin azaltılmasına paralel olarak insan hakları, feminizm, çevrecilik ve çeşitli gençlik hareketleri kamusal alanda etkili olmaya başlamıştır (Doğa, 2009). Nitekim, Türkiye'de 1993'te özel radyo ve televizyon yayınları ile 1995, siyasi partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar, ticaret dernekleri ve kooperatifler organik ilişkilerin kaldırılmasına ve işbirliğinin yasaklanması için anayasal hükümlere, sivil topluma katkıda bulunan düzenlemeler mevcuttur(Özbudun, 1999: 114).

Devletin resmi bir ideolojiye sahip olması, sivil toplumun gelişmesine ve toplumun belirli kesimlerini korumayı reddetmesine neden olabilir. Böyle bir refleksin doğal bir uzantısı olan devlet, bir sivil toplum devleti haline gelir ve tarafsız konumunu kaybeder. Bu konumun kaybolduğu ölçüde, siyasi ve sivil topluluklar müdahale etmeye başlar (Hira-Şan, 2009). Öte yandan, 1990'lı yıllarda Türkiye'de çeşitli popüler simgelerdeki sivil toplumun bazı unsurları, eylemlerin ve ritüellerin devletin resmi ideolojisi halka açık alanlarda üretmek için girişmiş çaba göstermektedir. Bu nedenle sivil toplum oluşumu demokrasinin devlete ve siyasete olan katkılarını çok yakından zayıflatmaktadır (Bayraktar, 2005: 22). Dahası, devletin resmi bir ideolojiye

sahip olması ve sosyal kesimlere yüklenmesi demokratik sivil toplumun gelişmesine de engel teşkil edebilir.

Sivil toplumun özerk ve demokratikleşmesinin önündeki engeller arasında toplumu devlete bağımlı kılmak için bir araç olarak kullanılan ve siyasi ya da bireysel çıkarlar gibi davranan kira dağıtma mekanizması yer almaktadır (Tosun, 2005b: 136, Cengiz et al., 2005: 232). Öte yandan, Küçükömer'de, Türkiye'nin statükoya katılanların hantal ve bürokratik yapısının yabancılaştımasını izlemek için sivil toplumun büyümesini önlediğini iddia ediyor.

Türkiye'nin siyasal yapısı ve tarihi, STK'ların gelişmesi ve gelişmesi için elverişli bir ortam yaratamadı. Sivil toplumun siyasi olarak örgütlenmiş bir güç olması gerekliliği, çoğu kez istenmeyen ve engellenen bir durum olarak kendini gösterdi. Bu nedenle STK'lar finansal kaynaklara erişimi sınırlıdır, faaliyetleri sıkı kontrol altındadır ve faaliyet alanları daralmıştır.

1990'lı yılların başında bu durum yavaş bir süreçle değişmeye başladı. Özellikle insancıl durumlarda, inanç temelli insani yardım biçimindeki STK'lar, Bosna'da ve Kosova'da oluşan krizlerde kendilerini göstermeye başladılar. İlerleyen yıllarda, insan hakları ile ilgili sorunların azalması ile işkence, yargısız infaz katiller ve kayıp kişiler gibi konularda daha az çalışarak daha çoksığınmacılar ve kadınların hakları ile ilgilenmeye başlamışlardır.

1999 yılında gerçekleşen Marmara Depremi Sivil Toplum Örgütlerinin halk için değerinin daha çok anlaşılmasına neden oldu. AKUT gibi güçlü ve sistemli çalışabilen ekipler, pek çok gencin insani duygular ile yardım duygusu ışığında harekete geçmesini sağladı. İlerleyen yıllarda Avrupa Birliği temaslarının artmasıyla birlikte Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinin hareket alanları genişledi.

2010 yılına gelindiğinde, daha örgütlü, sesini daha iyi duyabilen, mali olarak AB fonları tarafından güçlendirilmiş ve faizde çeşitlilik gösteren bir sivil toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Bu olumlu gelişmeye ek olarak, siyasal

iktidara yakınlık, STÖ'lerin siyasallaşmasına yol açtı. Özellikle 2000 yıllarında İslami inançlar yardımseverlik hislerini harekete geçirip önemli bağışlar yapmalarını sağladı. Teşvik tabanlı hayır kurumları, AKP hükümetinin uluslararası siyasette aktif bir rol oynamasına bağlı olarak dünyanın farklı bölgelerinde yardım faaliyetleri başlattı.

Türkiye'de bir başka dikkat çekici nokta Suriyeli mültecilerin haklarını aramak için 29 Nisan 2011 öncesinde Türkiye'de faaliyet göstermesine izin verilen STK sayısındaki azlık korkutucudur. Yürürlükte olan ve dernekler kanunları, Türkiye'deki STK'lardan farklı olarak, sanki yabancı STK'lar ile ortaklıklar kurulmasına yol açmış gibi, yabancı STK'ların kendileri Türkiye'de çalışmak için izin almak durumundadır ve bu izinler kolay değildir. Türkiye'de meslek örgütlerinin yarı kamusal yapısı, sendikalar gibi yapılar siyasetin gölgesinde kalmaya devam ediyor.

Çağdaş demokratik toplumlarda vazgeçilmez olan STK'lar yasal olarak Türkiye'de biçimcilik kazanan unsurdur (Star, 2007: 58), işçi sendikaları, oda ve baro dernekleri, siyasi partiler, spor kulüpleri gibi çeşitli meslek örgütleri, çeşitli amaçlar için vakıflar ve dernekler. Bunların yanı sıra, alternatif, platform, inisiyatif gibi çeşitli isimlerdeki resmi olmayan gruplar da vardır (Tunçay, 2009; Keyman, 2009). Öte yandan, mesleğin üyeliği zorunlu olan tıp ve mimarlık odaları gibi resmi veya yarı-resmi profesyonel derneklerin STK olarak değerlendirilmesi mümkün değildir (Köker, 2004: 103; Akgül, 2005: 96). Tunçay, demokrasinin vazgeçilmez unsurları olmasına rağmen siyasi partilerin iktidarda olmadığı zaman STK olarak düşünülmesi gerektiğini savunuyor (2009).

Küreselleşmeden sonra ulus devletin meşruluğunun zayıflaması, STK'ları toplumların taleplerini ifade etmenin en etkili aracı haline getirmiştir. Bu dönemde, ulusal ve uluslararası meşruiyet alanlarını genişleten STK'lar, devlet ile toplum arasındaki ilişkilerde daha belirleyici hale gelir (Çopur, 2009; Yıldız, 2007: 54). Nitekim 1980'lerden beri dünya, Türkiye'deki sivil toplumda gelişmeye paralel bir gelişme olarak görülüyor. Bu süreçte bugün insan sayısı yüz elli'e yaklaşıyor. STK'lar toplumda yaygınlaştı ve önemleri arttı. Buna ek

olarak sivil toplum söylemi, siyasi partiler ve hatta devlet aktörleri tarafından sürekli kullanılmaktadır (Keyman, 2009).

2.5. Demokratikleşme ve STK'ların Göç Süreçlerine Etkisi

Türkiye'de sivil toplum denildiğinde bu yapının hem bireysel hak ve özgürlüklerin harekete geçirilmesi, hem demokratikleşme sürecine katkısı hem de katılımcı demokrasi taleplerine katkı sağlayan örgüt yapılarından oluştuğunu söylemek mümkündür. Bundan dolayı Türkiye'deki sivil toplum içeriğinin Avrupa'ya benzer şekilde karmaşık, sorunlar içeren ve çok boyutlu bir yapı olarak görüldüğü söylenebilir. Sivil toplumun örgütsel yaşamın katılımcı demokratik topluma ve demokratikleşmeyle örtüşmesi kaçınılmaz görünmektedir (Keyman ve İçduygu, 2003: 2).

STK'ların demokratikleşme sürecine yaptığı katkı kaçınılmaz olmakla birlikte Türkiye'de bu durum karmaşık bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Temelinde örgütsel faaliyetlerin bulunduğu STK'lar finansal kaynak bulma noktasında sıkıntı yaşarken nitel artışın da eksik olması sivil toplum-demokratikleşme ilişkisine zarar vermektedir. Profesyonel bir yapı olmadığı müddetçe toplumsal sorunların tartışma alanlarını genişletme fikri oldukça zayıf kalmaktadır.

Diğer taraftan bakıldığında, sivil toplum ve demokratikleşme süreci arasındaki ilişki temelde aşırı ahlaki ve siyasi misyonlar yüklenmesinden dolayı önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Devlet denetimi dışında çalışma imkanı zorlaşan STK'lar, kendi edindikleri değerleri devlet ya da o an var olan iktidar yapısı ile özdeşleştirme hatasına düşebiliyorlar. Bağımsız bilgi üretmekten uzak duran bu yaklaşım, devlet ideolojisini yeniden üretmekten öteye geçememektedir.

Devletin STK'lar üzerinde kurduğu denetim hem finansal hem de yasal olduğu için, STK'lar arasındaki ilişki dayanışmadan çok rekabet ve çatışma içerikli olmaktadır. Buradan hareketle yukarıda bahsedilen sorunların sivil toplum ve demokrasi arasındaki ilişkiyi bozduğu varsayımına ulaşılabilir.

Bundan dolayı devlet-STK arasındaki sınırın iyi şekilde çizilmesi gerekmektedir.

Demokratikleşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin göç olgusuna etkileri kapsamında en yakın örnek olarak Türkiye'deki Suriyeli mültecileri ele almak gerekmektedir. 2011 yılında Suriye'deki savaş patlak verdiği için sürekli göç alımı yapan Türkiye'de bugün sadece Suriyeli göçmen sayısı resmi rakamlara göre 2 milyon 954 bin olarak tespit edilmiştir. 61 dünya ülkesinin toplam nüfusundan fazla olan bu rakam, Türkiye'deki STK ve uluslar arası sivil toplum örgütleri tarafından yapılan çalışmalar ile toplum ile entegre olma sürecini sağlamaya yardımcı olmaktadır. Avrupa Birliği'nin Suriyeli mülteciler için Türkiye ile yaptığı anlaşmalar sonucunda orta ve uzun vadeli projeler gündeme gelmektedir.

Başlangıçta Suriyeliler acil müdahale edilmesi gereken bir mesele olarak görülüp AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı) bu konuda görevlendirilmiştir. Daha sonraki süreçte bu yaklaşım değişerek daha önce de bahsedilen orta ve uzun vadeli yaşam projeleri oluşturulmuştur. Yani bu kapsamda Suriyeli mülteciler bütün bakanlık ve kuruluşların stratejik planları içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda bakıldığında örneğin, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 900 bin Suriyeli çocuğun 508 binini kendi bünyesinde eğitim hayatına dahil etmiştir. Bu kapsamda Avrupa Birliği ile 300 milyon Euro'luk maddi destek sağlayan bir anlaşma imzalanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Yine Aile Bakanlığı UNICEF ile yaptığı anlaşma gereği 260 bin aileye nakit yardımında bulunarak ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır.

Türkiye'deki STK'ların bu entegrasyon sürecinde uluslar arası sivil toplum örgütleri ile işbirliği içerisinde olduğu da görülmektedir. Örneğin Türk Kızılayı ile Dünya Gıda Programı 1 milyon Suriyeli'ye 100 liralık yardımda bulunacakları bir işbirliği içerisine girmiştir. Yaklaşık 3 milyon olan mülteci sayısının toplum ile uyum içerisinde yaşama durumu rakamlarla ifade edilemeyecek kadar güç bir durum olduğundan dolayı, zaman içerisinde bu durum siyasi gerginliklere özellikle de Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki gerginliğe yol açmıştır. Avrupa Birliği ile yaşanan her siyasi krizde

Türkiye'nin Suriyeli mülteciler meselesini gündeme getirmesi ve bu durumu rakamlara indirgemesi zamanla dünya kamuoyunda tepkiye yol açmıştır.

Birleşmiş Milletler'in hazırladığı plana göre bugüne kadar Türkiye mülteciler için 12 milyar doların üzerinde harcama yapmıştır. Fakat İç İşleri Bakanı Süleyman Soylu'nun yaptığı açıklamalara göre kamu kuruluşları ve STK'lara yapılan yardımlar da dahil Türkiye 25 milyar dolar harcamıştır. Maliye Bakanı Naci Ağbal ise yapılan bu yardımların 35 milyar doları bulduğunu ifade etmiştir. Rakamlar arasındaki bu değişkenlik düşündürücü nitelikte olmakla birlikte, yapılan bu harcamaların kalem kalem ifade edilmemiş olması da ayrı bir sorun olarak görülmektedir (<http://www.dw.com/tr/m%C3%BClteciler-rakamlardan-ibaret-de%C4%9Fil/a-38152488>).

Suriyeli mülteciler konusunda aktif olarak görev yapan STK'ların başında Türk Kızılayı, İHH ve Cansuyu gibi kuruluşlar yer almaktadır. AB'den gelen para yardımının doğrudan hükümete değil bu tarz STK'lara verilmesi hükümet ile AB arasındaki anlaşmazlıklardan biri olarak görülmektedir çünkü hükümet kendisine doğrudan verilmeyen parayı kendisine verilmiş saymamaktadır. Bu durumda yine konu çerçevesinde bahsedildiği gibi devletin STK ile uyum içerisinde olmadığı bir yapı olduğu görülmektedir. STK-devlet arasındaki ilişkinin uyumsuzluğu demokratikleşme sürecine zarar verirken alınan göç kararlarını da olumsuz etkilemektedir.

Dikkat çekici unsurlardan biri de yine Lübnan ve Ürdün gibi yine Suriyeli mültecilerin çoğunlukta yaşadığı yerlerde harcamaları STK ve yabancı kuruluşların yapmış olmasıdır. Türkiye'de ise durum devletin eliyle gerçekleştiğinden dolayı bu durum BM'nin de raporlarında yer almaktadır. Avrupa Birliği Türkiye'ye taahhüt ettiği 3 milyar Euro'nun 1.5 milyar Euro aktarımı öngören sözleşmeyi imzalamış, bunun 750 milyonluk kısmını ödemiştir. Geriye kalan kısmı ise yapılan faaliyetler ve gerçekleştirilen projeler kapsamında ödeyeceğini söylemektedir.

2011-2016 yılları arasında Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı kurulan kamp alanlarının dışında bakanlıklara aktarılan paranın düzenlemesini de yapmakla yükümlüydü. Başkanlık bugüne kadar 12.7 milyar harcama yaptığını açıklarken, bu miktarın sadece AFAD bütçesine ait olduğunu, her bakanlığın mülteciler ile ilgili bir bütçe ayrımı olduğunu da belirtmektedir.

Yukarıda bahsedilen Suriyeli mülteciler örneği üzerinden demokratikleşme ve göç arasındaki ilişkiyi STK'lar üzerinden analiz edilecek olunursa, bu durumun Türkiye açısından çok da olumlu olduğu sonucuna varılmamaktadır. STK'ların yürütülmesi ve yasal düzenlemelerinin kontrolü gibi her kalemin devletin denetimi ile gerçekleştiği bir durumda bu tarz sivil toplum örgütlerinin topluma fayda sağlamakta güçlükler çekeceği ortadır. Bundan dolayı devletin bu düzenlemeleri iyileştirmesi, kontrol merkezi olmaktan çok destekçi bir kalem unsuru olarak görev alması bu tarz kuruluşların çoğalması ve toplum açısından daha faydalı çalışmalara imza atmasını sağlayacaktır.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GÖÇ VE STK'LAR

3.1. Türkiye'nin Göç Geçmişi ve Güncel Durumu, Göçün Boyutları

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki topraklarının neredeyse hepsini kaybetmiştir. Sonra milyonlarca insanı geride bıraktı. Osmanlı bir anlığına ve başka bir devletin azınlık statüsüne sahip olan insanlar için, önünde durmanın en tercih edilen yolu, Osmanlı İmparatorluğunun devamı olan Anadolu topraklarında göç etmektir.

Bu, çöküşe neden oldu ve insan göç hareketleri durumunda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından bu yana Anadolu'ya doğru yola çıkılmaya aşına olmak zorunda kaldı, Osmanlı İmparatorluğu topraklarını kaybetti. Türkiye, büyük göçü Osmanlı İmparatorluğu'nun bir mirası olarak barındırdı ve çok sayıda insanı içine çekmesi gereken bir ülke. 1900'dan sonra Anadolu coğrafyasına göçler devam etti. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk ve Müslüman unsurların Anadolu dışındaki topraklardan, Balkanlardan, Kafkasya'lardan kitlesel göç ettiği dönemlerdir. Anadolu topraklarına ilk göç hareketleri 1785-1800 döneminde Balkanlar, Kırım ve Kafkaslar'da gerçekleşti.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Kurt) ve 1912-1913 Balkan Savaşı'ndan sonra, Anadolu topraklarına doğru toplu göçleri kabul ettiler (Halaçoğlu, 1994). 1923-1925 yılları arasında Türk-Yunan Mübadelesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk büyük göç hareketidir. Lozan Barış Anlaşması uyarınca, Lozan Halklarının Konvansiyonuna göre, Lozan Halklarının Konvansiyonu, Anadolu'da yaşayan 1,5 milyon Ortodoks-Yunan nüfusu ve Yunanistan'da yaşayan yaklaşık 400 Müslüman'dı. Bu yerinden olma ve her ikisi için nüfusun homojenleşmesinden yaklaşık 2 milyon insan etkilenmiştir (Millas, 2004: 20).

Karşılık olarak Yunan Ortodoks dinden, Yunan vatandaşlarının Türk vatandaşlarını ve Müslüman dini değiştireceği belirtildi ve din kriterine dayandı. Dolayısıyla Ortodoks dışındaki Katolik ve Protestan Yunanlılar karşılıklı olarak yok olurken, Türkçe konuşan Orta Anadolu Ortodoks halkı Karamanlar da değişime tabi tutuldu (Fırat, 2002: 333). Ayrıca, bu değişim sonrasında pek çok sorun başladı ve iki ülke arasında soğuk rüzgarlar patlatıldı. 10 Haziran 1930'da Ankara'da imzalanan antlaşma imzalandı. Bu anlaşma ile göç eden varlıkların tasfiyesi Türkiye'ye yerleşti. İki ülke arasındaki karşılıklı yakınlaşmaya ilişkin çalışmalara başladı (Aktar, 2009. 19). Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra başlayıp, Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman unsurların Anadolu'ya göç etmeleri de önemli süreçlerdir. Bulgaristan, serbestçe göç ettikleri anlaşmayla düzenlenen düzenli göç konutuyla Bulgaristan'dan gelen Türk-Bulgar'la Türkiye mülklerini tasfiye etti.

1923-1939 döneminde toplam 198.688 kişi göç etti. Bulgaristan'ın sürekli ve maksatlı baskı amaçları, Türklerin odaklı politikalarını çözmek için 1940'lı yılların başından beri zorunlu göç bu kez burada oynamaya başlamış olan 1944 yılına kadar 140 bin kişiye yaklaştı. 1950-1951 yılları arasında Türkiye, Bulgaristan'dan göç eden bir akraba ve o yıllarda 154.393 kişiye Türkiye'ye göç eden kollarını açtı. 1978'de 130'dan fazla Bulgar Türkü Anadolu'ya göç etti. Türkiye, Yugoslavya ve Makedonya'daki Müslüman ve Türklere yönelik baskılar 1952-1967 yılları arasında yüz binlerce göçmenin yaşadığı bir ülke olmuştur. Yugoslavya 1952-1967 yılları arasında ve Makedonya'dan kaçtı. Tüm Türkiye'den göç edenlerin sayısı serbest olarak 175.392 iken, ailelerin sayısı 45.338 olarak gerçekleşti. (Çavuşoğlu, 2006: 166-7).

Türkiye tarihi boyunca coğrafi konumu nedeniyle zorunlu göçe tabi tutuldu. 1979 İran İslam Devrimi, rejim değişikliğinden hemen sonra başlayan İran-İrak Savaşı, Irak rejimi tarafından 1988'deki yangından kısa bir süre sonra, 1989'da Bulgaristan'da asimilasyon politikaları, Körfez'de gerçekleşen kimyasal saldırılar 1991'de savaş, Kürtler arasında panik yaratmaya, Bosna ve Kosova'da yüzbinlerce kişinin Türkiye'ye sığındığı savaşlara neden oldu.

Bütün bu büyük ölçekli zorunlu göç, bazı standart politikalar Türkiye Cumhuriyeti'nin farklı hükümetleri tarafından uygulanmıştır. İnsani krizlerde halkın genel kayıtsızlığı da bir ilgi odağıydı. Bu ilgi eksikliğinin bir diğer boyutu, geçmişte ve bugünkü mülteci krizlerinde sivil toplumun son derece sınırlı müdahalesi idi

2011'de Suriye'deki mülteci krizi söz konusuysa, bunu siyasi rejimin STK'lar üzerindeki kısıtlamaları ile açıklamak mantıklı olabilir. 2010 Irak krizinden önce muhtemel bir mülteci krizi hazırlıkları sırasında STK'ların ve hatta BM kuruluşlarının acil durum planlarının tamamından çıkarılması, 2011 yılı öncesinde devlet politikalarının sürekliliğinin son örneği oldu.

Bununla birlikte, mülteci krizleri bağlamında, birçok uluslararası, ulusal ve yerel STK'lar kendi kaynaklarını zorluyor ve zor durumlarda mültecilere yardım etmeye çalışıyorlar. Bu krizlerde devlet ve uluslararası kurumların oynadığı roller iyi ve kötü kayıtlarda bulunsada, STK'ların çabaları çoğunlukla tarihin kayıtlarına girmedi.

Mevcut Suriye mülteci krizinde, STK rolünün sistematik bir kaynağı bulunması mümkün değildir. Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının mültecilere yardım etme eğilimi, bir toplumun insan haklarına ve insan değerlerine olan bağlılığının göstergelerinden biridir. Bu nedenle, Suriye'deki mültecilere yönelik olarak ilgilenen STK'ları araştırmak, Türkiye'nin sığınma politikasına rehberlik etmenin yaratılmasına önemli katkıda bulunacaktır.

Türkiye'ye doğru göç, 1980'den sonra değiştirildi. Toplu insan hareketleri yerinden çatışmadan kaçan ve sığınma talep eden kişilerin hareketlerine bıraktı. Türkiye, 1980'li yıllarda tırmanmaya başlamış ve dünya durumunun doğasını değiştirecek kitlesel nüfus hareketleri etkilenen ülkeden biridir. İçişleri Bakanlığı, bu süreçte yaşanan göçleri özetledi: 1988'de İran-İrak savaşında 51.542 kişi, 1992-1997 yılları arasında iç savaşta 20.000 kişi ve eski Yugoslavya'da bölünme, Bosna'daki olaylarda 20.000 kişi - 1999 yılında Kosova'da yaşanan olaylardan sonra 2 Ağustos 1990 ve 2 Nisan 1991 tarihleri arasında Körfez Krizi ve Savaşı öncesinde 7.489'dan sonra 311 bin kişi tahliye

edilen 34 bin kişi vize, 460 bin kişi 17.746'da Geniş bir coğrafyaya dağılmış insanlar, Mesceth Türklerini de içeren 32.577 kişiden ülkeye sürülürken bu süre içerisinde yerleşmek için toplam 1 milyon yabancı çalışma hakkı da dahil olmak üzere oturma izni verildi.

Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çöküşünde Türkiye'ye doğru göçüzerinde etkisi oldu. Bu tarihten sonra, özellikle Türkiye çalışmak üzere Türkiye'ye gelen düzensiz göçmen sayısındaki büyük artış oldu.1970'lerin sonunda Polonya göçmenlerinin gelişiyile başlayan "bavul ticareti", 1990'lı yılların ortalarında Romen ve eski Sovyet vatandaşları dahil olmak üzere sahneye çıktı. Eski Sovyet bloku ülkelerindeki bavul ticareti göçlerinde önemli bir artışın 1990'ların ortalarında düşmesi, önce de aynı yılda Türkiye'den bu ülkeye tekrar çok düzensiz göç akışı geldi. Bu süreçle Sovyet Bloğu'ndan ve Türkiye, cinsel sömürü işlerinde çalışan kadın sayısını artırdı ve düzensiz göçmenlerin önemli bir bölümünü oluşturdu (İçduygu ve Biehl, 2009: 4-5).

İran 1979 İran Devrimi'nden sonra İran'dan ayrılmaya başlayarak(İçduygu ve Biehl, 2009. 4) ve güncel Türkiye'deki zirve tutukevleri ve mülteci hareketlerine ulaştığında 'geçici' göç tecrübelerden biridir. Sığınmacıların kitlesel göç hareketlerinin aksine, Türkiye'yi daha fazla bekleme odası olarak kullandı. Bir sonraki bölümde görüleceği üzere bu, Türkiye'nin sığınma prosedürüdür.

Bugüne kadar Türkiye'nin göç sürecini inceledik. Köy kasabası veya şehir / bölge iç göç süreçlerinden farkla, göç, Türkiye için tamamen farklı bir tecrübedir. Bunların arasında köyden şehre göç, 1950'lerde tarımda mekanizasyon ile başladı. İstatistiksel bir bakış açısından; 1950'de şehir ve köy nüfusunun toplam nüfusu %74,96, il ve ilçe merkezlerinin nüfus oranı% 25.04'tür. 1970 yılında bu oranlar %61,55'e ulaştı ve%38,45'e ulaştı. 1980'lere gelindiğinde, şehir ve köy nüfusunun toplam nüfusu %56.09, il ve ilçe merkezlerinde nüfusun payı %43.91'dir. 1990'da ters evrim başlamış, il ve ilçe merkezlerinde toplam nüfusun oranı% 59,01 iken, ilçe ve köy nüfusunun toplam nüfusun oranı% 40,99'a düşmüştür. 2000 yılında il ve ilçe

merkezlerinin nüfusu% 65'e ulaştı ve kasaba ve köy nüfusu neredeyse ikiye katlandı (TÜİK, 2009: 31).

Günümüzün metropolleri, şehirler ve bölgeler arasındaki göç sonucu oluşur. Örneğin, 1950'lerde nüfusu 1 milyondan az olan İstanbul, elli yıldan az bir sürede 10 milyondan fazla bir rakama ulaşmıştır (İçduygu ve Biehl, 2009: 3). Batı bölgelerinde Doğu ve Orta Anadolu'dan yoğun göçler alındığında bölgeler arasında bir dengesizlik vardı. 1980'den sonra Doğu Anadolu'daki terör olayları zoraki göçe ve köylerin boşaltılmasına neden olmuş ve özellikle bölgedeki büyük kentlerde yoğun göçlerle sonuçlanmıştır.

Türkiye'ye 2015 yılında en çok giriş yapan yabancıların menşe ülkelerinden ilk 5 ülke sırasıyla Almanya, Rusya, İngiltere, Gürcistan ve Bulgaristan; 2016 yılında sırasıyla Almanya, Gürcistan, Bulgaristan, İran ve İngiltere; 2017 yılı Kasım ayında ise sırasıyla Rusya, Almanya, İran, Gürcistan ve Bulgaristan'dır.

Tablo 1. 2017 Yılında Türkiye'ye Giriş Yapanların Milletleri

UYRUK	TOPLAM
GENEL TOPLAM	30.371.378
RUSYA FEDERASYONU	4.636.716
ALMANYA	3.3873061
İRAN	2.313.133
GÜRCİSTAN	2.247.367
BULGARİSTAN	1.686.288
İNGİLTERE	1.565.914
UKRAYNA	1.233.066
IRAK	832.063
HOLLANDA	760.246
AZERBAYCAN	710.217
DİĞER	10.999.307

Kaynak: Türk Kızılayı Göç ve Hizmet Müdürlüğü, Kasım 2017 Göç İstatistik Raporu

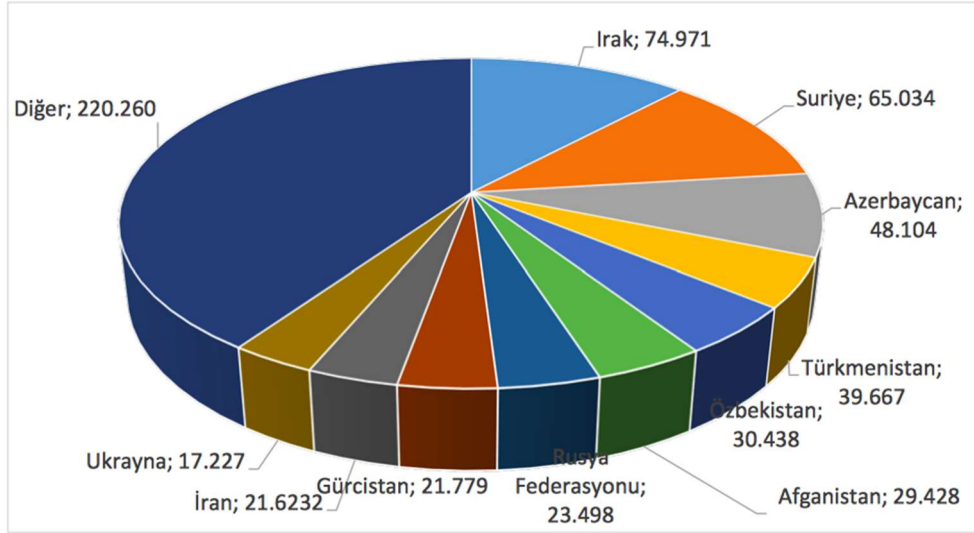
Ülkemizde ikamet izinleri “kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni” olmak üzere altı farklı şekilde verilmektedir.

Tablo 2. Yıllara göre İkamet İzni ile Türkiye’de bulunan yabancıların dağılımı

YIL	TOPLAM
GENEL TOPLAM	3.258.207
2005	178.964
2006	200.058
2007	225.208
2008	174.926
2009	163.326
2010	182.301
2011	234.268
2012	321.548
2013	313.692
2014	379.804
2015	422.895
2016	461.217

Kaynak: Türk Kızılayı Göç ve Hizmet Müdürlüğü, Kasım 2017 Göç İstatistik Raporu

Şekil 1. 2017 yılında aktif olarak Türkiye’de ikamet eden yabancıların uyruklarına göre dağılımı

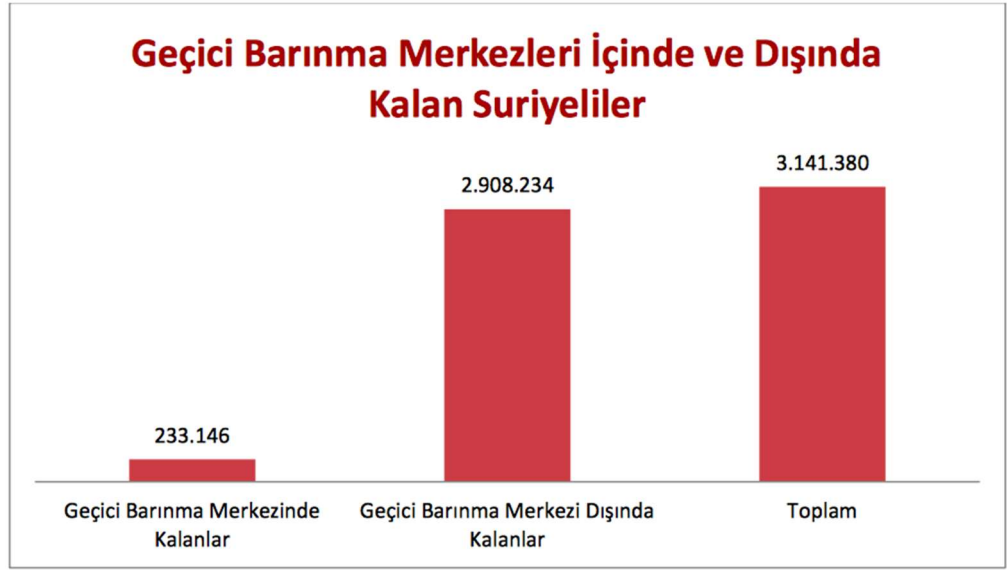
Kaynak: Türk Kızılayı Göç ve Hizmet Müdürlüğü, Kasım 2017 Göç İstatistik Raporu

Tablo 3. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Durumu

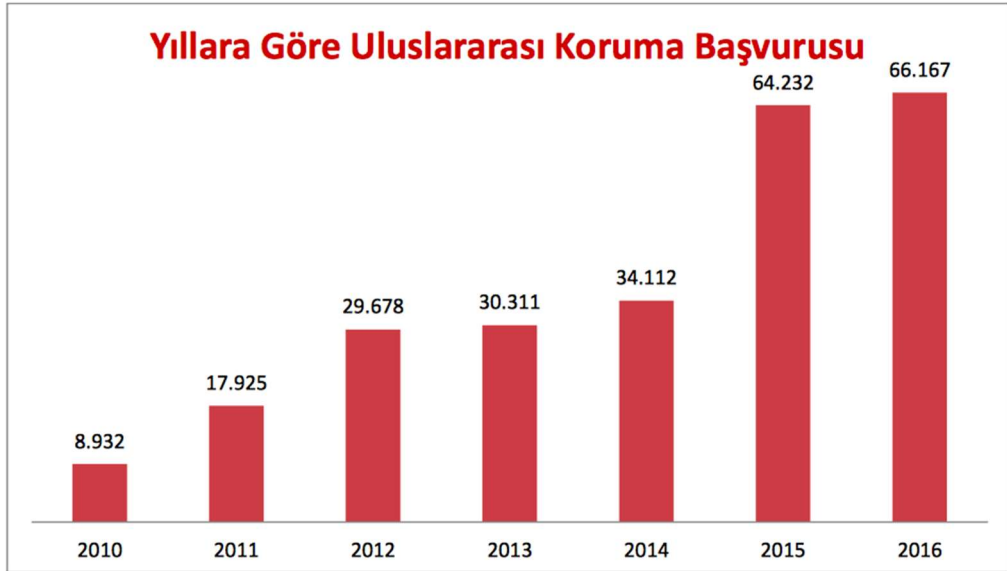
Kaynak: Türkiye Mülteci Konseyi, Ayın Göç Tarihi, Göç İle İlgili Aylık Haberler Bülteni, Sayı II, Temmuz 2017

Tablo 4. Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler

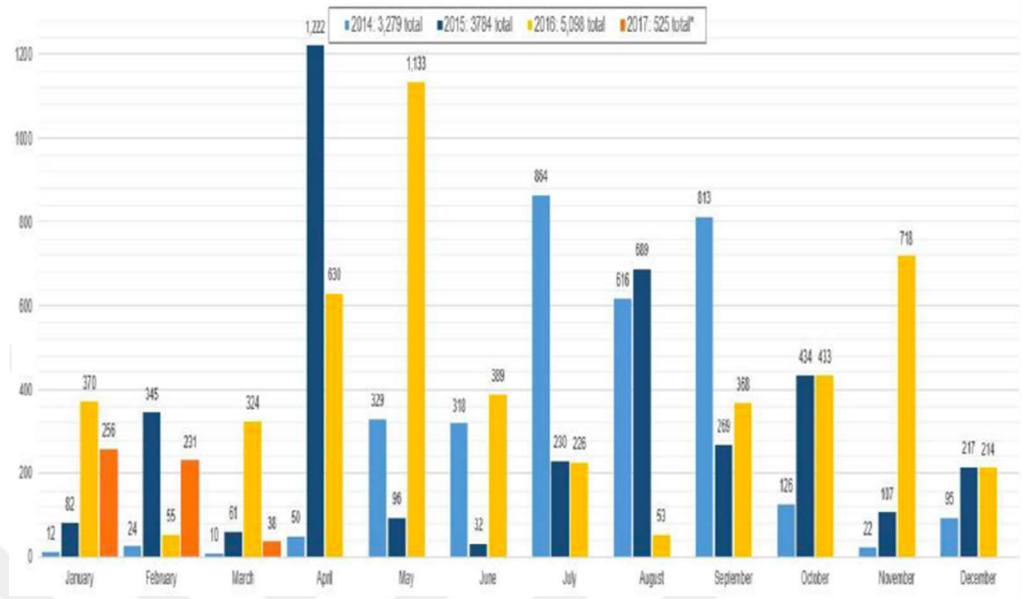
Kaynak: Türkiye Mülteci Konseyi, Ayın Göç Tarihi, Göç İle İlgili Aylık Haberler Bülteni, Sayı II, Temmuz 2017

Tablo 5. Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu

Kaynak: Türkiye Mülteci Konseyi, Ayın Göç Tarihi, Göç İle İlgili Aylık Haberler Bülteni, Sayı II, Temmuz 2017

Tablo 6. Akdeniz'deki En Son Göçmen/Mülteci Varış ve Ölüm Sayıları

Tablo 6’da 2014-2017 yılları arasında aylık olarak meydana gelen ölümlerin istatistikî sonuçları görülmektedir. Tablo aracılığıyla, ölüm oranlarının bahara ve yaza doğru ciddi oranda arttığı gözlemlenmektedir. Akdeniz’de 2014 yılında toplam 3279, 2015 yılında 3784, 2016 yılında 5098 ve 13 Mart 2017 tarihine kadar 2017 yılında 525 kişi hayatını kaybetmiştir(IOM, 2017:1).

Tablo 7. Düzensiz Göç İstatistikleri

**DÜZENSİZ GÖÇ İSTATİSTİKLERİ /
IRREGULAR MIGRATION STATISTICS**

DÜZENSİZ GÖÇ İSTATİSTİKLERİ/IRREGULAR MIGRATION STATISTICS				
SENE / YEAR	DÜZENSİZ GÖÇ OLAY SAYISI / NUMBER OF IRREGULAR MIGRATION INCIDENTS	DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI / NUMBER OF IRREGULAR MIGRANTS	HAYATINI KAYBEDEN GÖÇMEN SAYISI / NUMBER OF LIFE LOSS IRREGULAR MIGRANTS	YAKALANAN ORGANİZATÖR SAYISI / NUMBER OF APPREHENDED ORGANIZERS
2014	574	14.961	69	106
2015	2.430	91.611	279	190

**2015-2016 YILLARI TÜM DENİZLERE AİT KIYASLAMALI DÜZENSİZ GÖÇ İSTATİSTİKLERİ /
COMPARATIVE IRREGULAR MIGRATION STATISTICS BETWEEN THE YEARS 2015-2016 AND 2016 IN ALL SEAS AROUND TURKEY**

AYLAR / MONTHS	DÜZENSİZ GÖÇ OLAY SAYISI / NUMBER OF IRREGULAR MIGRATION INCIDENTS		DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI / NUMBER OF IRREGULAR MIGRANTS		HAYATINI KAYBEDEN GÖÇMEN SAYISI / NUMBER OF LIFE LOSS IRREGULAR MIGRANTS		YAKALANAN ORGANİZATÖR SAYISI / NUMBER OF APPREHENDED ORGANIZERS	
	2015	2016*	2015	2016*	2015	2016*	2015	2016*
OCAK / JANUARY	20	135	688	5.506	-	103	8	16
ŞUBAT / FEBRUARY	29	182	753	8.739	9	38	4	25
MART / MARCH	47	176	1.820	8.520	6	32	7	12
19 Nisan / 19th of April	5	-	141	-	-	-	-	-
Nisan / April	49	27	1.353	1.273	7	-	3	1
TOPLAM / TOTAL **	145	520	4.614	24.038	22	173	22	54

EGE DENİZİ DÜZENSİZ GÖÇ İSTATİSTİKLERİ(2016) / IRREGULAR MIGRATION STATISTICS IN THE AEGEAN SEA IN 2016

AYLAR / MONTHS	DÜZENSİZ GÖÇ OLAY SAYISI / NUMBER OF IRREGULAR MIGRATION INCIDENTS	DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI / NUMBER OF IRREGULAR MIGRANTS	HAYATINI KAYBEDEN GÖÇMEN SAYISI / NUMBER OF LIFE LOSS IRREGULAR MIGRANTS	YAKALANAN ORGANİZATÖR SAYISI / NUMBER OF APPREHENDED ORGANIZERS
OCAK/JANUARY	127	5.237	103	15
ŞUBAT/FEBRUARY	164	8.039	38	22
MART/MARCH	167	8.101	32	12
19 NİSAN/19TH OF APRIL	-	-	-	-
NİSAN/APRIL	25	1.252	-	-
TOPLAM/TOTAL **	483	22.629	173	49

* Paylaşılan veriler deniz yoluyla yapılan düzensiz göç esnasında meydana gelen ve arama-kurtarma faaliyetleri sona erdiren olaylara ait bilgiler içerdiklerinden olayların bir kısmı değişik gösterebilmektedir.

** Statistical information given in the table may vary because they consist of data related incidents which were occurred and turned into search and rescue operations.

** Veriler 20 Nisan 2016 tarihine kadar olan bilgileri içermektedir. / The data contains the statistics up to 20th of April.

Tablo 8. AB ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği/The European Free Trade Association (EFTA) Üye Ülkelerinde 2015 Yılında Sığınma Başvurusu Kabul Edilen Yabancıların Sayıları

S.N.	ÜLKE/YIL	2015	S.N.	ÜLKE/YIL	2015
1	ALMANYA	140.910	18	İSPANYA	1.020
2	İSVEÇ	32.215	19	POLONYA	640
3	İTALYA	29.615	20	MACARİSTAN	505
4	FRANSA	20.630	21	İRLANDA	485
5	HOLLANDA	16.450	22	ROMANYA	480
6	AVUSTURYA	15.045	23	ÇEK CUMHURİYETİ	460
7	İSVİÇRE	14.000	24	PORTEKİZ	195
8	BİRLEŞİK KRALLIK	13.905	25	LÜKSEMBURG	185
9	BELÇİKA	10.475	26	LİTVANYA	85
10	DANİMARKA	9.920	27	ESTONYA	80
11	NORVEÇ	6.250	28	SLOVAKYA	65
12	BULGARİSTAN	5.595	29	İZLANDA	50
13	YUNANİSTAN	4.030	30	SLOVENYA	45
14	TÜRKİYE*	3.364	31	HİRVATİSTAN	40
15	FİNLANDİYA	1.680	32	LETONYA	20
16	KIBRIS	1.585	33	LİHTENŞTAYN	5
17	MALTA	1.250			

Kaynak: GİGM, Kütüphane, Yıllık Göç Raporları

3.2. Türkiye'deki Mültecilerin Sorunları

Türkiye'de 3.7 milyonun üzerinde mülteci yaşamaktadır. Bu durumda Türkiye, dünya nüfusundaki en fazla mülteci ülkeye ev sahipliği yapıyor. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin %94'ü temel hizmetlerle sınırlı, ancak erişimi artırarak kamp alanının dışında yaşıyor. Dezavantajlı mültecileri desteklemek için Türk ortak örgütleriyle yakın işbirliği halinde çalışan 19 insani yardım kuruluşu ile toplam 45 insani yardım sözleşmesi imzalandı. Türkiye'de yaşayan 3.7 milyondan fazla kayıtlı mülteci. Bunlar Suriyeliler, Iraklılar, Afganlar, İranlılar, Somali ve diğerleri. Bu mültecilerin yaklaşık 230.000'i 21 yetkili kampta yönetilen kamplarda yaşıyor. Bu kamplarda mülteciler sığınma, sağlık, eğitim hizmetleri, yiyecek ve sosyal aktivitelerden yararlanabilir. Suriyeli ve diğer ulusal mültecilerin çoğu sınırlı kaynaklar ve çok zor şartlarla kampın dışında yaşıyor. Kayıtlı mülteciler eğitim

ve sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere önemli kamu hizmetlerine erişebilirler. Bununla birlikte, mültecilerin çoğunda, yerel yönetimlere kayıt sorunları ve dil sakatlığı gibi bu temel olanakların erişilmesi konusunda zorluklar bulunmaktadır

(http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf).

AB, Türk makamlarıyla yakın işbirliği içerisinde, 2016-2017 yıllarında Suriye'ye, diğer mültecilere ve ev sahibi topluluklara etkin ve tamamlayıcı destek sağlamak için AB Mülteciler İçin Mali Yardım Programı kapsamında 3 milyar € bütçeli projeler için sözleşme imzaladı. Program hem AB bütçesi hem de Üye Ülkelerin katkılarıyla finanse edilmektedir.

Türkiye'deki mültecileri AB tarafından desteklemek için Mali Yardım Programı kapsamında sağlanan maddi destek ve 1,4 milyar avro. Mali Yardım Programının başlıca insani yardım projesi, en dezavantajlı mültecilerin en temel günlük ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1.3 milyar dolara kadar bir bankamatik kartı hazırlayan Sosyal Uygunluk Yardım Programı (SUY) programını içermektedir. Uygulama ortağı olan Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılayı ve Türk kamu kurumları ile işbirliği içinde mülteci ailelerine doğrudan ödeme imkânı sağlayan elektronik banka kartlarını, AB tarafından tahsis edilen 998 milyon euro bütçeyle dağıtıyor. Ocak 2018 itibarıyla, SUY Programı yararlanıcıları 1,1 milyonu aştı. Bu program, AB tarihinin en büyük insani yardım projesidir.

UNICEF ile ortaklaşa çalışan Avrupa Birliği, SU Programı'na dayanarak, Şartlı Eğitim Yardımı (THING) projeyi finanse etmektedir. AB'nin 84 milyon EUR tutarındaki taahhüdü, çocukların düzenli olarak çalışmaya devam etmesi koşuluyla dezavantajlı mülteci ailelere aylık nakit transfer imkânı sunmaktadır. Proje ayrıca, mülteci çocukların okula devam etmelerini sağlamayı ve gerektiğinde tamamlayıcı çocuk koruma hizmetlerine yönlendirilmesini amaçlayan bir çocuk koruma bileşenini içermektedir.

Koruma, nakdi yardım, sağlık ve dezavantajlı gruplara ve mültecilere eğitim hizmetleri de dahil olmak üzere insani yardım kuruluşlarıyla yakın işbirliği içinde çalışmak için yardım etmek, Türkiye'deki 45 insani yardım projesinde 19 kurum ile anlaşma sağlanıyor.

Türkiye şu anda 3 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli mülteci barındırıyor ve AB bu zorlukla mücadelede Türkiye'ye yardımcı olmayı taahhüt ediyor. 2016 ve 2017 yılları için toplam 3 milyar EUR tutarında faaliyet gösteren AB Mülteci Tesisi, mülteci ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarının kapsamlı ve koordineli bir şekilde ele alınmasını sağlamak üzere ortak bir koordinasyon mekanizması sağlıyor. Tesis insani yardım, eğitim, göç yönetimi, sağlık, belediye altyapısı ve sosyo-ekonomik destek üzerine odaklanmaktadır (https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/migration_en).

Ancak Suriye krizinin başlangıcından bu yana ülkeden ayrılanların sayısı 4 milyonu aştı. Resmi rakamlara göre, Türkiye'de yaşayan yaklaşık 2 milyon Suriyeli mülteci. Bu rakamın kayıt dışı isimlerle birlikte en az 2.2 milyon olacağı tahmin ediliyor. Bugün dünyada en büyük mülteci nüfusa ev sahipliği yapan ülke Türkiye'dir.

Suriyeli mülteciler için çeşitli illerde 20'yi aşkın kamp için vaka gerçekleştiriyor. Bu kamplarda, sığınmacılar için eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler sağlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Başkanı Helen Clark, Gaziantep'teki sığınmacılar için "gezegendeki en iyi mülteci kamplarını" açıkladı. Bununla birlikte, toplam Suriyeli mülteci nüfusunun sadece %12'si sığınmacı kamplarında yaşıyor. Asıl sorun, kampı aşan "kentsel sığınmacı".

Suriyeli sığınmacıların hukuki durumu en karmaşıktır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi "coğrafi kısıtlama" ile partiye girdi. Dolayısıyla Türkiye'den Avrupa'ya sadece bu sınırlamalardan dolayı "mülteci" statüsü verebiliriz. Fakat Türkiye'de yasal olarak gerekli olan "mülteci" statüsü görünmemektedir. Avrupa dışından gelirlerse, "geçici koruma" başlığı altında "sığınmacı" olabilirler. Mülteci statüsü, mültecilerin doğal haklarını kapsamaz.

"Şu anda Türkiye İngiltere'de bir Suriye'yi doktora almak istiyor, mühendis de çalışmak istiyor, gelecekte kendisi kurma imkânı yok, bu nedenle farklı ülkelerde bir gelecek arıyorlar" dedi.

Süryani, durumlarına göre, Türkiye'de yasal olarak çalışmaya hala iyi (sahip) değildir. Birçoğu hayatta kalmak için yasa dışı çalışmak zorundadır. Ayrıca eğitimde sorunlar var.

Washington merkezli Brookings Enstitüsü, düşünce kuruluşu geçen hafta "Evlerine dönmüyor gibi görünüyor: Suriyeli mülteciler ve uluslararası toplumun karşılaştığı Türkiye ile ilgili sorunlar" yazanak (rapor) yayınladı.

Suriyeli mültecilerin konukseverlik maliyetini artırdıklarını, Suriyelilerin kalıcı olarak Türkiye'de uzun vadeli mültecilerin algılanmasını artıracaklarını ve hükümetin acilen geniş kapsamlı politikalar geliştirmesi gerektiğini vurguladı.

Göç alan ülkelerdeki mülteci ve göçmenlere yönelik ayrımcılık ve nefret söylemi, uzun vadede yerli halk ile mülteciler arasında çatışmalara neden olabilir. Bu söylemlerin topluluğa kolayca nüfuz edebilmesi için temel araç medyadır. Birçok bilinmeyen ve kentsel olaylarla çevrili mülteciler hakkında sıradan vatandaşların tutum ve beklentilerindeki medyanın rolü, herkes tarafından kabul gören gerçektir. Bu bağlamda, mülteciler için yazılı ve görsel medyanın son beş buçuk yılda tutumu ve mevcut durumu anlaması gelecekteki politika açısından önemli bir araştırma alanı olup menüyü seçmektedir. Medyanın tutumundan bağımsız olarak değerlendirilemeyen şu ana kadar "sosyal açıdan kabul görmüş, ancak kırılğan" bir Türkiye var (Erdoğan, 2015). Bununla birlikte, medyanın tutumunu akademik bir okuma ile analiz etmek, mültecilerin medyada söylemlerini incelemek ve barış, huzur ve saygı içinde bir arada yaşama kültürü geliştirmek çok önemlidir.

Yazılı ve görsel medyanın son beş buçuk yılda Türkiye'deki mültecilere karşı tutumu önemli bir araştırma alanıdır. Türkiye'de bugüne kadar ancak

kırılgan toplumsal kabul seviyesinin yüksek olduğu, tavşanların medyayı çalıştırdıklarından bağımsız olarak değerlendirilemiyor. Ev sahibi ülkedeki uyum süreçlerine ve mültecilere karşı korunma, aynı zamanda medyada koruma içermelidir.

Bu bağlamda, Türkiye'deki mültecilerin karşılaştırmalı yayınları, özellikle medya tarafından medyayla karşılaştırıldığında, genellikle E haricinde kalan bir konudur. Buna ek olarak, haberler bazen "kaçak mülteciler" ve "sınırdaki yasa dışı kaçanlar" gibi nitelikleri barındırıyor ve bu anlamda mültecilere "suçlular" olarak sunuluyor gibi görünüyor.

2 Eylül 2015'te tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'deki ilk mola alan noktalardaki mültecilerin hayatını kaybeden mültecilerin hayatını kaybeden mültecilerin attığı 3 yaşındaki bir Kürd Ayla'nın fotoğrafı oldu. Mültecilerin ikinci kırılma noktası, dünya kamuoyunun mülteci konusuna odaklanması ve Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında 18 Mart 2016'da imzalanan mülteci mülteci anlaşmasının ortaya çıkmasıdır. Üç farklı dönemin özelliklerini incelerken asıl sorun "mülteciler", "göçmenler" ve "sığınmacı" kavramları arasındaki yasal farklılıkların bilinmemesi ve uluslararası arenada hakların ihmal edilmesidir.

Sonuç olarak, Türkiye'deki sayı 2 milyonu aşan bir takım tedbirlere göre uzun sürede kaosa sürüklenmek zorunda kaldığı düşünülürken, Suriyelilere yaklaşırken ülkeye hazineyi hangi maliyetlerin neden olduğu toplumsal sorunlar olarak kabul edileceğini bildirmesi gerekiyor. Aslında, sorunun en kesin çözümü, açık sınır politikasının kaldırılması ve Bakanlar Kurulunun kararı ile geçici korumanın sona erdirilmesidir. Bununla birlikte Türkiye, Suriye ile güçlü tarihi bağlara ve 911 km uzunluğundaki kara sınırına ihtiyaç duyuyor olduğu gibi, Suriye'de yaşanan zorlukları da (ahlaki) vicdanları yanıtlamıyor ve kalınlaşması beklenmiyor. Örneğin Bakanlar Konseyi tarafından geçici koruma önlemlerini veya askıya alma süresini sınırlamak için, örneğin Suriyelilerin sayısına ilişkin kontenjan getirmek ve / veya Türkiye'de yaşama süresini azaltmak için daha uygun ve insancıl çözümler. Buna ek olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası'nın 87.

Maddesi uyarınca eve gönüllü geri dönüş teşvik edilmeli ve Suriyelilere gönüllü geri dönüş desteği sağlamak için hazırlıklar yapılmalıdır.

Bu yasal ve ekonomik önlemlere ek olarak, bazı sosyal önlemlerin benimsenmesi de gündemde olmalıdır. Suriyeliler Türkiye'ye ve topluma uyumu sağlamalı, aynı zamanda Suriye toplumuna bakış açısı geliştirilmelidir. Bu bağlamda, örneğin, Suriyeli ailelerin hikayelerini anlatan haberlerin veya belgelerin yaygınlaştırılması ve Suriyelilerle yaşamının gerekliliği üzerine kamuya yapılan duyuruların (tezlerin) hazırlanması düşünülmelidir. Bu süreçte, yerli halkın hassasiyetleri, özellikle yaşam ve mülkiyetin güvenliği göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda "kamu güvenliğini bozan Suriyelilerin sınırdışı edilmesi"ni kaldırma kararı olumlu bir gelişmedir. Halen Türkiye'de milli gelirin düşük olduğu ülkelerden biri, ekonominin kriz ortamına gireceğini tahmin etmekte zorlanmayacak ve kalabalık mülteci topluluklarına ev sahipliği yapmayacaktır. Artan ekonomik zorluklar da toplumsal sorunların dahil edilmesini önlemelidir.

18 Mart 2018 tarihinde Türkiye ve Avrupa Birliği arasında gerçekleşen mutabakatın detayları ise şu şekilde belirlenmiştir (https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf);

Avrupa Birliği'nin düzenlediği zirveye katılan Türk liderler konu ile ilgili ülkelerin liderleri ile istişare şansı bulmuşlardır. Zirve sayesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği süreçlerine katkı yapılmıştır. Göç krizi derinlemesine ele alınarak detaylı olarak konuşulmuştur.

Bu zirve ile birlikte daha önce yürürlüğe sokulan Ortak Göç Eylem Planı için devam etme kararı tekrar verilmiştir. Türkiye geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlere ve diğer ülkelerden göçen bireyler için vize uygulamasını değerlendirmiştir. Avrupa Birliği Türkiye'nin bu girişimlerinden dolayı Sığınmacı Mali İmkânı kapsamı ile 3 milyar Euro toplamındaki ödeneği

uygulanacak projeler karşılığında Türkiye'ye hibe etmiştir. 7 Mart 2016 tarihinde Türk topraklarından Yunan topraklarına iltica eden göçmenlerin ve aynı şekilde Türk karasularında yakalanan göçmenlerin geri kabulü ile ilgili kabulünü sunmuştur. Bu doğrultuda bu insanların kaçmaları için destek veren, para alan göçmen tacirlerine karşı mücadele ile ilgili yeni tedbirler almışlardır.

Bu zirve ile birlikte Avrupa Birliği ve Türkiye sığınmacıların hayatlarını koruma altına alabilmek, göçmen tacirlerinin amaçlarına engel olabilmek ve göçmenlere yeni alternatifler üretebilmek adına göç sirkülasyonunu düzenleyici yeni maddeleri konu edinmişlerdir:

1) Türk topraklarından Yunan topraklarına göç eden yeni düzeni olmayan göçmenler 20 Mart 2016 itibariyle Türkiye'ye iade edileceklerdir. İSınır dışı etme işlemi olmaksızın uluslararası hukuka göre iade işlemleri gerçekleştirilecektir. Bu uygulamanın amacı insani mağduriyetlere son verilmesi için, kamu düzenini koruyarak geri gönderme ilkelerini işletmektir. Yunan adalarına ulaşmış sığınma başvurusunda bulunan göçmenlerin kayıtları BMMYK tarafından incelenerek uygun bulunmayanlar Türkiye'ye geri iade edilecektir. Düzensiz göçmenlerin iade işlemlerine ilişkin masraflar, AB tarafından karşılanacaktır.

2) Birleşmiş Milletler kriterleri göz önünde bulundurularak her iadesi kesinleşen Suriyeli göçmen karşılığında bir Suriyeli göçmen AB ülkelerine yerleştirilecektir. Seçilen Suriyeliler adına daha önce düzensiz bir şekilde AB ülkelerine girme girişimi olmayanlar öncelikli olacaktır. İlk etapta 18.000 kişinin yerleştirilmesi planlanmaktadır. Gönüllülük esaslı ile yapılan çalışmalar ile 54.000 kişinin yerleştirilmesi planlanmaktadır.

3) Türk hükümeti kara veya deniz yolu ile göçmenlerin kaçışını engelleyecek her türlü tedbiri almak ile yükümlüdür. Bu noktada tüm komşu ülkeler destek olacaklardır. İş birliği kaçınılmazdır.

4) Düzensiz geçişlerin Türkiye'den AB ülkelerine doğru akışı azaltıldığında veya tamamen engellendiğinde Gönüllü İnsani Kabul Planı yürürlüğe girecektir. AB ülkeleri de bu süreci destekleyecektir.

5) Haziran 2016 yıl tarihi sonuna kadar tüm planlananlar gerçekleşirse, Türk vatandaşları özelinde AB ülkelerine Vize serbestisi adına çalışmalar tüm AB üye ülkelerinin desteğiyle hızlandırılacaktır.

6) Amaçlanan tüm süreçlerin planlandığı gibi ilerlemesi ve bunun sonucunda 2018 yılı sonuna kadar Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında 3 milyon euroluk ödeneğin Türkiye'ye verilmesi planlanmaktadır.

7) Gümrük Birliği ile ilgili iyileştirme çalışmaları yapılacaktır.

8) Türkiye ve AB arasındaki müzakerelerin hızı ve hedeflenen sonuçlara ulaşılması hızlandırılacaktır.

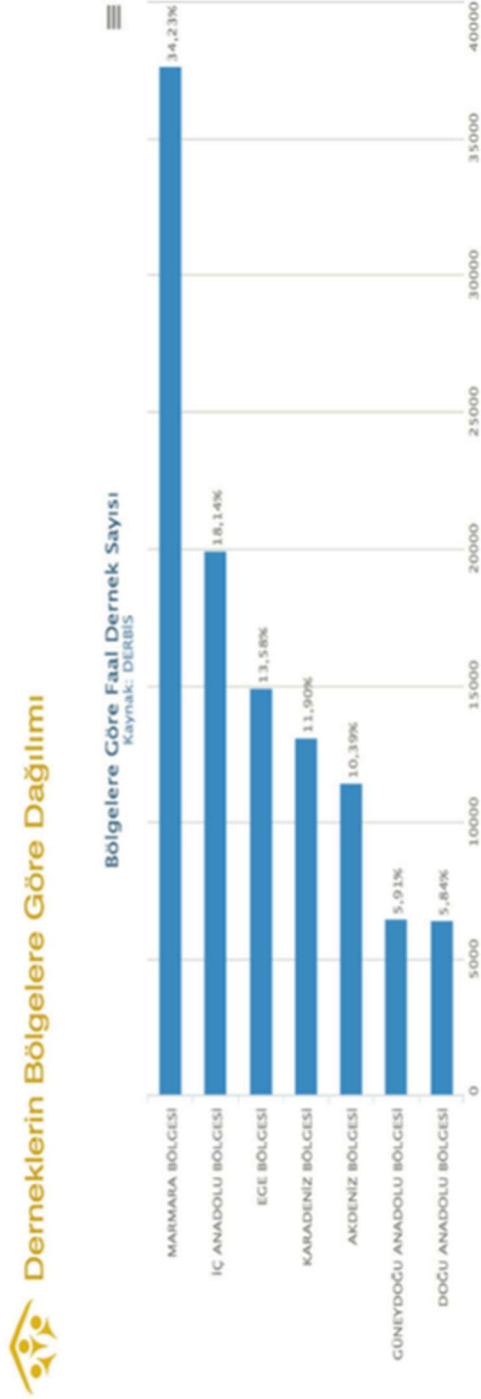
9) Türkiye, AB ve AB üye ülkeleri Suriye sınırına yakın kamplarda yaşayan mültecilerin yaşam kalitelerini arttırmak için el birliği ile çalışmalarına devam edeceklerdir.

3.3. Türkiye'de Mülteciler İle İlgili Çalışan STK'ların Konumu ve Yaklaşımları

Temmuz 2016'da aktif olarak faaliyet gösteren derneklerin sayısı 109.898'i gösteriyor. Kaldırılan nüfus sayısı 254'ü aşıyor. İçişleri Bakanlığı (associations.gov.tr) verilerine göre çoğu dernek Marmara bölgesinde ve en azından Doğu Anadolu bölgesinde hizmet veriyor.

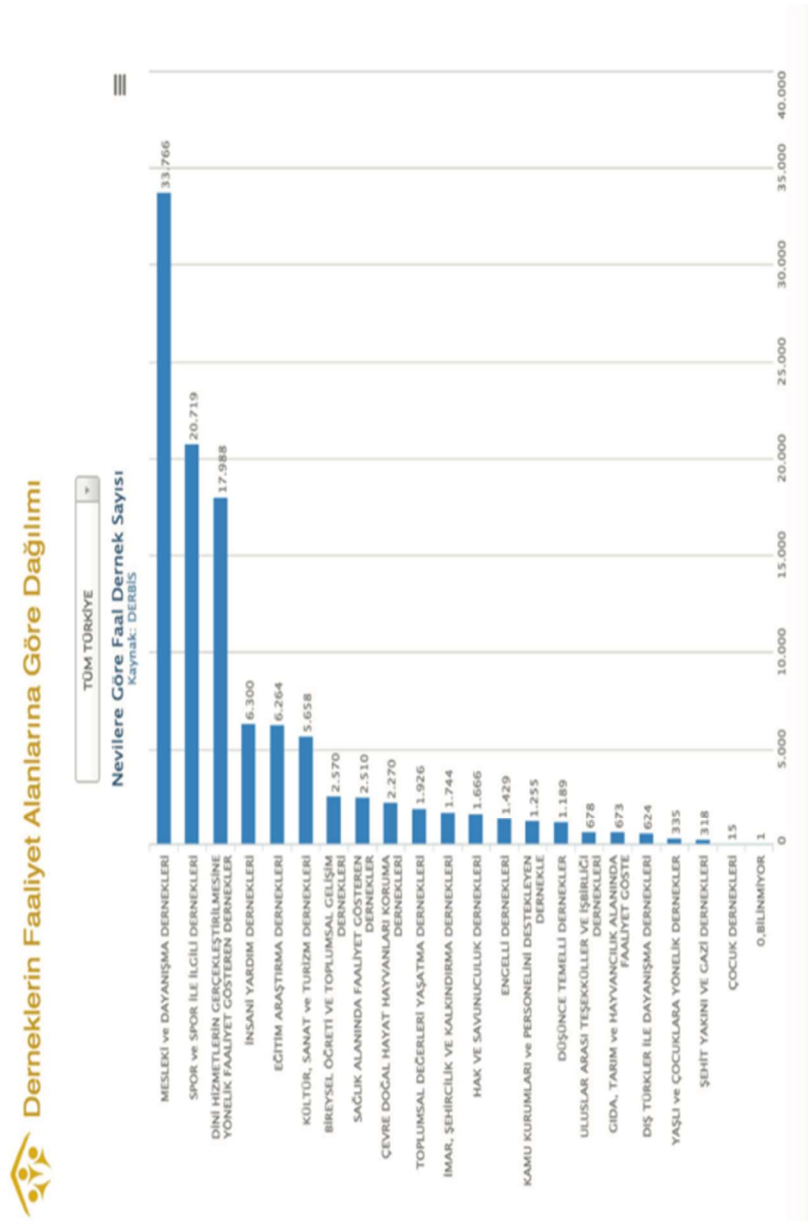
Tablo 9. Bölgelere Göre Dernek Sayıları

Kaynak: Türk, Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme Marmara İletişim Dergisi, Yıl / Year: 2016 • Sayı / Issue: 25 • ss/pp. 145-157

Dernekler çoğunlukla "meslekler ve dayanışma" kategorisinde kurulur ve hizmet eder. Bunu, din hizmetleri, insani yardım, eğitim, kültür ve sanat, bireysel eğitim, sağlık, çevre, sosyal değerlerin korunması, imar, hak ve savunma dernekleri gibi 22 farklı kategoride kurulan dernekler izlemektedir.

Tablo 10. Türkiye’de Faaliyet Alanlarına Göre Dernek Sayıları

Kaynak: Türk, Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme Marmara İletişim Dergisi, Yıl / Year: 2016 • Sayı / Issue: 25 • ss/pp. 145-157

İnsan haklarının doğal korunması devlettir. Bununla birlikte, bugün özellikle üçüncü dünya ülkelerinde devletler sadece insan haklarını korumakla kalmıyor, aynı zamanda kendi bedenlerini de ihlal ediyorlar. STK'ların rolü şüphesiz ki insan haklarının etkili bir şekilde korunmasında vazgeçilmezdir (Kuçuradi, 1996: 170). Bu örgütler, devletlerin işleyişi ve organlarından bağımsız olarak, insan hakları ihlallerine karşı her türlü önlemi alarak insan hakları savunuculuğu pozisyonunu alırlar.

Çağdaş demokrasinin en önemli unsurlarından biri örgütlenme özgürlüğüdür. Demokratik sistemleri işleyen ve diğer yönetim modellerinden ayırmada STK'lar, farklılıklar özgürce ifade edildiğinde demokrasinin ayrılmaz bir parçasıdır. STK'lar, bireyleri bağımsız kurumlarla bir araya getiren ve demokratik bir ortamda devlete karşı bir baskı grubu oluşturan bir topluluğu temsil eder; bu nedenle STK'lar, toplumdaki sığınmacıların ve mültecilerin korunması ve desteklenmesi için büyük bir korumaya sahiptir.

"Şüphesiz, devlet insan hakları temel sorumluluğu ve görevidir Devlet, gündelik hayatta idari süreçler, eylemler ve davranışlarda kendini göstermektedir. Yönetim, kişinin hayatına, bazen kamu düzenini sağlamak için müdahale etmekte ve bazen halka hizmet etmek için müdahale etmektedir Bu müdahalelerde insan haklarına kesinlikle aykırıdır. Bu açıdan zihin kontrolü fiilen dolaylı olarak insan haklarının korunması anlamına gelmektedir (Akıllıoğlu, 1995: 15). Mültecilerin korunması öncelikle devletin sorumluluğundadır. Bununla birlikte, günümüz koşullarında, bu sorumluluk karşılıklı işbirliği ve etkin kontrol yoluyla sosyal kurumlar ve organizasyonlar tarafından sürdürülebilir. Sığınmacıların ve mültecilerin toplumda korunması ve desteklenmesi için geliştirilmiş bir sivil toplumun kurulmasıyla, sivil toplum-devlet ilişkisi daha sağlıklı hale gelecek ve aynı zamanda modern yönetim ve demokrasiyle güçlenecektir. Devletlerin gelişme düzeyi, sosyal ve siyasal yapının gelişimiyle doğru orantılı olduğu için, STK'ların ciddi

sorumlulukları vardır. STK'ların çalışma alanlarının yasal çerçevesinin genişletilmesi büyük önem taşımaktadır. Sığınmacılar ve mülteciler, sağlık, eğitim ve sığınmacı toplumunun farkındalığını geliştirme çabalarına maruz kalıyorlar ve mülteci sorunları STK'ların çalışma alanları arasındadır.

Sığınmacılara ve mültecilere verilen destek omurgası, BMMYK tarafından STK'lar ile birlikte oluşturulmuştur. İnsan haklarının korunması ve görüş alışverişinin sağlanması için makamlar ve STK'lar arasında yapıcı bir diyalog oluşturulmalıdır. Bu bağlamda, özellikle yeni sığınma yasasının hazırlanması ve ulusal insan hakları kuruluşunun çerçevesi çerçevesinde STK'ların bilgi ve tecrübelerinin kullanılması da gereklidir.

Çoğu STK, projenin kapsadığı üç köyde Suriyeli mültecilere yardım etmeye çalışıyorlar. İşte bu gözlemlerin özeti:

Şanlıurfa Platformu

Şanlıurfa'daki 60 sendikanın ve diğer kuruluşların temsilcileri 2012 yılında bir araya gelerek "Şanlıurfa STK İnsani Yardım Platformu" nu kurdu. Deniz Kuvvetleri Deniz Feneri, İHH, Mazlum Der, Kimse Yok Mu gibi yardım organizasyonları platformda. Şehir merkezinde yaşayan Suriye halkının sayısı aniden arttıkça STK'lar Deniz Kuvvetleri Deniz Feneri Derneği'nden sorumlu Osman Gerem önderliğinde bir araya geldi. Platform Valiliği ile yakın işbirliği içinde çalışıyor. Evsizler veya muhtaç Suriyeli insanlar belirlemeye çalışıyor.

Eğitim-Bir-Sen'dan İbrahim Coşkun, yapılan girişimlerden bahsederek kaynak ve bağış bulma çabalarını vurguluyor. Ayrıca, iş adamlarından destek almak istediklerini, Ankara, İstanbul, Kayseri Büyükşehir Belediyelerinden geçerek patates, soğan, un ve mercimek gibi temel besin maddeleri sağladıklarını açıkladılar. Osman Gerem, yurtdışından da yardım aldıklarını söyledi: "Almanya'daki Nurenberg Medina Vakfı bize 30 ton malzeme sağladı." Gergin, kriz büyüdükçe yardım miktarının azaldığını da vurguluyor.

STK'ların yardımlarının büyük kısmı Suriye sınırından göç ettirilen insanlara gönderiliyor. Sorun, 2012 yılından bu yana Suriye sınırının ötesine 120 TIR insani yardım gönderildiğini söyledi. Şehirlere yapılan yardım 50 TIR'dır.

İHH

İHH Şanlıurfa Şube ayrıca Platform'tan ayrı olarak destek sağlıyor. İHH Şube Başkanı Behçet Atila, Şanlıurfa'daki kampın dışında 70.000 Suriye halkının yaşadığını söyledi. Adres tespiti sorunun başında gelir. Şehrin farklı ilçelerine yayılmış Suriyelilere ulaşmak çok zor.10.000 gönüllü ile dar bir kadroyla on binlerce insan adres bulmaya çalışıyor.

MAZLUMDER

Bir insan hakları örgütü olan MAZLUMDER, Gaziantep şube yetkililerinin çabaları ile şehirde bir yardım organizasyonu olarak da görev yapıyor. Genel Yönetim Kurulu Üyesi Abdurrahim Çelik, "Kentteki en büyük sorun, insani yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması olduğunu belirtiyor.

İnsan Hakları Derneği

IHD, yardım faaliyetlerinin ayırım yapmaksızın ve siyasi niyetlerden bağımsız olarak dağıtılıp dağılmadığının izlenmesi görevini üstlenmiştir. İHD ayrıca, Nusaybin sınır bölgesinin derme çatma girişimlerine sendikalar ve bazı siyasi partilerle protesto göstermektedir.

Helsinki Yurttaşlar Derneği

İnsan hakları alanında çalışan STK'lardan Helsinki Yurttaşlar Derneği, Kilis'teki Suriyeli mülteciler için de çalışıyor. Helsinki Yurttaşlar Meclisi, Sınır Tanımayan Doktorlar ile birlikte birinci basamak tedavi ve zihinsel sağlık destek programları uyguluyor.

Uluslararası Mavi Hilal Vakfı

Özellikle Suriyeli mülteciler adına çalışmalarını yoğunlaştıran sivil toplum kuruluşlarından olan Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, 2011 yılından itibaren Hatay ve Kilis'teki mültecilerin hayatlarına destek olmak için gıda desteği, temizlik malzemeleri, sağlıkları için gerekli ihtiyaçları ve çocuklar için gereken yardımları gerçekleştirmek için Kızılay ile işbirliği yapmıştır.

Hayata Destek Vakfı

Hayata Destek, STK olarak yaklaşık 900 mülteci hakkında yapılan bir araştırmaya dayanan bir rapor hazırladı. Hayata Destek yaklaşık 3.000 mülteci için bir elektronik bilgi sistemi ile bir yardım dağıtım etkinliği gerçekleştirmektedir. Hayata Destek Vakfı, Hatay, Kilis ve Şanlıurfa kampları dışındaki mültecilere gıda, hijyen ve kış hazırlama yardımı paketleri dağıtmaya devam ediyor.

Araştırmacı STK'lar

Adı geçen STK'ların yanı sıra birçok STK da krizde yer almaktadır. Bazı STKlar, rapor hazırlarken kentsel mültecilere ilişkin araştırma yapmaktadır. Özellikle düşünce kuruluşları şeklinde STK'lar ciddi raporlarla ciddi notlar üretiyorlar. Ankara merkezli USAK bu kuruluşlardan biridir. USAK, Brookings Inc, ABD'nin ünlü düşünce kuruluşu ile ortak bir rapor yayınladı.

Suriye'den İstanbul'a Sığınmacılar Platformu adı altında gelen STK'lar yakın zamanda ankete dayalı bir rapor yayınladılar. Topluluk, Kilis'te Başkan, Başbakan ve diğer yetkililere liderlik pozisyonunda halk tarafından oluşturulan Ortak Zeka Platformunu rapor ederek farkındalığı artırmaya çalıştı.

Türk Tabipler Birliği, Mayıs ve Kasım 2013 tarihleri arasında sağlık ve sağlık sorunları üzerine TTB ve sığınmacılara yönelik bölgesel tıbbi kabinlerde yapılan çalışmaların avantajlarından yararlanarak hazırlanan "Suriye

Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri" başlıklı bir rapor hazırladı. Suriye iç savaşından dolayı göç ve göç ile ilgili.

Gaziantep Barosu, Hukuki Yardım programı kapsamında Suriyeli mültecilerin başvurularına destek sağlamaktadır. Ücretsiz hukuki yardım talepleri, bir TC vatandaşı yakınları durumunda bir vatandaşlık başvurusu, evlilik-boşanma davaları ve üçüncü ülkelere evlilik için ön plan içerir.

Türk Kızılayı

Türk Kızılayı bu krizde iki temel görevi yerine getirmektedir. Birincisi, mülteci kamplarında, AFAD koordinasyonunda, gıda yardımı sağlıyor. Bağışçı kuruluşlar, özellikle BMMYK tarafından sağlanan kendi tesislerinin ve çadırların ve diğer barınak ihtiyaçlarının karşılanması ve kamplardaki barınakların iyileştirilmesini yürütüyor.

Sıcak yiyecek dağıtımıyla başlayan gıda dağıtımı, 2013 yılından bu yana World Food Program WFO tarafından sağlanan rapor kartıyla gıda maddesinin satışı haline gelmeye devam ediyor. Kızılay bu yardımı koordine ediyor. Kızılay'ın ikinci en büyük faaliyeti, 8 noktada toplanan yardım malzemelerine bağışlarla Suriye'deki lehtarlar ulaşmak için bu yaygınlaştırmayı yürüten Suriyeli gruplara veya uluslararası STK'lara aktarmaktır.

Uluslararası STK'lar

Uluslararası STK'lar hükümetten çalışma izni almak zorundadırlar. Bu sistem yavaş bir işlemdir. Uluslara göre Türkiye'de faaliyet göstermek isteyen derneklerin kanunlarına göre STK'lar İçişleri Bakanlığına başvurmak zorundadır. Bakanlık, çeşitli devlet kurumlarından, özellikle de güvenlik birimi olan Dışişleri Bakanlığı'ndan sivil toplum kuruluşu hakkında tavsiye istiyor.

Uluslararası Tıbbi Birlikler, Conrad N. Hilton Vakfı, Türkiye'deki Suriyeli mültecilere sağlık ve eğitim hizmetleri ile 750.000 dolarlık dört teklifte bulundu. Kilis'in yanı sıra Şanlıurfa'da bir klinik açmaya hazırlanıyorlar. Danimarka Mülteci Konseyi Hatay ve Şanlıurfa'da faaliyet göstermektedir. Travma sonrası eğitim veriyor.

Suriyeli STK'lar

Mültecilere yardım etmeye çalışan STK'lardan bazıları da Suriye'den. Örneğin, Yardım Koordinasyon Birimi (ACU), Suriye'deki aktivist gençlerle iletişim kurmakta ve onlara çeşitli eğitimler vermektedir. Özellikle kadın çalışmalarında aktiftir.

STK'lar ve hükümetler arası uluslararası örgütler bugün giderek daha karışık hale geliyor. STK'ların politika oluşturma ve faaliyetlerini uluslararası ve hükümet düzeyinde iyileştirmeye yönelik en etkili yollardan biri, özellikle BM'de veya ortak faaliyetlerde hükümetler arası uluslararası örgütlerde temsil edildiği görülüyor (Martens, 2004: 80). Bu nedenle, hükümet dışı STK'lar giderek BM ile daha fazla işbirliği arıyorlar. Birleşmiş Milletlerde temsil edilmesinin yolu, bir STK'nın Birleşmiş Milletlerde danışman olarak kendinden güvence altına alınmış olması ve 1996 yılından bu yana uluslararası alanda faaliyet gösteren STK'lar gibi yerel olarak faaliyet gösteren STK'lar da başvurabilir (Martens, 2004: 81). Aynı şekilde, BM, örgütsel kargaşayı bu şekilde aşmaya ve giderek çatı organizasyonu gibi genel ilkeleri belirlemeye ve alan üzerinde bir şeyler yapma işine yönlendirmeye çalıştığı için bu örgütlerle daha fazla işbirliği aramaya başlamıştır.

Bu bağlamda, BMMYK, hem de yerel ve uluslararası STK'ların yerel danışma statüsü gösterime izin verir. Acil müdahalelere ek olarak bürokratik bir kurum olarak, karar alma süreçlerinde etkili olup, diğer alanlarda yerel STK'lara kaynak ayırarak etkinliklerini arttırmaktadır. Örneğin, personel ve Türkiye'deki BMMYK Ofisi'nin etkisi ile Türkiye, bütçenin yanı sıra diğer ülkelerle karşılaştırıldığında istisna oluşturmuştur. Bununla birlikte, sadece

mülteci başvurularını kabul etmek ve onları diğer ülkelere yönlendirmekle ilgileniyorlar. Diğer ülkelerden gelen mültecilerin seyahatleri IOM tarafından organize edilmekle birlikte, SGDD entegrasyon, barınma, yakıt ve gıda gibi sosyal ihtiyaçların ortadan kaldırılması için kurulmuştur. SGDD doğrudan bir yapı olarak BMMYK'ya bağımlı olmasa da, BMMYK ile yakından ilişkilidir, çünkü BMMYK'dan mali kaynak almaktadır. Türkiye çapında mülteciler alanında çalışan örgütlerden biri olan az sayıdaki Helsinki Yurttaşlar Derneği az sayıda, Uluslararası Af Örgütü, daha fazla akademik çalışmada HCA gibi böyle bir bağa sahip değildir ve bu konuda bilinç yaratmaya çalışmaktadır. Toplum, veri toplamak ve hukuksal tavsiyeler vermek gibi faaliyetlere devam ediyorlar.

3 milyondan fazla Suriyeli mülteciye sunulan yetersiz hizmet ve yardımlar nedeniyle, ulusal, yerel, uluslararası ve Suriye STK'ları hizmet alanlarındaki mültecilerin yaşamında olumlu gelişmeler sağlamaya çalışmaktadır. 2016 yılında Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yardım etmek için 42 ulusal ve 14 uluslararası STK bulunmaktadır ("Suriye mülteci ve STK'lar ağı haritası", 2015). Sığınmacılar Platformu, USAK, İGAM, Bilgi Çoca, Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Mavi Kalem Derneği, BMMYK, SKYGD, İKGV, Urfa Barosu. İHM gibi STK'lar İGAMDER, Sivil Düşünce Akademisi, Dil ve Bilim Araştırma Derneği gibi STK'lar, hazırladıkları raporlar ve broşürler ile araştırmalar, çalıştaylar ve devlet kurumlarına, halka ve Suriyelilere bilgi veriyor.

Kapitalist yaklaşımın giderek daha fazla benimsenmesiyle birlikte sınırların içerisinde insanların üzerinde baskı oluşturan durumlar vatandaşların ulus devlet kavramına bakış açıları değişmeye başlamıştır. Kapitalizm ile insanların yaşam tarzları, üretim ilişkileri ve örgütlenme biçimleri değişime uğramıştır. Bu sayede egemenlik tüm dünyadaki insanla için başka bir yerin olmadığını ifade eder kılığa bürünmüştür.

Sivil toplum aktörlerinin mültecilerin yerel düzeyde nasıl memnuniyetle karşılanıp kabul gördükleri konusundaki rolü çok kritik ve uzun süredir devam eden mülteci durumlarına ulusal ve uluslararası tepki üzerinde de etkili

oldu. Bununla birlikte, mültecilere yapılan yardım, çoğunlukla bir sivil toplum eylemi olarak görülen tepede bir tutumla karşılandı.

Kuşkusuz, mülteci politikasının yasal çerçevesi, büyük ölçekli insani yardım örgütleri ve bağış topluluğundan kaynak sağlamak için lobi faaliyetleri ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, küçük ölçekli insani yardım ve yerel sosyal girişimler, sivil toplum ile mültecilerin etkileşimine bağlıdır.

Sivil toplum aktörleri, mültecilere kendi toplumlarında yardım etme ve bazen mücadele etme, mültecilere destek olma ve onurlu yaşam standartlarına ulaşma konularında önemli bir unsurdur. Üstelik bu süreç iki yönlüdür: Ev sahibi toplumdaki sivil toplumun mültecilerin varlığına tepki vermesi, onun karakterini ve dinamiklerini de etkilemektedir.

Komşu ülkelerdeki Suriyeli mültecilerin varlığı, günümüzde uzun süredir mülteci statüsü olarak görülen anlamana gelen Crisp adıyla tanımlanmaktadır. Crisp, beş yıldır uzun vadeli olarak yaşayan ve gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon veya yerleşim kanalları yoluyla yoksul durumlarına kalıcı bir çözüm bulmaya hazırlanmayan mültecileri tanımlıyor.

BMMYK, 2016 yılı sonunda 2,45 milyon Suriyeli toplumda yaşadığı tahmin ediliyor; bu rakam Türkiye'deki Suriye nüfusunun yüzde 90'ı. Kampların dışındaki insanların kaderi bilinmiyor ve bilgi, kayıt ve eğitim ve sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere kamu hizmetlerine yetersiz erişim gibi zor koşullar altında ayakta kalmaya çalışıyorlar. Sadece ikamet iznine sahip olanlar devlet okullarına kayıt yaptırabilirler. Diğerleri ancak 'misafir' olarak eğitilebilir veya geçici eğitim merkezlerine (GEM) devam edebilir.

Bununla birlikte, Türkiye'deki Suriye sivil girişimlerine verilen cevap, ülkedeki mevcut sosyal ve siyasal mücadelenin bir sonucu olarak mültecilere yardım etmeye ilişkin diğer konuları tabakalaştırmış ve ayrıca ortaya çıkmış ve derinleşmiştir.

Mülteci yardımında 'mülteci' kavramı, mülteci tartışmasının konusu, bağımlı bir mağdur veya kendi geleceğinin bir aktörü olup olmadığı tartışması ve dolayısıyla 'hayırseverlik' kavramı üzerine yapılan tartışmalar iki kişiden etkilenir hükümetin Suriye'ye müdahalesinin arkasındaki temel motivasyonlar. İslam kardeşliği ile Türklerin Osmanlı halklarına tarihi bir sorumluluğu olduğunu iddia eden neo-Osmanlılık birleşti.

Mültecelere yardım etmekten sorumlu olan, birçok insanın görevinin Türkiye'deki uluslararası topluluk ve sivil toplum olduğunu düşündüğü yerde, devletin sorumluluğunu üstlenebileceği, dolayısıyla doğrudan veya dolaylı olarak karmaşık fikirlerin bulunduğu bir alan sağladığı ortaya çıkabilir. Türkiye'de sivil toplumun algısı ve beklentileri üzerine uluslararası, ulusal ve yerel aktörler yapmalıdır; zaten sivil toplum alanında ve gelecekteki potansiyel alanları şekillendirmede faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki Suriyelilere verdiği yanıt, aslında ülkedeki bazı temel konuları yansıtıyor: karışıklık içinde sivil toplumun devletin karşısındaki rolü konusunda sivil toplumun uluslararası aktörlerine karşı yaklaşım ve onlarla olan ilişkide değişim ve Suriyeliler kamuoyunda konumlandırılmamaktadır özel bir sorumluluk olması gerekliliği.

Mülteciler ve kampları ulus devletin gözetimi ötesinde Birleşmiş Milletler gibi tarafsız (ulus devletler açısından) kuruluşların gözetiminde yaşamlarını kurgulamaktadırlar. Ancak kapitalizm sayesinde ulus devletlere bölünen dünyanın sağlıklı düzenini onarmak; yine de egemenlik kavramının mantığına uygun bir şekilde uluslararası bir düzen ile sağlanmaya çalışılmıştır. Birleşmiş Milletler; bu konu ile ilgili çalışan derneklerin, kuruluşların ve örgütlerin çatısı konumundadır. Birleşmiş Milletler tüm ulus devletlere tarafsız ve eşit mesafede konumlanmaktadır. Ancak BM de bazı ulus devletlere daha eşittir. Bu durumda dönüşmüş egemenlik yaklaşımını dünyanın pek çok yerinde oluşturduğu mülteci kampları ile gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Öte yandan Avrupa Birliği de keskin kuralları ve sürekli yükselttiği sınırları ile kendi içine kapalı bir düzen kurgulamaktadır. Bunun gibi büyük oluşumlar başka bir dünya düzeninin varlığı ile ilgili düşünmeye itmektedir.

Ancak tüm bu düşüncelerden uzak yalnızca kendi tasavvurlarındaki gibi yaşamak uğruna okyanusları aşmayı kabullenmiş mülteciler yaşam için yolculuklarına devam etmektedirler.

Dünya üzerindeki ülkelerin gitgide artan mülteci sorununa karşı sessizliği yaklaşık 10 milyon mültecinin var olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte kendi ülke sınırlarının içerisinde zorunlu olarak yer değiştirmek zorunda olan 13 milyon mülteci mevcuttur. Bu sayının ileride 100 milyonu bulması beklenmektedir.

Yaşam boyunca insanlar inançları, milliyetleri ve farklılıkları uğruna yaşadıkları yerden göçmek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte kendi ülkesindeki huzursuzluk nedeniyle başka bir ülkenin sınırları içerisinde yaşamayı isteyen sığınmacılar, mülteciler var olmuştur. Göç eden insanların sınır kapılarında, bekleme noktalarında veya hedef nokta olan ülkede pek çok sorunla karşılaştıkları doğrudur. Menşei ülkenin hukuku ve uluslararası hukuk yaklaşımlarının farklılıkları nedeniyle bu insanlar sosyal hayatlarına devam edememektedirler. Bunun karşısında mültecilerin ve sığınmacıların göç yollarındaki olumlu koşullarının istikrarının sağlanmasının zorunluluğu yadsınmamalıdır. Bu bölgelerin refah düzeylerinin artırılması ve bölgelere desteğin verilmesi gereklidir. Öncelikli olarak insanların yaşadıkları mevcut düzenlerinin iyileştirilmesi ile mecburen yer değiştirmek zorunda kalmalarının önüne geçilmelidir.

Sığınmacıların ve mültecilerin durumlarının iyileştirilmeye çalışılması için pek çok girişim günümüzde mevcuttur. Türkiye’de de bu konuda duyarlılık artmış durumdadır. Ancak bu seviye mülteciler için yetersiz bir seviyedir. Türkiye özelinde bakacak olursak ana göç hattının üzerinde konumlanmasına rağmen ülkemizin iç mevzuatındaki yetersizlikler her alanda hissedilmektedir.

Türkiye mülteciler konusunda olması gerektiği konumda maalesef değildir. Çözümlemesi gereken pek çok durum mevcuttur. Oysa bu konu ile

ilgili doğru oranda hassasiyetin gösterilmesi sayesinde daha iyi bir demokrasi duruşunun sergilenebileceği şüphesizdir. Sivil Toplum Kuruluşları bu insanlara yaşam koşullarını iyileştirmek adına yardımlarına devam etmelidir. Bu yolda STK'lar daha kurumsal yapıya bürünerek paydaşları ile daha iyi iletişim halinde işlerine devam etmelidir.

Sivil Toplum Diyalogu Programı, Türkiye ve ülkenin sivil toplum kuruluşlarının Avrupa Birliği üyeleri ortak bir tema etrafında bir araya geldi, topluluklar birbirlerini tanıdı ve karşılıklı bilgi alışverişi konusundaki varlığını kabul etti ve kalıcı diyalog kurmak için bir platform olarak geliştirildi.

Programı kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinde Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım (IPA) ve Avrupa Birliği tarafından ortak finanse edilmektedir. Programın teknik olarak uygulanmasından Avrupa Birliği Bakanlığı sorumludur. Merkezi Finans ve İhale Birimi, Programın sözleşme makamıdır.

Sivil Toplum Diyalogu Programı, 2008 yılından bu yana ve Türkiye birbirine daha yakın olacak AB toplulukları, karşılıklı anlayışı güçlendirmek ve pek çok alanda bilgi ve tecrübenin aktarılmasını sağlamak için, yaklaşık 350 projeye 600'ün üzerinde ortaklık temelli diyalog; AB üyesi ülkelerde geniş bir coğrafyada yüzlerce ortak çalışmaların yapıldığı bir etkinlik sahnesiydi. Şimdiye kadar, program diyalog projelerinde yaklaşık 42.5 milyon avroya destek sağladı.

Türkiye'nin yeni döneminde Sivil Toplum Diyalogu da dahil olmak üzere 21 farklı ülkeden 200'den fazla kuruluş bir araya geldi. 80 diyalog projesi enerjisi; çevre; özgürlük ve adalet güvenliği; Tüketici ve sağlığın korunması; bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu; bir işe başlama hakkı ve hizmet sunma özgürlüğü; iş ve sanayi politikası; tarım ve balıkçılık; eğitim alanlarında hayat.

Sivil Toplum Diyalogu, mülteciler ve göç ile ilgili Mültecilere Etkin Hizmet, Mültecilerin Yerleştirilmesi, Mültecilerin Uyumu, Suriyeli Mülteci

Çocuklarla Elele, Avrupa ve Türkiye’de Göç Ağı gibi projeler üretmiştir. Bu projeler ile mültecileri karşılama hizmetleri ile ilgili Türkiye’deki ve Avrupa’daki sivil toplum kuruluşlarının arasındaki deneyimlerini paylaştıkları ortamın oluşturulması sağlandı. Mültecileri karşılama hizmetleri ile ilgili gönüllülük programları geliştirildi ve mültecilerin sorunları, bu sorunların çözümü ve mültecilerin haklarının korunması ile ilgili hem Türkiye’nin hem Avrupa’nın çözüm üretmesi için duyarlılığın oluşturulması hedeflenmiştir.

Bir başka proje ile göçmenlerin yeni hayatlarına entegre olabilmesi için Türk ve Avrupalı sivil toplum kuruluşları ile kamu kurumları ile iş birliği çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır. Türkiye’de yaşayan yaklaşık 3 milyon Avrupa vatandaşı olmayan göçmenin uluslararası platformdaki değerler ile karşılaştırılarak uyum düzeyleri ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bu noktada mültecilere uyum ile ilgili desteğin artırılması amacıyla AB standartlarına uygun durumlar için iyileştirme çalışmaları planlandı. Paydaşlarla ne gibi bir koordinasyon planının yapılması konusunda görüşmeler gerçekleştirildi.

Türkiye’de yasal göçmenlerin çocukları, Avrupa’daki ekonomik ve sosyal haklar, Türkiye’deki eğitimin geliştirilmesi konusundaki bilgileri geliştirmek ve göçmen çocukların Türkiye’de koşullarını sağlamak için en iyi uygulamalar yoluyla AB modeline dayalı olarak hedeflenmiştir.

Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin insan hakları ve göç yönetimi konularındaki kapasitesinin artırılması üzerine, Türk-Yunan, sivil toplum arasında işbirliği ve bilgi paylaşımı hedeflemiştir. Türk ve Yunan topluluklarının göçle ilgili farkındalığı artırılmıştır.

Mart 2011’de Suriye’ye yayılmış "Arap Baharı"nın kısa sürede protesto gösterileri sonucunda çatışmalara dönüştüğü gibi komşu Suriye, Ürdün, Lübnan ve Türkiye’den de Nisan ayında ilk uçuş gerçekleştirmeye başladı. İlçe barikatından 250 kişilik bir sınırın ötesinde Hatay Yayladazı sığınma evi ile 29 Nisan 2011’de Türkiye’ye kaçan ilk grup oluştu.

Türk hükümeti aynı gün yapılan açıklamada, bu insanları "misafir" olarak nitelendirdiği gibi, bu kaçan zulüm ve savaş "misafirler" in sınırları içerisinde kalacağı ve Türkiye'nin gelişinin temel ihtiyaçlarını karşılamak için bir harekette bulunacağını açıkladı. Hiçbir mültecinin zorla iade edilmeyeceğini söyledi. Bu politika, tamamen uluslararası koruma ilkelerine uygun olarak, uluslararası toplum tarafından takdir edilmiştir. Fakat uluslararası toplumun Türkiye'ye karşı politikası karşısında bu cömert ve karşılanan uluslararası yükümlülükler Hükümet'in sunduğu yardımla ilgili sizinle de içerik taşıyordu. Türkiye Hükümeti, ziyaretçilere kendi başlarına koruma sağlamayı taahhüt ettiğini ilan etmiştir.

Bu çerçevede Suriye'den gelen mültecilerin sayısı arttıkça, Hatay ilinin değişik bölgelerinde ve daha sonra uzun Suriye sınırına komşu diğer bölgelerde kamplar açmaya başladılar. Aralık 2013'ten başlayarak, 11 kamp sayısı 22, bu kamplardaki mülteci sayısı 210.000'e ulaştı. Bağımsız denetmenlerin gözetimine kapatılarak kaygı kaynağı haline gelmesine rağmen, kamplarda sunulan hizmetler uluslararası örgütlerin ve delegasyonların yabancı ülkelerden takdirini kazandı. BMMYK, kampların "beş yıldızlı kamplar" olarak adlandırıldığına ilişkin önemli bir farkındalık yarattı.

Kamplarda uluslararası (hükümetler arası) kurumlara kapalı olan yardım çalışmaları da doğal olarak ulusal ve uluslararası STK'lara kapatıldı. AFAD koordinasyonunda gerçekleştirilen faaliyetlerin yanı sıra, Türk Kızılayı, İnsani Yardım Vakfı (IHH) şeklinde faaliyet göstermek üzere ilk Türk STK'sının unvanını aldı veya kamp girişinde AFAD yetkililerine yeni yardım malzemelerinin aktarımı yapıldı AFAD koordinasyonundaki faaliyetlere. 2012'de BMMYK tarafından, hükümetin "geçici koruma" kavramını kullanmaya başladığını hatırlatan ve "konuklar" kavramını resmî söylemlerde bıraktı.

"Geçici Koruma" kavramı, sadece krizin ikinci yılında çıkabilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası'nın (14 Nisan 2013) 92. maddesinde yer almaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği'nin 2001 Geçici Koruma Yönergesinden ithal edilen bu kavram, toplu göç olaylarında ve mültecilerin

hakları konusunda nasıl muamele görülecekleri hakkında herhangi bir ayrıntı içermemektedir.

Krizin başlamasından beri sessiz bir gelişme göstermiş, ancak hem Türk makamlarının hem de BMMYK'nın ilan edilmesinden bahsedilmeyen bir gelişme, 2013'te kaçınılmaz bir noktaya gelmiştir. 2013'ten itibaren, kentlerde yaşayan Suriyeli mültecilerin sayısı, kampın nüfusunun üç katı kadar olmuştur. 2013 sonundan bu yana, kamplarda 210.000 kişi yaşıyor, şehir mülteci nüfusu yukarıda belirtildiği gibi 500.000'i aştı. Mevcut yasanın Geçici Koruma koşullarının sağlanamamasından kaynaklanan sorunlar, kentsel mülteci nüfusu karşısında çarpıcı gözükte.

Türkiye'de kurulmuş derneklerin sayısı göz önünde bulundurulduğunda mültecilere yönelik iş alanına sahip derneklerin çok az sayıda olduğu doğrudur. Barınma, beslenme, sağlık, eğitim, çalışma hakkı ve hukuki desteklerin sağlanması; kadınların ve çocukların topluma uyum sağlama süreçlerindeki desteklerin sunulması bir an önce sağlanmalıdır. Örneğin STK'lar ülkemizdeki kaydı yapılmamış mültecileri tespit ederek kayıt edilmelerine destek olmaktadır. Bu sayede mültecilerin hukuki haklarını onlara kavuşturarak devlet desteklerinden faydalanmalarını sağlanmalıdır. Toplum içerisinde rahatça yaşayabilmeleri adına mültecilerin uyumunu hedefleyen propaganda çalışmaları hazırlanmalıdır. Buldukları ülkenin dilini öğretmek sosyal yaşamlarında iletişim kurabilmeleri desteklenmelidir.

Şimdiye kadar Türkiye, büyük mülteci krizinin büyük bir bölümüyle yüz yüze kalan tesis 22 ve 10 eyalet kampında yaşayan Suriyeli mülteciler için kullanılıyor. En büyük destek, kentlerde yaşayan yarım milyon mültecinin vitrifiye edilmesine yönelik sivil toplum örgütlerinden (STK) kaynaklanmaktadır. Devlet ve uluslararası örgütlerin bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışıyorlar. İsimlerinden hiç bahsedilmemiş olmasına rağmen, bu örgütler var. Mağdur insanların hayatlarında büyük fedakarlıklar yapmaya çalışıyorlar.

Çoğunlukla Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis'teki STK'lar, kampın dışında yaşayan mültecilere aktif olarak katılmaktadır. Hakların savunucuları olan STK'lar savunuculuk, raporlama, izleme ve farkındalık faaliyetleri yürütüyor. Ayrıca bölgede olağanüstü yardım göstermiş olan inanç temelli hayır kurumu da vardır. Daha az sayıda uluslararası sivil toplum örgütü acil gıda yardımı yanında kendi uzmanlık alanlarında ihtiyaçlarının ihtiyaçlarına çözüm bulmaya çalışmaktadır.

Kategorisinin inşasında sivil toplum oluşumunun temel yönleri ve bu nedenle kimlik görüşmelerine katılma ihtiyacını kabul eden hesaplar, Suriyelilere verilen tepki, sivil toplum aktörlerinin kendine yansımaları bakımından bir dönüm noktası oluşturuyor. Bu iki katmanlı bir sorudur: Suriyeliler sadece ev sahibi toplumdaki çeşitli grupların hak ve yetki kategorileri hakkında soru sormakla kalmıyorlar. Aynı zamanda, siyasal açıdan giderek daha merkezi bir toplumda sivil toplumun yerleştirilmesi ve giderek tek-etik ve kapsayıcı bir ortamda göçmen gruplara karşı tutum hakkında sorular ortaya atılıyor.

SONUÇ

Bu çalışma ile mültecilerin göç durumlarındaki sivil toplum örgütlerinin etkisi üzerine araştırma yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde egemenlik kavramı ile küreselleşmenin egemenliği nasıl dönüştürdüğüne dair araştırmalar yapılmıştır. İkinci bölümde ise vatan, göç, mülteci gibi kavramlar derinlemesine araştırılmış; sivil toplumun tarihi üzerine araştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye'deki mültecilerin durumu ve bu duruma STK'ların etkisi araştırılmıştır.

Bu çalışmada göç, göçmenlik, devlet, mülteci, sığınmacı gibi kavramlara değinilmiş, tarihsel dönem içerisinde bu kavramların değişimleri incelenmiştir. Demokrasiyle beraber STK'ların göç ve göçmenliğe ilişkin sorunları dünya kamuoyunda gözlemlense de; Türkiye'de benzer organizasyonlar olmasına rağmen etkin ve verimli bir çalışma içerisinde olmadıkları tespit edilmiştir. Örneğin Türkiye'deki Suriye mültecileri için kurulmuş olan Gaziantep kampını ziyaret eden dünyaca ünlü Amerikalı aktris Lindsey Lohan, Nizip'te Suriyeli sığınmacıların konteynerlarını ziyaret ederek hediyeler dağıtmıştır. Ünlü bir oyuncunun yapmış olduğu bu ziyaret uluslar arası düzeyde kamuoyunun dikkatini çekmesi ve farkındalık oluşturması açısından düzenlenmiş stratejik bir sivil toplum örgüt çalışması olarak demokratikleşmeye katkı sağladığı söylenebilir.

Yine Hollywood yıldızlarından Selma Hayek ve Angelia Jolie'nin Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Ürdün'deki sığınma kamplarına yapmış oldukları ziyaretler de dünya kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve sorunu hatırlanabilir kılmıştır. Bu tarz STK çalışmaları farkındalık yaratmak açısından son derece olumlu bir göstergedir. Yine Angelia Jolie Amerika Birleşik Devletleri'nin iyi niyet elçisi olarak görev alması ve devletin desteği ile örneğin Bosna Hersek'in Rogatitsa kentinde 13 mülteci aileyi ev sahibi yapması dünyada geniş kitlelerin bu durumu farketmesi açısından son derece önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu durum sadece bireysel çapta bir

tanınırlık sağlamamaktadır. Aynı zamanda o bireyin bağlı bulunduğu ülke adına da olumlu bir imaj oluşmasına katkı sağlayan bu tarz sivil toplum örgüt çalışmaları olumlu örnekler arasında yer almaktadır. Kuşkusuz demokrasiyle beraber STK'ların her alanda bireyin konumu ve sorunlarını tartışması beklenirken bu konuda STK'ların Türkiye'de zayıf kaldığı ve devlet desteğini aradığı anlaşılmaktadır.

Egemenlik insanlık tarihinde çok uzun zamandır var olan bir kavram. Toplumsal yaşamı ve siyasal oluşumu belirleyen temel kavram olmuştur. Egemenlik doktrini ile devlet, siyaset, sivil toplum, uluslararası meseleler, ekonomi, göç mülteci gibi pek çok hayatımızda olan kavram mevcut hallerini almıştır. Birlikte sınırları olan bir yerde yaşan insanların yani halkların yaşam düzenini sağlayan egemenlik doktrinidir. Günümüzde yaşadığımız düzenin ulus devletin temeli egemenlik doktrini sayesinde şekillenmiştir. Ulus devlet kavramı iç ve dış saha farkının oluşmasına neden olmuştur. Sınırlar bu şekilde oluşmuştur. Sınırların oluşması ile halklar birbirinden ayrılmıştır.

Sınırların oluşması vatan ve vatandaşlık kavramlarını meydana getirmiştir. Devletler vatanda yaşayan vatandaşlarına diğer sınırlarda yaşayan insanlardan farklı ve özellikli haklar tanımıştır. Bu sayede yurttaşlık hakları insanların belli sınırlar içerisinde o devletin egemenliğindeki kurallar ve haklar ile bir yaşam düzeni oluşturmuşlardır. İşte bu gücün sunduğu haklardan faydalanamayan mahrum kalan insanlar ise mülteci olarak nitelendirilmiştir.

İnsanlığın ilk zamanlarından bu yana bu düzen sayesinde sığınma kavramı mevcuttur. Sığınmacılar günün düzenine göre sayılarını arttırarak dünyada var olmaya devam etmektedirler. Değişen otoritelerin yaklaşımları, devletlerin kuralları, savaşlar, iç savaşlar ve bunların yanı sıra dinsel ve ideolojik baskılar nedeniyle mültecilerin karakteristiği çeşitlenmeye devam etmektedir. Bu nedenlerden dolayı sayıları da her geçen gün artmaktadır.

STK'lar örgütlü siyasi ortamlardır ve vatandaş katılımını ve artan demokrasiyi ya da doğrudan devletin önünde duran bir aktörü yansıtan olumlu bir analitik kategori olarak anlaşılmamalıdır. Suriye hükümeti sivil toplum

kuruluşlarının sivil toplum tartışmalarında son on yılda yaşanan değişim sayısını artırmak için siyasal çerçeveye duyarlı olarak, yapılması gerekenlerin bir parçası olarak gerçekleştirilen projelerle eşzamanlı olarak yer alıyor. STK'ların Suriyelilere nasıl tepki verdiklerini hem sivil toplumun hem kendisi hem de devletle ilişkili farklı unsurlarını anlama ve bunları nasıl yeniden yapılandırdıklarını iyi bir mercekle görüyoruz. Araştırmalarımız, STK'lar için, devlet tarafından daha az, daha az örgütlü ve daha az ilgili olan koşullara özel yardım sağlanması yönünde genel bir eğilim olduğunu göstermektedir.

Devlet ve STK'lar arasındaki güç dinamikleri muhalefet yoluyla anlaşılmalıdır; çünkü güç, farklı bağlamlarda farklı aktörler tarafından farklı yollarla müzakere edilir. Araştırmalarımız, STK'ların hükümet hizmetlerinin yetersiz veya yanlış yönetildiği, devlet hizmetlerini tamamladığı veya farklı hizmetler savunan boşlukları doldurduğu yönünde hareket ettiğini göstermektedir. Devletle ilişkili olarak sivil toplum aktörlerinin ve devlet görevlilerinin dinamikleri hakkında farklı görüşler var. "Hükümet kampların dışında faaliyet göstermediğinden, STK'lar iyi bir iş çıkardı" diyen hükümet yetkilisi, hükümetin sorumluluklarının sivil toplum aktörleri tarafından yerine getirilemeyeceği yönündeki beklentilerini belirttiğine dikkat çekti. Kampların dışında faaliyet yaparlar.

Kamu görevlilerince paylaşılamayacak olan bu kişisel görüş, STK'ların rolünün devletin kapasitesi yeteri kadar geniş olmadığı durumlarda devletin hizmetlerinin doğrudan bir tamamlayıcısı olarak algılandığını göstermektedir. Ancak, devletin bazı STK'ların kaçınılmaz güvensizliğini gidermek için fazla bir şey yapmadığı da geçerlidir. Dahası, birçok STK aktörü bu bakış açısını devlet önünde barındırdıkları role paylaşıyor.

STK'lar bu gibi iyileştirme çalışmalarını kurgulayan ve sağlayan olmalıdırlar. Yapılan araştırmalar ile mülteci çocukların eğitim problemlerinin giderilmesi için çalışmalar planlamalıdırlar.

Türkiye tarihi ve siyasi konumunu gözeterek üzerine düşen düzenlemeleri ve çözüm önerilerini üretmek mültecilerin yaşam standartlarını iyileştirme çalışmalarını hızlandırmalıdır. Uluslararası hukuk ile birlikte insan hakları da gözetilerek düzenlemeler yapılmalıdır. Bu sayede milyonları bulan mülteci probleminin çözümüne büyük bir katkı sağlamış olacaktır.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M.A., Akal, C.B. Ve Köker, L. (1994), *Kral Devlet Ya Da Ölümlü Tanrı*, Ankara: İmge Kitabevi.

Ahrne, G. (1998), “*Civil Society And Uncivil Organizations*”, Real Civil Societies/ Dilemmas Of Institutionalization, (Ed: Jeffrey Alexander), London: Sage Publications.

Aktar, A. (2004), *Varlık Vergisi Ve ‘Türkleştirme’ Politikaları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Altınışik, Ç. ve Yıldırım, M. Ş. (2002), *Mülteci Haklarının Korunması*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

Altuğ, Yılmaz (1967), *Devletler Hususi Hukuku Bakımından Mülteciler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Atasü-Topçuoğlu, Reyhan (2007) *Türkiye’de İnsan Ticareti: Müracaatçı Profili, Sığınma Evi Hizmetleri Ve Sosyal Hizmet Önerileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi.

Balkız, N. O. (2002) “Temel Bir Hak Olarak Sığınma Hakkı: 21. Yüzyılda 1951 Sözleşmesinin Anlamı”, Avrupa ve Türkiye’de Sığınma Hakkı ve Mülteciler (Uluslararası Sempozyum 31 Ocak-2 Şubat 2002), Ankara: Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat İçin Vakıf Ankara Şubesi Yayını.

Barterlson, J. (1995), *A Geneology Of Sovereignty*, İngiltere: Cambridge University Press.

Bauman, Z. (2004), *Wasted Lives,Modernity and its Outcasts*, Cambridge:Blackwell Publishing.

Bayramoğlu, S. (2002). Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim. *Praksis*, 7 (2002), 85-116.

Beardsworth, R. (2011). *Cosmopolitanism and International Relations Theory*. Cambridge: Polity Press.

Beaud, O. (2003), "*Egemenlik*", *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, ev. İsmail Yerguz, İstanbul: İletişim Yayınları.

Beck, U. (2000). *What is Globalization?*. Cambridge: Polity Press.

Beriş, H. E. (2006). *Küreselleşme ağında Egemenlik*. Ankara: Lotus Yayınevi.

Birsel, H. (2012). *Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25 (2012), 109-124.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mlteçiler Yüksek Komiserliği) (2010), *Türkiye'deUNHCR: Gerçekler & Rakamlar*, Ankara: BMMYK Türkiye Ofisi YayınıAnıl Matbaacılık.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mlteçiler Yüksek Komiserliği) (2001), *MlteçilerinKorunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi*, Ankara: BMMYK &Parlamentolararası Birlik Ortak Yayını.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mlteçiler Yüksek Komiserliği) (2001), *Dünya Mlteçilerinin Durumu: İnsani Yardımın Elli Yılı*, Ankara: Başkent Matbaası.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) (2003), Mültecilerin Korunması: Sivil Toplum Kuruluşları için Alan El Kitabı, (Çev.: B. Alev Örsel), Ankara: BMMYK Yayını.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) (2008) Sığınmacı ve Mülteci Çocukların Hakları, Ankara: BMMYK Yayını.

BMMYK Mülteci Elkitabı, Ağustos 1998, s. 5; M. Tefvik ODMAN, Mülteci Hukuku, s. 30–31; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, STK'lar İçin Elkitabı, Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162> 30.09.2017

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) (1997), Dünya Mültecilerinin Durumu, Bir İnsanlık Sorunu, Ankara. BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) (2001), Dünya Mültecilerinin Durumu, İnsani Yardımın Elli Yılı, Ankara.

Bobbio, N. (2004). Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı. (M. Küçük, Çev.). J. Keane, (Der.), Sivil Toplum ve Devlet içinde (91-118). Ankara: Yedi Kıta Yayınları.

Bodin, J. (1992), *On Sovereignty Four Chapters From The Six Books Of The Commonwealth*, Ed. And Translated By Julian H. Franklin, Cambridge: Cambridge University Press.

Brasset, J. ve Smith, W. (2007). Deliberation and Global Governance: Liberal, Cosmopolitan and Critical Perspectives. Garnet Working Paper No:25/07.

Brock, G. (2002). Cosmopolitan Democracy and Justice: Held versus Kymlicka. *Studies in East European Thought*, 54 (4), 325-347.

Buz, S. (2004), *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik, Yayımlanmış Doktora Tezi*, Hacettepe Ün., Sos.Bil.Ens., Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle DayanışmaDerneği Yayını.

Cassirer, E. (1984), *Devlet Efsanesi*, Çev. Necla Arat, Ankara, Remzi Kitabevi.

Calhoun, C. (2008). *Yolcuların Sınıf Bilinci: Var Olan Kozmopolitanizmin Eleştirisi*. (Y. Başkavak, Çev.). Ü. Özkırmılı, (Ed.), 21. Yüzyılda Milliyetçilik içinde (101-138). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Carnoy, M. (2001). Gramsci ve Devlet. *Praksis*. 3 (2001), 252-278.

Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society*. (2nd ed.). Oxford: Blackwell Publications.

Chandler, D. (2000). International Justice. *New Left Review*. 6 (3), 55-66.

Chandler, D. (2009). Critiquing Liberal Cosmopolitanism? The Limits of the Biopolitical Approach. *International Political Sociology*, 3 (2009), 53-70.

Chesters, G. (2004). Global Complexity and Global Civil Society. *Journal of Voluntary and Non-profit Organizations*, 15 (4), 323-342.

Cochran, M. (2002). A Democratic Critique of Cosmopolitan Democracy: Pragmatism From the Bottom-Up. *European Journal of International Relations*, 8 (4), 517-548.

Colas, A. (2002). *International Civil Society*. Cambridge: Polity Press.

Costa, S. (2005). Cosmopolitan Democracy: Conceptual Deficits and Political Errors. (E. J. Romera, Trans.). *Revista Brasileira de Ciências Sociais*, 18 (53), 19-32.

Çaha, Ö. (2007). *Aşkın Devletten Sivil Topluma* (3. Baskı). İstanbul: Plato Film Yayınları.

Çoşkun, V. (2004). Küreselleşme ve Modern Devletin Geleceği. *Muhafazakar Düşünce*, 1 (2001), 239-257.

Çulhaoğlu, M. ve Soyer, C. (2000). *Solda "Sivil Toplum" Söylemi: Gerçekler ve Yanılsamalar*. Ankara: Cantekin Matbaası.

Dahl, R. A. (2008). Uluslararası Örgütler Demokratik Olabilir mi? Bir Şüphelinin Görüşü. (E. Sarıtaş, Çev.). D. Held & A. McGrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması içinde* (628-642). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Duguit, L.Ç. (1954), *Kamu Hukuku Dersleri*, Çev. Süheyp Derbil, Ankara: İstiklal Matbaacılık.

Eyüboğlu, İ.Z. (1995), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul: SosyalYayınları.

Falk, R. (1999). *Predatory Globalization: A Critique*. Cambridge: Polity Press.

Falk, R. (2001). *Yırtıcı Küreselleşme: Bir Eleştiri*. İstanbul: Küre Yayınları.

Featherstone, M. ve Lash, S. (1995). *Globalization, Modernity and Spatialization of Social Theory: An Introduction*. M. Featherstone ve S. Lash (Eds.). *Global Modernities*. London: Sage Publications.

Friedman, M. (2008). Kapitalizm ve Özgürlük. (D. Erberk, N. Himmetoğlu Çev.). İstanbul :Plato Film Yayınları.

Gemalmaz, M.S. (2003). İnsan Hakları Belgeleri, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 6 cilt.

Gemalmaz, M. S. (2005). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul: Legal Yayıncılık.

Gözlügöl Gündüz, Aslan, (1993). “Gelişmiş Batı Avrupa Ülkelerinde İnsan Haklarının Korunması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Sağladığı Yarı-Süpranasyonel Himaye”, Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları, 3.Kitap, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.

Goyard-Fabre, S. (2003), “*BODİN*”, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, Çev. İsmailYerguz Philippe Raynaud, Stephan Rials (eds.), İstanbul: İletişim Yay.

Göktürk, E.T. (2008),*Dünden Yarına Yurttaşlık 21. Yüzyılda Yurttaşlık, Ulusal Devlet ve Küreselleşme*. İstanbul: SAV Yayınları.

Hardt,M. ve Negri,A. (2003), *İmparatorluk*,Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Habermas, J. (2008). Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akîbeti. (M. Beyaztaş, Çev.). İstanbul: Bakış Yayınları.

Hablemitoğlu, Ş. (2009). Medyatik Hayırseverlik ve Muhafazakar Popülizm Kıskaçında Sosyal Haklar, Sosyal Haklar Sempozyumu Bildirisi.

Hall, J. A. ve Trentmann, F. (Eds.). (2005). Civil society: A Reader in History, Theory and Global Politics, New York: Pallgrave Macmillan.

Hall, S. (1995). Yeni Zamanlar: 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Halliday, F. (2004). *Devrim ve Dünya Siyaseti*. (M. Moralı, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Halliday, F. (2008). *Küresel Yönetişim: Beklentiler ve Sorunlar*. (E. Sarıtaş, Çev.). D. Held & A. McGrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması içinde (578-590)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Hannerz, U. (2002). *Cosmopolitans and Locals in World Culture*. M. Featherstone, (Ed.), *Global Culture, Nationalism, Globalization and Modernity*. London: Sage.

Harris, J. L. (2008). *Global Civil Society and Intellectual History*. Paper presented for 2008 MPSA Conference.

Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hayek, F.A. (1993). *Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı*. (M. Erdoğan Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Heartfield, J. (2007). 1648 and All That. *Journal of Sociologist Theory*, 35 (3), 445-455.

Held, D. (1989). *Political Theory and the Modern State: Essays on State, Power and Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Held, D. (1997). *Democracy and Globalization*. *Global Governance* Lynne Rienner Publishers, 3(3), 251-167.

Held, D. (2004). *Global Covenant: The Social Democratic Alternative to the Wahington Consensus*. Cambridge: Polity Press.

Held, D. (2008). Kozmopolitçilik: Küreselleşmeyi Evcilleştirmek. (E. Sarıtaş, Çev.). D. Held & A. Mcgrew, (Eds.), Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması içinde (609-626). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Held, D. Mcgrew, A. (2003). Globalization/Anti-Globalization,USA: Blackwell Publishing Inc.

Heywood, A. (2007). Siyaset. Ankara: Adres Yayınları.

Hirst, P. ve Thompson, M. (2000). Globalization in Question. Cambridge: Polity Press.

Huberman, L. (1991). Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

İçduygu, Ahmet (2007) 'The Politics of Irregular Migratory Flows in the Mediterranean Basin: Economy, Mobility and 'Illegality'', Mediterranean Politics, Vol.12, No.2, s.141 – 161

İçduygu, A., Sirkeci,İ., Muradoğlu, G. (2001), Socio-Economic Development And International Migration:A Turkish Study, International Migration, Vol. 39,No.4, s. 39–61.

Kaboğlu, İ.Ö. (2002), Özgürlükler Hukuku, Ankara: İmge Yayınları.

Kalabalık, H. (2009). İnsan Hakları Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınları.

Keyman, E.F. & İçduygu, A., (2003), “Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey,” Citizenship Studies, 7; 2, 2003.

Kıral, H (2006). Yabancıların Türkiye’de Çalışma Esasları, Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu yayınları.

Kuçuradi, I. (1996). İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Ankara: Türkiye Felsefi Kurumu.

Kuçuradi, I. (2003). İnsan Değerleri, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, I. (2004). İnsan Haklarına Yönelik Tehditleri, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi UNESCO İnsan Hakları İçin Felsefe Kürsüsü.

Kuçuradi, I. , Peker, B. (2004). Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi UNESCO İnsan Hakları İçin Felsefe Kürsüsü.

La Torre, Massimo (2002), ‘The Law Beneath Rights Feet. Preliminary Investigation For A Study Of The Charter of Fundamental Rights Of TheEuropean Union’, European Law Journal, Vol. 8, No.4, s. 512-535

Loescher, Gil (2001), “The UNHCR and World Politics:State Interests vs.Institutional Autonomy”, International Migration Review, Vol.35, No. 1, s.33-56.

Malherbe, Michel (2003), “HOBBS”, Siyaset Felsefesi Sözlüğü, Çev. İsmailYerguz Philippe Raynaud, Stephan Rials (Eds.), İstanbul, İletişim Yay.

Minkinken, P. (2007), *The Ethos of Sovereignty: A Critical Appraisal*, Human Rights Review, Vol.8, No.2, s. 33-51.

Odman, M. T. (1996),*Mülteci Hukuku*, Ankara Üniversitesi SiyasalBilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:15, Ankara–1995; KadınMülteciler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan HaklarıMerkezi Yayınları No:19.

Özcan, Mehmet, YILMAZ-ELMAS, Fatma, MUTUŞ, Ceren, KUTLAY, Mustafa (2010), Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul: Hangi Şartlarda? Ankara: USAKRaporları USAK Yayını.

Özcan, Mehmet (2005), Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukun Ortaya Çıkışı, Ankara: USAK, Ankara.

Özer, Deniz Kızılsümer Özer (2007), “Denizden Gelen Sığınmacılar ve UluslararasıHukuk”, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt 3, No 10.

Özyurt, Cevat (2007), “İnsan Haklarının Küreselleşmesi”, İnsan HaklarıAraştırmaları, Yıl:2, Sayı:2, s. 65-83.

Pazarcı, Hüseyin (1999), Uluslararası Hukuk Dersleri İkinci Kitap, Ankara, Turhan Kitabevi.

Peker, Bülent (2001), “Giriş: Sığınma Hakkı ve Mülteciler, Uluslararası ve Bölgesel Eğilimler”, Sığınma Hakkı ve Mülteciler, Ankara, İnsan HaklarıDerneği Yayınları, s. 9-32.

Peker, B., Sancar, M. (2005), Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakiler Hoşgeldin Diyebilmek, Ankara, İnsan Hakları DerneğiYayınları.

Polat, Necati (1999), Ahlak, Siyaset, Şiddet, İstanbul, Kızılelma Yayınevi.

Prokhovnik, Raia (2007), Sovereignties; Contempory Theory And Practice,Polgrove Macmillan, New York.

Puchala, Donald J. (2007), 'The United Nations: A Clumsy But WorthyOrganisation', Global Society, Vol.21, No.3, s. 467 – 481.

Rajaram, Perem Kumar; Grundy-War, Carl (2004), “The Irregular Migrant As Homo Sacer: Migration And Detention Australia, Malaysia and Thailand”, *International Migration*, Vol.42, No.1, s. 36-68.

Rodier, Claire (2003), “Not In My Backyard - Keeping Refugees In Camps Outside Europe”, *Vacarme*, No. 24, <http://www.vacarme.org/article416.html>,

Rosenberg, J. (1994), *The Empire of Civil Society*. London: Verso.

Rousseau, Jean Jacques (2005), *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Turhan Ilgaz, Ankara, Paragraf Yayınları.

Ryfman, Philippe (2006), *Sivil Toplum Kuruluşları*, Çev. İsmail Yerguz, İstanbul, İletişim Yayınları.

Sancar, M. (2003), “İnsan Hakları: Retorik, Hukuk ve Gerçeklik”, *Birikim Dergisi*, S. 165, s. 1224-128.

Schmitt, C. (2005), *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

Sıcakkan, H. (2008), ‘Political Asylum and Sovereignty-Sharing in Europe’, *Government and Opposition*, Vol. 43, No. 2, s. 206–229.

Sieyès, Emmanuel-Joseph (2005), “Üçüncü Sınıf” Nedir?, Çev. İsmet Birkan, Ankara, İmge Yayınevi.

Soysal, Y. N. (2002), ‘Locating Europe’, *European Societies*, Vol, 4, No:3, s: 265-284

Stasiulis, Daiva and Ross, Darryl (2006) “Security, Flexible Sovereignty, and the Perils of Multiple Citizenship”, *Citizenship Studies*, Vol. 10, No. 3, s. 329 –348.

Sunay, R. (2007), *Tartışılan Egemenlik*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Şenel, A. (2002), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.

Şen, Y. F. (2006). *Organize Suçlarla Mücadele: Dünya ve Türkiye Perspektifinden Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti Organ-Doku Ticareti*, Ankara: KOM/TADOC Yayınları.

T.C. İçişleri Bakanlığının 19 Mart 2009 gün ve B.050.ÖKM.0000,11–12/631 Sayılı, “Mülteci ve Sığınmacılar” konulu genelgesi, s. 2.

T.C. İçişleri Bakanlığı, (2005). *Türkiye’nin İltica ve Göç Alanındaki Ulusal Eylem Planı*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü.

T.C. Adalet Bakanlığı, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) , (2009). *Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı*, Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

T.C. Başbakanlık, (2007). *Türkiye’nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007–2013)*, Ankara: T.C. Başbakanlık.

Tekinalp G. (1988). *Türk Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları.

Taylor, C. (2006), *Modern Toplumsal Tahayyüller*, Çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Metis Yayınları.

Türk, Y. (2002), *Modern Devletin Oluşum Sürecinde Egemenlik Kuramı*, YL Tezi, Ankara: A.Ü. Sos. Bil. Ens. Kamu Hukuku ABD.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi (2008), Mülteci Çalıştayları, Ankara: Şube.

Urk, M. (2009). “Göçün İnsan Hakları İle İlişkisi”, Marmara Belediyeler Birliği Dergisi, İstanbul, yıl.(34), sayı (67), 32–36.

Uyar, L. (2006). Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Wallerstein, I.(2004), *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, Çev. E. Abadoğlu, N.Ersoy, İstanbul: Aram Yayıncılık.

Wallerstein, Immanuel (2006), Tarihsel Kapitalizm, Çev. Nemciye Alpay, İstanbul, Metis Yayınları.

Wallerstein, Immanuel (2004), *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, Çev. E. Abadoğlu, N.Ersoy, İstanbul, Aram Yayıncılık.

Wallerstein, Immanuel (1993a), ”Kapitalizin İdeolojik Gerilimleri”, *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, Çev. Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, s.39–49.

Wallerstein, Immanuel (1993b), “Halklığın İnşası”, *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, Çev. Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, s. 91–108.

Wheeler, Joanna S. (2005), “Amerikan Rüyası Efsaneleri: Göç ve Ulusal Kimlik”, Çev. Anıl Duran, *Birikim Dergisi*, S.189, s. 94-104.

Yaghmaian, Behzad (2003), “Afrika Diasporası: Türkiye’deki Afrikalı Göçmenlerin Dramı”, *Birikim Dergisi*, S. 175-176, s. 140-148.

Yanacopulos, Helen (2005), “Patterns of Governance: The Rise of Transnational Coalitions of NGO’s”, Global Society, Vol.19, No.3, s. 247 – 266.

http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf

http://www.goc.gov.tr/icerik6/uluslararasıkoruma_363_378_4712_icerik

http://ozgurlukarastirmalari.com/pdf/rapor/OAD_c2IGWsK.pdf

www.ihh.org.tr/hakkimizda/

www.ihh.org.tr/misyonumuz/tr/

www.ihh.org.tr/vizyonumuz/tr

www.ihh.org.tr/calisma-ilkelerimiz/tr

www.ihh.org.tr/calisma-tur-ve-alanlarimiz

www.ihh.org.tr/uyelikler

www.ihh.org.tr/vergi-muafiyeti/tr/

www.ihh.org.tr/gelir-gider

www.ihh.org.tr/anasayfa/

www.multeci.org.tr/?page_id=520

www.multeci.org.tr/?page_id=524

www.multeci.org.tr/?page_id=524, 6 Nisan 2012.

www.bizsizanayasaolmaz.org/turkiye-insan-haklari-kurumu-kanunu-tasarisi-bu-haliyle-kabul-edilemez

www.multeci.org.tr/?cat=10

www.multeci.org.tr/?p=304

www.multeci.org.tr/?p=232,

www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf

<http://www.dw.com/tr/m%C3%BClteciler-rakamlardan-ibaret-de%C4%9Fil/a-38152488>